

**ČESKÁ LESNICKÁ SPOLEČNOST
LESY ČESKÉ REPUBLIKY, s. p. HRADEC KRÁLOVÉ**

Pod odbornou záštitou a s finančním přispěním
Ministerstva zemědělství ČR, úseku lesního hospodářství

HLAVNÍ PROBLÉMY LESNICTVÍ

Silvia Hradec Králové

1. června 2006

Odborní garanti:

Ing. Štěpán Kalina,
předseda České lesnické společnosti
tel.: 495 585 473, mobil: 724 553 786
e-mail: stepan.kalina@seznam.cz

Ing. Vladimír Krečmer, CSc.,
Česká lesnická společnost
tel.: 235 358 116
e-mail: marie.krecmerova@khsstc-kl.cz

Organizační garanti:

Ing. Pavel Kyzlík,
Česká lesnická společnost
Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1
tel.: 221 082 384, fax: 222 222 155,
mobil: 603 163 409,
e-mail: cesles@csvts.cz

Mgr. Iva Kubátová,
Česká lesnická společnost
Novotného lávka 5, 116 68 Praha 1
tel.: 221 082 384, fax: 222 222 155,
mobil: 731 576 727,
e-mail: cesles@csvts.cz

PrePress:

Lesnická práce, s.r.o.
nakladatelství a vydavatelství
Kostelec nad Černými lesy
lasak@lesprace.cz
mobil: 604 21 11 66

Vydala: Česká lesnická společnost v roce 2006

Publikace neprošla jazykovou úpravou

ISBN 80-02-01798-6

Obsah

4

Ing. Vladimír Krečmer, CSc., Česká lesnická společnost:

Lesní hospodářství jako národohospodářské odvětví

(k vývoji principů využívání lesů)

10

Ing. Jaromír Vašíček, CSc., Ústav hospodářské úpravy lesů Brandýs nad Labem

Vztah politiky a lesního hospodářství

16

JUDr. Ing. Martin Flora Dr., MZLU Brno, Lesnická a dřevařská fakulta

Problematika lesnické legislativy

19

Prof. Ing. Vladimír Simanov, CSc., MZLU Brno, Lesnická a dřevařská fakulta

Produkční funkce lesa

22

Ing. Jan Svoboda, Česká jednota lesnická

Role a postavení státního vlastnictví lesa

26

Doc. RNDr. Stanislav Vacek, DrSc., ČZU Praha, Fakulta lesnická a environmentální

Vztah lesního hospodářství a ochrany přírody

36

Prof. Ing. Radomír Mrkva, CSc., MZLU Brno, Lesnická a dřevařská fakulta

Problémy NP Šumava (Šumava a co dál?)

45

JUDr. Ing. Jiří Staněk, CSc., Lesy České republiky, s.p., Hradec Králové

Smysl a styl práce orgánů státní správy lesů

47

Ing. Zdeněk Petřík, Městské lesy Hradec Králové a.s.

Dotace do lesního hospodářství

51

Ing. Václav Malík, Ph.D., ČZU Praha, Školní lesní podnik Kostelec n. Č. I.

Myslivost a škody zvěří

56

Ing. František Příkaský, Ing. Petr Pražan, KATR a. s.,

Přežijí malé a střední pilařské provozy v České republice?

LESNÍ HOSPODÁŘSTVÍ JAKO NÁRODOHOSPODÁŘSKÉ ODVĚTVÍ (k vývoji principů využívání lesů)

Vladimír Krečmer

Není třeba ztrácet čas nad tím, že se národohospodářské odvětví „lesní hospodářství“ utvářelo v našich končinách jako soustava využívání tohoto přírodního zdroje v majetku konkrétních vlastníků, a to k produkci tržních statků. Po Velké francouzské revoluci se shodou přírodních a sociálních okolností v Evropě poznalo, že lesní plášť kulturní krajiny má také podstatný význam pro její životní prostředí, obyvatelnost a produktivnost. Veřejně prospěšné funkce lesa se staly významným argumentem lesnictva¹, součástí jeho image. Také poměrná omezenost tohoto zdroje kapitálu vedla ke konsensu s jistými omezeními práv vlastníků lesa. Mohlo proto vzniknout moderní lesní zákonodárství v hloubi XIX. století. Jeho základní ideou bylo zajistit trvalost existence lesů v krajině jako zájem veřejný. Idea trvalosti, nepřetržitosti a co možná i vyrovnanosti výnosů z lesních majetků byl při omezenosti zdroje zájmem vlastníků, jenž byl užitečný i společnosti. Takový smysl či poslání lesního hospodářství plnilo úlohu uspokojovat zájmy veřejné, skupinové i individuální. Naše národohospodářské odvětví setrvalo s tímto pojetím beze změny až do poloviny století dvacátého.

Ve světě tam, kde takového právního usměrnění lesního hospodářství nebylo, došlo a dochází k újmám jak na hlediscích produkce, tak na krajinném prostředí – a tak tomu bylo a je i tam, kde lesní zdroje se zdály být nevyčerpatelné. Příkladem nejsou jen mediálně probírané deštné pralesy Amazonie, Afriky či asijských ostrovů. Dávno v XIX. století vystoupily lesy Severní Ameriky jako názorný příklad civilizační devastace. Lesnická politika U.S.A. zareagovala tehdy na ohrožení veřejných zájmů na lesích a na krajinném prostředí – roku 1897 schválil Kongres zákon o zřízení nezczitelných státních lesů (National Forests²). Ostatní lesy zůstaly na rozdíl od Evropy ještě dlouho bez právních bariér. Byl to však první zákon na světě o *diferenciaci druhů vlastnictví lesa*.

Velice zajímavé může pro někoho být zdůvodnění smyslu existence lesů v majetku zmíněného státu, tedy země s velmi liberálním tržním systémem. Je obsaženo v dokumentu k dalšímu zákonu o státních lesích z roku 1905 – cituji³: „In the administration of the forest reserves it must be clearly borne in mind that all land is to be devoted to its most productive use **for the permanent good of the whole people and not for the temporary benefit of individuals or companies**“. Smysl existence státních lesů byl tedy stanoven zásadním rámcem péče státu o trvalé blaho všeho lidu. Je to první jasná formulace priority plnění veřejných zájmů pro lesy v majetku státu. Evropa si na myšlenkové proudy, zabývající se diferenciací druhů vlastnictví lesa, počkala zhruba šest desetiletí. Bylo tomu tak proto, že zde bylo obecně platné lesní zákonodárství a nepřipouštělo taková měřítka destrukce lesů, jaká byla a jsou obvyklá v zemích bez právních bariér volnému nakládání s lesy.

Na starém kontinentu byl to v druhé polovině XX. století rovněž veřejný zájem na lesích, který vedl k rozvíření lesopolitických diskusí o charakteru lesního hospodářství. Nešlo však o bariéry bezohlednému využívání lesních zdrojů, které už sto let existovaly,

¹ Aktuálně se dost skrývají v EU pod programem rozvoje venkova a multifunkčního zemědělství. Málokdo chápe, že pod multifunkčním zemědělstvím je možné hledat i multifunkční les, jestliže my lesníci sami takový termín nebereme zrovna za náš.

² Organic Administration Act ze 4.6.1897.

³ Transfer Act z 1.2.1905. Citaci viz: The Principal Laws Relating to Forest Service Activities, U.S. Dept. of Agriculture, Washington 1993; str. 11.

ani o jejich zpřísnění. Pozornost vyvolávala potřeba lépe chránit čím dále tím citlivější infrastrukturu kulturní krajiny a rozšířit cílené využívání lesů v kulturních krajinách při zachování produkce hmotných tržních statků. Tato potřeba se objevila při rychlém civilizačním vývoji společnosti po II. světové válce v důsledku růstu životní úrovně mas obyvatelstva, dalekosáhlých změn životního stylu i životního prostředí. V dnešním vyjadřování šlo o posílení odvěkových samovolných služeb lesních ekosystémů pozitivními externitami cílenými službami lesního hospodářství environmentální a sociální povahy.

Není asi nutné podotýkat, že tato idea se stala součástí kontroverzního názorového pole lesnické politiky. Ti, kdož pohlížejí na přírodní zdroje výlučně jako na pramen přímých ekonomických efektů podnikatelských subjektů (a mezi ně počítají také stát jako podnikatele v jeho lesích), s ní obvykle živě nesouhlasí, ve svých koncepcích s ní nepočítají, o ní nevědí či jí opovrhují⁴. Kontroverze ve světě vznikaly zejména tam, kde se v čelo lesnictví postavili neoliberalní ekonomové, finanční experti ve vládních institucích či v čele velkých dřevařských firem. Známým se stal např. rozruch kolem lesů amerického Severzárpadu a stanovisek velkofirmy Weyerhaeuser či pronájem státních lesů Nového Zélandu⁵ ministerstvem financí v druhé polovině XX. století.

Lesničtí politikové v Evropě naproti tomu zvažovali potenci lesního hospodářství nakládat s lesy širěji než k produkci dřeva. Na rozdíl čistých ekonomů začali uvažovat o faktu, že získávat kapitál z lesní výroby, zvyšovat její ziskovost, jsou sice dnes podstatné procesy pro samo lesní hospodářství, méně však zajímají národohospodáře a jsou mimo zájem veřejnosti i politiků. Berouce v potaz delší horizonty, začali v západní Evropě uvažovat o lesnictví jako oboru, jenž se může a má aktivně zabývat nejen hmotnými produkty lesních ekosystémů, ale stejně tak záměrně též údržbou a zesilováním potřebných environmentálních a sociálních efektů lesů – šlo o to využít veřejný zájem na životním prostředí, odpovědět na změny životního stylu obyvatelstva. Což nepodléhá globalizaci, vede k získání image a tím i podpor pro lesnictví. Později se přidružily úvahy o principech trvalé udržitelného rozvoje a jejich odrazu v horizontech lesnictví.

V lesnické vědě hodně zapůsobila americká idea víceúčelového využívání lesů (už z 30. let známé „multiple use“). Od konce 50. let se už všeobecně nastolovaly otázky konkrétního využívání lesního fondu pro rekreaci obyvatelstva, v některých zemích postupně rostla také starost o dostatek jakostní pitné vody, o přiměřenou ochranu kulturní krajiny před vodním živlem a erozí. Jednalo se v naší terminologii o *transformaci lesního hospodářství z odvětví jednoúčelově strukturovaného na odvětví multifunkční*. Vedle tradiční hospodářské složky *lesní výroby* se rýsovala další hospodářská složka *lesnických služeb*.

Největšími protivníky ideje multifunkčnosti byly o lesy se zajímající sféry finanční. Např. dřevařské velkofirmy v U.S.A. argumentovaly i dnes známou frází, že jejich postupy zajišťují nerušené plnění „všech funkcí lesa“ jako samovolných, tedy beznákladových efektů (podobenství úplavu), prý na úrovni společenské poptávky a hlavně bez starostí a nákladů. Americká veřejnost tomu nevěřila a věda prokázala, že právem. Na Novém Zélandu se ministerstvo financí rozhodlo náležitě zvýšit ziskovost státních lesů; zrušilo podnik Státní lesy N.Z. i s jeho nehodící se koncepcí trvalé udržitelnosti v nakládání s lesy a státní lesy pronajímalo na 30 let dřevařským firmám ze tří světadílů. Je to ilustrativní kauza pohrdnutí veřejnými zájmy na lesích, jejich rolí u lesů v majetku státu a velice drastická ukázka „léčby státního lesnictví“. Finančně to byl efekt náramný, ovšem během dvou let začala klesat i lesnatost země protinožců – očividný důkaz, že se v ekonomickém rozmachu kupeckých počtů jaks zapomenulo na smysl existence státních

⁴ Když jsem v roce 1994 v době příprav nového lesního zákona jednomu z vládních poradců ve Strakově akademii citoval americký dokument o lesích „pro blaho všeho lidu“ bez udání země původu, neoliberalní makroekonom si zakrýval uši a volal: „Dost bylo komunismu“. Byl pak velice překvapen zdrojem mé citace. V jeho pojetí exploatace přírodních zdrojů nebyl vůbec zapotřebí nějaký lesní zákon, podle něj zbytečné zasahování paternalistického státu do výroby dřeva na pni. Bylo to příkladně klasické chápání i charakteru lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví.

⁵ Diskuse kolem postojů americké firmy Weyerhaeuser se přenesla i do Evropy (Švédsko), k případu lesů Severzárpadu jsme měli dokonce americkou výstavu v Praze počátkem 90. let. Případ novozélandských státních lesů analyzoval Krečmer V., 1996: Příběh novozélandských lesů. Planeta '96, roč. 4, č. 9; 42-47 a č. 10; 31-36.

lesů, jiný než je prostá fabrika na dřevní surovinu. Fráze o zabezpečování „všech funkcí“ bylo jen matením pojmů i veřejnosti.

V kontinentální Evropě se kolem charakteru transformace lesního hospodářství vedly hojné diskuse od konce 50. let a poté během 60. let minulého století⁶ se již závěry z nich a poznatky vědy začaly formulovat do koncepcí a ty pak uplatňovat v tvorbě nové lesní legislativy. Byl to kombinovaný problém – týkal se poslání lesů, charakteru lesního hospodářství, ekonomiky a dokonce lidských práv; také však činnosti státních orgánů, aby nová hlediska nezůstala na papíře a nevyzněla naprázdno. Základním problémem bylo uvést řešení lesnických služeb s mimotržními efekty do souladu s vlastnickým právem majitelů lesa. Zásadní změnou proti tradici byla proto jasná diferenciací různých druhů vlastnictví lesa v míře jejich sociální vazby, tedy v míře omezování různých druhů vlastnictví lesa zákonem. Na rozdíl od našich zvyklostí nešlo však o další *omezení* hospodaření příkazy státního paternalismu. Lesnímu hospodářství nebylo předepisováno něco *strpět*. Jednalo se o to, že může nabízet *služby společnosti* jako nový druh hospodářských lesnických aktivit. Šlo o další způsob využití lesů v rámci multifunkčního pojetí lesního hospodářství.

Doba vytvářela společenskou atmosféru, intenzivní byly lesnické „public relations“ a společnost na nabídky lesního hospodářství přistupovala. Využívání lesů veřejných, především státních prioritně tímto způsobem, bylo v různém vyjádření kodifikováno *jako smysl jejich existence v tržním společenském systému demokratické společnosti*. Zájem soukromých vlastníků podílet se na zajišťování veřejných zájmů na lesích byl iniciován nejen tím, že služby byly pojaty jako hospodářská složka, tedy byly i k jejich prospěchu a tím i v jejich zájmu. Přestavba poradenství a iniciace vedla k tomu, že se vlastníkům dostávalo konkrétních informací co, kde, jak i za co je možné dělat. Nové koncepce a nové lesní zákony např. Francie, SRN, Švýcarska, Rakouska vznikly v tomto duchu, a to nikoli úradkem moudrého činitele, nýbrž z výsledků mnohočetných rozprav lesnictva, využíváním poznatků vědy a zejména díky intenzivní práci v „public relations“ lesnictví. Později tuto aktivní multifukčnost lesního hospodářství zahrnují do pojetí trvale udržitelného obhospodařování lesů i lesničtí klasikové⁷.

Kdo by snad o takovém vývoji lesního hospodářství v Evropě pochyboval, nebylo by se čemu divit – u nás to vše zůstávalo neznámo⁸. Stačí však vzít si k ruce statný sborník z mezinárodní konference Unie lesnických výzkumných organizací (IUFRO) ze září 1992, uspořádané k informaci zemí v přechodu k tržnímu systému demokratické společnosti o nových strukturách a cílech evropského lesního hospodářství. Název konference je dostatečně výmluvný: „Integrované trvale udržitelné víceúčelové lesní hospodářství v tržním systému“⁹. Výmluvné je i to, že tehdejší Československo zastoupeno nebylo, naše domácí transformace měla docela odlišné účelové zájmy a cíle.

Zatím co na západ od našich ostře střežených hranic se lesnický svět v 60. letech pronikavě měnil, k nám povědomí o změnách lesního hospodářství dlouho takřka vůbec nepronikalo. Nebylo tu za totality ovšem starostí s vlastnickým spektrem a pohříchu tady nebylo ani zájmu státních orgánů, zabývat se tím, co hýbalo Západem: civilizačními tlaky a tím i odpovědí lesnictví na ně, úvahami o nové složce hospodářské struktury jednoúčelově strukturovaného lesního hospodářství. Byl sice od 70. let schvalován plán výzkumu mimoprodukčních funkcí lesa a byl i hmotně slušně zajištěn. Dlouhodobě se zkoumaly a v realizovaných projektech i provozně ověřovaly věcné podklady lesnických služeb,

⁶ Lesnictvo se s nimi umělo prosazovat již v XIX. století, např. u nás vyvolat živou pozornost veřejnosti ba rozpoutat spory na ostří nože např. v tzv. „lesní a vodní otázce“. Šlo mimo jiné také o státní dotace vlastníkům lesa. Rozpory dokonce způsobily předčasný konec života předního vědce – dr. Emanuela Purkyně, profesora na Lesnické akademii v Bělé p. Bezdězem (1882).

⁷ Impuls jim vzešel z konference o životním prostředí v Riu de Janeiro 1992 a je dále rozvíjen Ministerskými konferencemi o ochraně lesů v Evropě.

⁸ Starší pamětníci se možná rozpomenou na to, jak byla počátkem 90. let oficiálně objednána rada co s naším lesním hospodářstvím od nejméně vhodného poradce – anglické firmy bez znalostí kontinentu. Elaborát musel zůstat hodně hluboko v šuplíku, aby nebudil posměch.

⁹ Proceedings from IUFRO International Conference: Integrated sustainable multiple-use forest management under the market system. September 1992. Copenhagen; 347 stran.

zejména co se týká řízených funkcí rekreačních, vodohospodářských a půdo-ochranných. Ba došlo i ke zpracování a vyhlášení obecně závazné právní podzákonné normy, instrukce o víceúčelovém hospodaření v lesích chránících vodní zdroje země. Instrukce zůstala však viset v lesopolitickém a tím i v ekonomickém vzduchoprázdnu – nedostavila se totiž tehdy za totality politická vůle chápat lesnické služby jako rovnocennou složku hospodářské struktury lesního odvětví a včlenit je do jeho struktur. Následná transformace u nás po roce 1989 měla docela jiné ideje i cíle než evropské pojetí souběhu lesní výroby se zajišťováním veřejného zájmu na lesích¹⁰.

Měl jsem příležitost studovat evropské proměny lesního hospodářství po převratu v roce 1990 ve SRN a pak ještě dál po Evropě v letech devadesátých. Naskytla se tehdy také zajímavá příležitost – přednášet před shromážděním lesnických politiků a ekonomů, kteří přijeli do výzkumného ústavu v Hannoversch-Mündenu a žádali si informace, jak se řeší přestavba lesního hospodářství v Československu. Pamatuji se dobře, jak byli překvapeni jednostranností jejího pojetí, tím, jak se ponechává mimo zřetel evropský vývoj. Připadalo jim, že zavádíme gründerický kapitalismus v lesnictví a zdůrazňovali, že Evropa je už dál.

Evropskou situaci tenkrát je možno charakterizovat stanoviskem Ústavního soudu SRN z května 1990, když analyzoval legislativu a formuloval státní lesnickou politiku. Cituji: *„Lesnická politika spolkové vlády je méně zaměřena k péči o trh, slouží především k uchování lesa jako ekologického vyrovnávacího prostoru pro podnebí, vzduch a vodu, pro živočišstvo a rostlinstvo právě tak jako zotavení obyvatelstva. Vedle hospodářského užítku přistupuje **na stejné úrovni důležitosti** jeho význam pro prostředí. Obhospodařování společenstevních a státních lesů, které zabírají v SRN 58 % lesní plochy, slouží funkcím lesů v krajinném prostředí a rekreaci, nikoli zajišťování odbytu a zhodnocování lesnických výrobků. Státní lesnická politika na rozdíl od politiky zemědělské podporuje méně podniky a možnosti odbytu jejich výrobků, avšak o mnoho více výkonnost přírodního prostředí“.* Podle této politiky se hospodářský užitek respektuje, avšak lesnické služby se stávají nedílnou, rovnocennou složkou hospodářské činnosti, prioritně ve státních a společenstevních lesích.

Již tenkrát v Hannoversch-Mündenu bylo v diskusi poukazováno na potíže lesního hospodářství středoevropského typu, které budou postupně narůstat s globalizací obchodu s dřevní surovinou. Politikové poukazovali na nutnost vážně brát v úvahu další možnosti ve využívání obnovitelného přírodního zdroje v oboru efektů environmentálních a sociálních, kterých se globalizace netýká a jejichž potřeba v infrastruktuře kulturních krajín výrazně narůstá. Upozorňovali na to, kolik úsilí a času bylo zapotřebí, aby

- lesnictvo v „public relations“ získalo veřejnost, politiky a ekonomy pro pochopení takových posunů v charakteru lesního hospodářství,
- byla zajištěna poptávka i nabídky v systémovém ošetření.

Na tom se pracovalo od 50. let! Během času jsem měl možnost shlédnout řadu příkladů takových služeb jako nedílné složky hospodaření na lesních majetcích soukromých i veřejných v různých lesních poměrech, v různých zemích západní Evropy.

Je pravda, že tenkrát ještě díky obecné makroekonomické situaci nebylo problémů pokrývat potřeby kapitálu, nutného pro aktivity lesnických služeb. Zdroji byly podle charakteru aktivit rozpočty státu, zemí či jinak nazývaných regionů, obcí, ale i prostředky občanských sdružení zvláště z oblasti rekreace, turistiky a sportu; přicházel kapitál i ze sféry podnikatelské. Známy je např. fakt, že o zařízení rekreačních lesů v NSR se v mnohém postaraly podniky v zájmu zdraví a výkonnosti zaměstnanců už v dobách intenzivní práce na hospodářském „zázraku“. Později se podílejí zejména komunální prostředky a peníze občanských sdružení; ochrana zdrojů vody a krajiny před vodou zajímá regiony.

¹⁰ Všichni víme, že nebyly náležitě internalizovány ani tradiční, již v XIX. století jako veřejně prospěšná služba lesníků z Francie převzaté lesotechnické meliorace s hrazením bystřin. Naše lesopolitická nevyhraněnost se tady ukázala v plném světle – porovnejte si výkyvy v pojetí LTM-HB v lesních zákonech z let 1960, 1977 a 1995: jakoby se tu svářela zcela protichůdná pojetí a „každé chvíli tahalo pilku“, nejprve s ohledem, pak zase zcela bez ohledu ke smyslu veřejně velmi prospěšné služby, nakonec něco tak napůl v zákonu 289/1995 Sb..

Lesnictvo však nečekalo na poptávku se založenýma rukama či až mu někdo něco nařídí strpět. Snažilo se deklarovat veřejné zájmy (podobně jako o desítky let později naše Oblastní plány rozvoje lesů) a – opět zdůrazňuji – intenzívně rozvíjet „public relations“.

Vývoj běží ovšem dál a dnes lze obecně situaci střeoevropského lesního hospodářství přirovnat k předmětu ve svěráku, jehož dvě čelisti se svírají čím dál víc. Cítíme to i u nás. Jedna ze svírajících se čelistí je globalizace s ekonomickou depresí, budící čistě ekonomické, snad dokonce jen ekonomistické snahy bránit se znovu pojetím lesního hospodářství jenom jako výrobce dřeva na pni s jediným vážně braným kritériem – ziskovostí lesní výroby na surovinovém trhu. Jsou-li k tomu připojovány věty o poskytování „všech funkcí“ podle starobylého podobenství „úplavu“ za lesní výrobou, jsou to bohužel nepodložené fáze a kalení vody – snad z neznalosti, snad jako „faleš“ ve hře. Už dávno totiž objasnila lesnická věda, že to dnes není už možné. Je s podivem, že prázdné fráze jsou přesto pořád vyslovovány.

Bylo by užitečné zamyslet se i nad méně výraznými náběhy k osekání lesního hospodářství od jiných než výrobních hledisek, jak to bylo za předků. Také nad snahami o „léčbu“ lesnictví pod tlaky podnikové ekonomiky za celkové deprese. Uvažme např. strukturu transformace státních lesů v Bavorsku, jak byla předvedena na mezinárodním semináři MZe ČR představitelem bavorských státních lesů v loňském předjaří. Promítl tam novou strukturu státního podniku takto:

Lesní hospodářství + myslivost,
Péče o nemovitosti,
Veřejné zájmy na lesích.

Tohle schema vyvolává řadu otázek podstatných nejen pro Bavorsko. Že by reforma už nebrala zřetel na státní politiku SRN, zformulovanou Ústavním soudem SRN před 16 roky? Možno usuzovat, jak se jedná o návrat ke klasickému pojetí lesního hospodářství jako jenom producenta dřevní hmoty. K němu patří jen myslivost (z tradice či také hledisko produkce tržních statků?). Vše cizí jednoúčelovosti, v daném pojetí tedy vedlejší, vyčlenili z lesního hospodářství, v první řadě zajisté nelesnickou péči o nemovitosti. Kupodivu se však mimo lesní hospodářství dostává i to, co by mělo podle jiných lesopolitických aktuálních idejí nabývat váhy zejména pro střeoevropské poměry v éře globalizace i v zájmu lesnické image a tedy podpory mezi veřejností i politiky. Za zamyšlení stojí, jak dlouhodobé výhledy má jednoúčelový obor primární výroby dřeva ve střeoevropských podmínkách s řadou snad neodstranitelných bariér produktivitě?

Řekl bych, že by takové schema lesního hospodářství mělo být alarmující v době, kdy na jedné straně můžeme číst v národohospodářských analýzách k situaci jednotlivých odvětví v EU: lesní hospodářství tohoto charakteru je tam označeno za *obor neperspektivní*. Na druhé straně Ministerské konference o ochraně lesů i orgány EU vydávají naprosto odchylná okřídlená slova o tom, jak si představují evropské lesní hospodářství! Připomeňme si jen ta nejnovější: jsou prý „tři sloupy soudobého lesnictví: „ekonomický, ekologický a sociální“, nutný je „vícesektorový přístup států k lesům“, důraz se klade na „sociální a kulturní rozměr lesů, lesnictví a lesního hospodářství“, je nutné brát se za „péči o kvalitu života“, za „podporu rozvoje venkova multifunkčním zemědělstvím“ (v kterémžto názvu se v koutku krčí i o staletí déle už trvajícím multifunkčním lesnictvím). Ne-tluče se tu něco až příliš zřetelně navzájem? Výhradně touto, v evropských rozborech neperspektivní hospodářskou činností, se má najednou „léčit“ i naše státní lesnictví – aspoň podle svérázných titulků v médiích¹¹. Jsme tu opět a názorně až po uši na rozporuplném poli základních principů lesního hospodářství. Nějaké diskuse k zásadní transformaci, jak běžely v druhé polovině XX. století v Evropě, se však jakoby nepokládaly za žádoucí.

Během posledních let se navíc začala účinně projevovat druhá čelist moderního svěráku, v němž se nachází lesní hospodářství – a tou jsou požadavky ochrany přírody a čím

¹¹ Lesnická práce, 2006, 85, č. 3; str. 116-119: „Zahájil Jan Mládek léčbu státního lesnictví?“

dál tím dalekosáhlejší nároky ekologických hnutí mít na lesy podstatný vliv¹². Jde o zcela nové, na řadě nesporných faktů konstruované alternativní pojetí péče o lesy, vyhodnocující je zásadově jednostranně a v intencích někdy hodně krajních hledisek ekologické filosofie. Lesnictvo, místo aby připravovalo také nové možnosti v lesnické nabídce využitelnosti obnovitelného přírodního zdroje, staralo se o rozšíření hospodářské činnosti, usilovalo šířeji prosadit do vědomí veřejnosti, ekonomů a politiků lesy jako zdroj pozitivních externalit i záměrných efektů, ekonomicky významných pro národní hospodářství a podstatných pro krajinné a životní prostředí či úroveň života společnosti, vyklízí pole stahující se do primární výroby. A také tím, že se pasivně čeká, co kdo mu bude přikazovat strpět jako omezení jediné hospodářské činnosti. Jen na ní se z ničehož nic staví i rozvoj státního lesnictví¹³.

Na druhé straně si všimněme, že u nás Prof. Ing. Zdeněk Poleno, DrSc. propracoval nejen ekologické pěstování lesů, ale v lesopolitickém pojetí jejich trvale udržitelného obhospodařování pamatuje i na environmentální a sociální sloup lesního hospodářství¹⁴. Je však otázkou s velmi nejasnou odpovědí, co z toho všeho nakonec vejde např. do Národního lesnického programu II a lesní legislativy. Už jsme zmínili proklamativní materiály jak z Ministerských konferencí, tak z institucí EU, které přeplyvají aktuálními novátorskými pojmy, jak směřovat lesní hospodářství v Evropě. V tomhle se přece u nás v lesnické vědě věcně jasnilo už tak před 30 roky počínaje F. Papánkem, na vědu byly v tomto směru vynaloženy desítky miliónů korun a výsledky výzkumu ověřeny – leč lesní hospodářství se strukturálně nezměnilo; nebylo k tomu politické vůle. A tak to zůstalo i po převratu 1989.

Jsou jistá znamení, která by měla znepokojoval. Snad maličkosti, ale... Třeba rozsáhlý průzkum názorů veřejnosti dnes na příměstské rekreační lesy. Z jedné naší univerzitní fakulty byla v průzkumu občanům kladena řada otázek, např. kdo by se měl o tyto lesy starat: zda speciální firma, občanská sdružení, sami občané či v součinnosti s firmou? *Lesníci z úvah docela vypadli* – zcela jakoby v duchu bavorské struktury či „léčby“ státního lesnictví. Jestliže služby nejsou součástí lesního hospodářství, převezmou-li je specializované firmy, co nakonec jemu zbude? Strpět omezení hospodaření ve zbytku jemu ještě ponechaných lesů. Je to výhled rozvoje nebo skomírání? Takové jsou otázky, které bychom si měli klást v soudobých rozvahách k charakteru lesního hospodářství jako národohospodářského odvětví dřív, než bude pozdě – pro nás lesníky a lesnictví, ale i pro mnoho zmarněných let práce lesnických věd a škol a mnoho kapitálu, vyčerpaného nadarmo z kapes daňových poplatníků. K historickým rozhodnutím o smyslu lesnictví a charakteru lesního hospodářství se bez toho všeho lze zřejmě snadno obejít nejen na Novém Zélandu.

¹² Např. nově „Stanovisko vědců a odborných pracovníků k ochraně českých lesů“ z 8.3.2006, jež sbírá podpisy pod vedením organizátorů – veterináře MVDr. J. Bláhy a geologa RNDr. J. Hrušky PhD.

¹³ Pozoruhodným tuzemským paradoxem je, že to, co jinde přicházelo z politických pozic pravice, liberálních a neoliberalních, přichází z politické levice.

¹⁴ Poleno Z.: Trvale udržitelné obhospodařování lesů. MZe ČR, Praha 1997; 105 stran.

VZTAH POLITIKY A LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Jaromír Vašíček

Úvodní údaje

Lesy jsou významným krajinným prvkem podle zákona o ochraně přírody a krajiny, zároveň jsou národním bohatstvím a nenahraditelnou složkou životního prostředí podle lesního zákona.

Lesy jsou zdrojem ekologicky čisté a obnovitelné suroviny a zároveň chrání půdu před erozí, vyrovnávají průtoky vodních toků, lesy poskytují rekreaci, zlepšují estetiku krajiny, jsou nejzachovalejší součástí naší přírody a mají mnoho dalších pozitivních dopadů na život občanů naší země.

Lesy podle statistiky uveřejněné v roce 2004 pokrývají 33,5 % území státu. Stát vlastní 60,0 %, soukromé osoby 23,1 %, města a obce 15,4 %, lesní družstva 1,0 % veřejné vysoké školy 0,3 % a kraje 0,2 %.

Lesy jsou základem pro významný podíl naší ekonomiky, neboť hrubý domácí produkt lesního hospodářství spolu s obory zpracovávajícími dříví se blíží 6 %.

Přibližně na jedné třetině celkové výměry lesů působí některý typ ochranného režimu pro uchování bohatosti přírody.

Společnost očekává od lesů, že budou nadále volně navštěvovaným prostorem pro rekreaci a sportovní vyžití.

Je nepochybné, že lesní hospodářství si zasluhuje definování státní lesnické politiky, která by v reakci na náš vstup do EU nově vymezila proporce mezi funkcemi produkčními, ekologickými a sociálními.

Příspěvek se zabývá jedním v současnosti z nejdiskutovanějších témat vztahem politiky a lesnickou politikou, lesnickou hospodářskou politikou a lesnictvím.

Vymezení základních pojmů

Politika

V nejširším slova smyslu každá společenská činnost, při které jednajícímú jde o to, aby získal nebo udržel moc za nějakým účelem. Politika je činnost praktická při níž jednající jednotlivec zasahuje do společenského života a působí buď k zachování nebo změně dosavadních skutečností. (Masarykův slovník naučný díl V. Praha 1931).

Činnost společenských vrstev a jejich institucí sledující cíle a úlohy, které vyplývají z objektivních zájmů. Jde o veřejnou činnost zabývající se problematikou řízení státu ve společenských oblastech. Projevuje se ve státních a regionálních záležitostech, kde pomocí určitých prostředků a metod se snaží uvedené skupiny prosadit své zájmy zejména v otázkách státního zřízení a správy. Je vlastně koncentrovaným prosazováním ekonomických nástrojů. (Lesnický naučný slovník 1. díl Praha 1994).

Státní lesnická politika

Teoretické zpracování hospodářského a společenského postavení lesů a lesního hospodářství ve státě a v národním hospodářství. Jde zejména o vymezení vztahů mezi vlastníky lesů a lidskou společností o působení státních orgánů k úpravě a dodržování těchto vztahů. Úkolem státní lesnické politiky není řešit jevy probíhající v lese a s nimi spojené problémy, ale pouze jevy problémy a konflikty k nimž dochází ve společnosti ve vztahu k lesům a k lesnímu hospodářství. Obecně formulovaným základním úkolem státní lesnické politiky je zachování lesa, jeho ochrana i všestranný rozvoj a optimální plnění jeho

funkcí. Státní lesnická politika používá k realizaci svých cílů donucovací, přesvědčovací a zvelebovací nástroje. (Lesnický naučný slovník 2. díl Praha 1994).

Lesnictví

Je souhrn veškeré činnosti hospodářské i sociologické, jež má za základ les a lesní produkci. (Masarykův slovník naučný díl IV. 1929).

Název pro široký obor lidské působnosti, která se zabývá udržením a zvelebením lesů a plným využitím jejich užitků ve prospěch vlastníků i společnosti. Byl založen původně nepraktických zkušenostech a poznatcích, jež byly postupně doplňovány teoretickými výsledky výzkumu. Lesnictví založil H.C. Carlowitz (1645-1714), který jeho zásady popsal v díle *Sivicultura oekonomica*. První systém lesnických věd vypracoval a uveřejnil A.C. Moser v r. 1757. (Lesnický naučný slovník 1. díl Praha 1994).

Hospodářská politika

Obor a nauka zabývající se problémy populačními, výrobními, odbytovými, finančními, komunikačními, obchodně-politickými a legislativními v nejširším smyslu v rozmanitých vztazích kombinacích s ohledem jak na vnitřní, tak i zahraniční vztahy. Sociální a politické změny mají velký vliv na hospodářskou politiku. Vlastní sledování uvedených vztahů se řeší pomocí sledování zákonitostí dějů hospodářského života a jejich usměrňováním. (Lesnický naučný slovník 2. díl Praha 1994).

Z uvedených citací je patrná skutečnost, že politika chcete-li „velká politika“ ve sledovaném tématu mého příspěvku má zcela dominantní postavení a ovlivňuje státní lesnickou politiku, lesnictví a lesnickou hospodářskou politiku. Podstatné ovšem je jakou měrou a jakými nástroji.

Stručná charakteristika lesnické politiky novodobé historie

Období do roku 1945

- více než 200 let trvající produkčně zaměřené hospodaření v lesích vedoucí ke vzniku monokultur,
- negativní ovlivnění původního genofondu lesních dřevin,
- pro obhospodařování lesů byla postupem času vytvořena nevyhovující struktura vlastnických vztahů s vysokým podílem drobné držby lesa,
- existence moderní legislativy respektující princip trvalosti lesních užitků,
- lesy byly pěstovány za obrovských vkladů lidské práce,
- od roku 1750 postupné zlepšování stavu lesních porostů vlivem uplatňované regulace státu.

Období od roku 1945 do 1989

- pokračující nevyváženost pohledu na funkce lesa s důrazem na produkční funkce lesů,
- pokračující vkládání velkých objemů lidské práce do obhospodařování lesů s minimálním využíváním potencionálu přírody,
- negativní vliv škodlivých činitelů, zejména imisí a s nimi související nízká stabilita lesních ekosystémů,
- těžkopádné centrální řízení lesnické hospodářské politiky,
- opuštění jemných forem hospodářských způsobů, nedostatečné využívání přirozené obnovy lesa, zjednodušení druhových skladeb,
- rozbití přirozeně vzniklých vlastnických vztahů k lesním majetkům,
- dlouhodobý nárůst stavů spárkaté zvěře vedoucím ke škodám lesních porostů,
- odbytové problémy s přesílenými sortimenty
- odčerpávání finančních zdrojů z lesního hospodářství vlivem neúměrně nízkých cen, které nezohledňovaly dlouhodobou pěstební péči o les.

K pozitivním tendencím v tomto období lze zařadit:

- v zásadě správnou koncepci hospodaření s reprodukčním materiálem lesních dřevin,
- postavení lesního hospodářství ve správních orgánech státu,
- udržení a rozšíření rozlohy lesů a to i přes značné zábory lesní půdy pro jiné účely,
- snahu o udržení lesa v imisně poškozených oblastech,
- vysokou úroveň hospodářské úpravy lesů,
- zvýšenou péči věnovanou porostům do 40 let.

Vliv politiky na lesnickou politiku v období po roce 1989

V novodobých dějinách byl vliv politiky na lesnickou politiku zcela zásadní. Po společenských změnách v roce 1989 došlo k přeměně státní lesnické politiky, která byla obohacena o mnoho nových aspektů vzniklých novou politickou situací.

Začátkem 90. let se o lesnické politice diskutovalo velmi široce. Působily zde dva zásadní vlivy. Prvním byla vnitřní porevolučně rozkolísaná politika ČR a druhý pocházel z panevropského procesu o ochraně lesů v Evropě, který vycházel z celosvětové konference o udržitelném rozvoji. Nově vznikající česká lesnická politika přijala z evropského prostředí princip vyváženého trvale udržitelného působení tří skupin funkcí lesů (funkce produkční, ekologické a sociální).

Na národní úrovni bylo přijato mnoho politických a národohospodářských rozhodnutí, která zásadním způsobem měnila poměry v celém státě a rovněž tak v lesnické politice, v lesnické hospodářské politice, ale i v samotném lesnictví. Vstup politiky do těchto lesnických oblastí byl logický, protože následoval po změně politického systému v ČR a prakticky byl nejrasantnější změnou lesnické politiky od roku 1948. Tento vstup měl samozřejmě své pozitivní tendence, ale i jevy sporného či negativního významu.

Za pozitivní politická rozhodnutí lze vnímat především :

- restituční proces a to i přes skutečnost, že na části území lesů vznikla vlastnický roztržštěná držba, která není z hlediska obhospodařování lesů optimální,
- uskutečnění velké a malé privatizace, tím došlo k vytvoření tržního prostředí ve většině sektorů národního hospodářství,
- odbourání celních bariér zavedením preferenčních sazeb a odstraněním množstevních licencí na obchod se dřevem a výrobků ze dřeva,
- liberalizace dosud státem regulovaných cen ve většině sektorů,
- rozhodnutí exekutivy o nutnosti strukturálních změn v lesním hospodářství, přes stále rozporné hodnocení transformace státních lesů panuje shoda na tom, že bylo nutno uplatnit i v hospodaření se státním majetkem strukturální změny,
- vytvoření lesnické legislativy akceptující společenské změny po roce 1989,
- přijetí zákona 114/1992 Sb.

Za negativní nebo přinejmenším sporné politické jevy a rozhodnutí lze považovat především:

- snižování významu postavení lesního hospodářství v centrálních správních orgánech ve prospěch jiných odborností,
- provázanost politiky s hospodářskou sférou a z tohoto provázání vyplývající lobbyismus ze strany nejrůznějších skupin, při kterém se řešení problému obvykle přikloní k názoru nejsilnější vlivové skupiny,
- korupční a nezákonné jednání politiků a s tím související nízká politická kultura,
- obtíže správních orgánů při vymahatelnosti práva,
- pokračující negativní vliv zvěře na lesní ekosystémy,

- nesystémové zasahování politiků do hospodářské politiky, včetně lesnické hospodářské politiky, což má za následek současnou právně složitou situaci.

Zlepšení tohoto stavu je obtížné, nicméně možné. Dovolím si předložit svůj pohled. S ohledem na možný rozsah tohoto příspěvku uvádím pouze rámcově formulované myšlenky.

Politická východiska:

- Ve zjednodušeném pojetí existuje v zásadě pravolevé kyvadlo velké politiky, které se vychyluje s pravidelností 4 letých volebních období. Za dobu života jednoho stromu (100 – 120) let se vychýlí přibližně 25-30 x.
- Z tohoto konstatování je zřejmé, že není možné lesnickou politiku měnit v intervalu volebních výsledků.
- Lesnická politika se proto pro svůj nadčasový rozměr nemůže stát politickým kolbištěm s konjunkturálním očekáváním jednotlivých stran, neboť praktická realizace těchto očekávání může jít na úkor stavu lesa.
- Lesnictví, lesnickou hospodářskou politiku a částečně lesnickou politiku chápat jako oblast, která by měla být společností vnímána jako mimopolitická. Důvod je zcela zřejmý lesní hospodářství nemůže sloužit zájmům vítězné politické strany, či koalice, ale má význam dlouhodobě celonárodní.
- Při použití zjednodušeného principu politického kyvadla, je zřejmé, že lesnická politika svým filozofickým zaměřením musí zaujímat typicky středovou a konzervativní polohu.
- Středovou proto, že musí mít v sobě zahrnutu nezbytnou míru regulace pro dodržení generačního závazku. Tento závazek je lesníkům „uložen“ nepsaným etickým kodexem, podle kterého lesníci předávají lesy dalším generacím v dobrém stavu.
- Na druhé straně musí lesnická politika nastavením liberálních pravidel vytvářet pro lesnický sektor předpoklady k tomu, aby v něm bylo možné generovat dostatek finančních prostředků k jeho dalšímu rozvoji.
- Konzervativní proto, že jde o přírodu a respekt k ní by měl být základem pro hospodářská rozhodnutí.
- Principy trvale udržitelného života, popřípadě trvale udržitelného rozvoje je pro lesnickou politiku nejlépe založit na trvale udržitelném ekonomickém, ekologickém a sociálním principu, kdy měřítkem všech smysluplných vazeb jsou peníze. Proto ekonomika by měla být základem pro racionální rozhodování i v lesním hospodářství.
- Je důležité a současně i moderní dodržovat při obhospodařování lesů ekologická pravidla a dbát při něm na sociální aspekty.
- Je důležité, aby lesní hospodářství bylo společností i nadále vnímáno jako hospodářský sektor. Nelze proto rentabilitu lesního hospodářství omezovat za únosnou mez ve jménu ekologických a sociálních hledisek.

Středově konzervativní pozice lesnického sektoru je důležitá především proto, aby se dala hájit při snahách o vyšší míru regulace z pozic levého politického spektra. Zde se mohou uplatňovat se svými argumenty někteří ochránci přírody, protože zvyšování regulace (vytváření zákazů a omezení) vyhovuje většině jejich představ. Nižší míru regulace mohou naopak uplatňovat někteří podnikatelé, kteří by rádi měli při podnikání v lese úplnou volnost. Obě dvě tendence ve své extrémní poloze mohou ohrožovat plnění generačního závazku.

K těmto tendencím většinou dochází po vyhraných volbách, kdy si někteří kolegové neuvědomují nutnost zachování zmíněné středově konzervativní pozice.

Pokud by bylo vlastnictví lesů zcela privatizováno byla by formulace lesnické politiky víceméně jasná a byla by uskutečňována cestou středově založené a konzervativně vystavěné legislativy za důsledného uplatnění donucovacích, přesvědčovacích a zvelebovacích nástrojů. Do problematiky lesnické hospodářské politiky by stát vstupoval pouze nepřímo - například daňovou politikou.

Všichni víme, že stát vlastní převažující podíl výměry lesů a to je důvod proč musíme naši diskusi rozšířit o skutečnost, že politika potažmo lesnická politika přímo či nepřímo zasahuje i do lesnické hospodářské politiky.

Vliv politiky na lesnickou hospodářskou politiku

Úhelným kamenem ve vztahu politiky a lesnické hospodářské politiky je to, zda stát bude v lesním hospodářství získávat finanční prostředky do státního rozpočtu svým podnikáním, nebo, zda nastaví pravidla pro podnikání soukromých právních subjektů a tyto subjekty zdaní, čímž naplní státní rozpočet.

Položme si otázku jaký by měl být právní subjekt, který spravuje lesy ve vlastnictví státu? Dovoluji si navrhnout k diskusi rámcovou představu o tom, jak by se měla uplatňovat lesnická hospodářská politika:

1. Měl by být založen speciálním zákonem, který by jednoznačně definoval statutární orgány, způsob jejich obsazování včetně jejich pravomocí. Zákon by dále definoval to zda je či není podnikatelským právním subjektem, měl by vymezit vztah k zákonu o zadávání veřejných zakázek, druhy fondů a pravidla hospodaření s nimi atd.
2. Do jeho fungování by neměla zasahovat politika, kromě zákonem přesně vymezených působností. Měl by být po manažerské stránce stabilní, aby se kolem případné změny vedení odehrála v intencích zákona politická diskuse.
3. Měl by zůstat velkým subjektem. Odběratelé dříví nadnárodně kumulují a integrují kapitál, kapitálová desintegrace dodavatelů je předem odsuzuje do nevýhodné vyjednávací pozice. Dodavatelé by se naopak měli zabývat nadnárodní dodavatelskou politikou.
4. Měl by svoji pozemkovou držbu optimalizovat do hospodářsky logických celků prodejem a případným nákupem lesů.
5. Měl by být ekonomicky stabilizujícím faktorem celého lesního hospodářství v souvislosti s případnou kalamitou velkého rozsahu by měl finančně a ekonomicky ustát výkyvy zapříčiněné přírodními vlivy.
6. Měl by platit vlastnickou rentu státu popřípadě krajům stejně tak, jako jiné právní subjekty, které byly zřízeny jinými vlastníky lesů.
7. Obchod se dřevem by měl například organizovat tak, že dodávky velkým odběratelům smluvně zajistit ze 60 % potřeb odběratelů přímo, pro krytí zbytku potřeb velkých odběratelů a pro ostatní odběratele využít komoditní burzy.
8. Logistika by neměla být jakkoli uměle regulována, ale měla by podléhat tržním principům.
9. Měl by některé spolurozhodování pravomoci přenechat krajům a podporovat s nimi dobré vztahy (investice, cesty, bystřiny, myslivost).
10. Neměl by být příjemcem dotací na hospodaření v lesích, naopak by měl být příjemcem finančních vkladů státu do výstavby staveb a zařízení ve veřejném zájmu například do hrazení bystřin, ochrany životního prostředí, a nebo o tuto částku snižovat vlastnickou rentu tak, jak je popsána v bodě 7.
11. Měl by zůstat podnikatelským subjektem a proto by neměl za stát zabezpečovat regulaci LH tak, jako je tomu v případě odborného lesního hospodáře.

Vliv politiky na lesnickou politiku

Vliv politiky na lesnickou politiku se uskutečňuje především prostřednictvím lesního zákona, což je rozhodnutí zákonodárského sboru. Vláda schvaluje lesnickou politiku. V letošním roce se připravuje pokračování NLP, programového strategického dokumentu, který by měla vláda projednat a schválit. Principy zakotvené v NLP by se měly stát východiskem pro formulování věcného záměru nového lesního zákona a následně paragrafovaného znění zákona, který vláda předkládá parlamentu.

Rád bych k diskusi předložil některé návrhy principů, které by se podle mého názoru měly stát součástí věcného záměru nového lesního zákona:

- Jedna část lesního zákona by měla být věnována právnické osobě, která spravuje lesy ve vlastnictví státu,
- měl by se do terminologie zákona vrátit pojem lesní půdní fond,
- měla by se zpřesnit a posílit ochrana lesních pozemků,
- vzhledem k rostoucímu tlaku veřejnosti na lesy zpřesnit podmínky obecného užívání lesů,
- měla by se zavést další kategorie lesů „plantáže rychle rostoucích dřevin“,
- oblastní plány rozvoje lesů by měly posílit svoji roli jako nástroje státní lesnické politiky především tím, že se stanou závazným pro kategorizaci lesů, územní plánování, plány péče o zvláště chráněná území a poskytování podpor na hospodaření v lesích,
- ponechat povinné vyhotovování LHP a LHO s tím, že ÚHÚL by vyhlášoval výběrová řízení na vyhotovování LHO, které by i následně hradil,
- v logice věci by potom bylo i obdobné hrazení příspěvků na vyhotovení LHP,
- výrazně diferencovat hospodaření v lesích podle velikosti a druhu vlastnictví,
- LHE poskytovat ÚHÚL k celostátní evidenci,
- zavést nové zmocnění na vydání nové vyhlášky, která by vymezila stavby pro plnění funkcí lesů,
- souhrnně definovat oprávnění vlastníka na náhrady (například za zvýšení nákladů na hospodaření v lesích, za dočasné nebo trvalé odnětí pozemků atd.),
- pro poskytování finančních příspěvků vlastníkům lesů, řešení kalamit, atd. zřídit státní lesní fond,
- ÚHÚL vymezit jako specializovaný orgán SSL v přesných zákonem stanovených působnostech,
- na ÚHÚL převést zabezpečení OLH (včetně placení) v případě, že si vlastník OLH nevybere sám OLH s tím, že ÚHÚL by výkon této činnosti obsazoval na základě výběrového řízení,
- stanovit práva a povinnosti odborného lesního hospodáře,
- zavést zkoušku pro odborné lesní hospodáře,
- v lesním zákoně zrušit licence a v této souvislosti využít živnostenského zákona a doplnit do něj dvě nové vázané živnosti na OLH a vyhotovování LHP,
- snížit počet vyhlášek tím, že se témata logicky spojí do podobných okruhů.

Ostatní části zákona ponechat v přibližně stejném duchu jako je zákon existující. Byl bych velmi rád bychom ve zbývajícím čase letošního roku otevřeně o těchto otázkách diskutovali a pokusili se najít věcný konsensus.

Každý zákon vyžaduje institucionální zajištění, pokud budou sami lesníci říkat, že jej nepotřebují politika jej ráda přesune do jiných oblastí.

Závěrem mi dovoluji, abych vyslovil přesvědčení, že se nám podaří současnou nelehkou situaci překonat.

PROBLEMATIKA LESNICKÉ LEGISLATIVY

Martin Flora

Ačkoliv je lesnická legislativa studenty lesnických fakult považována za fenomén neko-
nečně vzdálený a s velmi pochybnou, pokud vůbec nějakou, praktickou využitelností, asi
každý z absolventů, kteří zůstanou lesnickému oboru věrni, záhy zjistí, že poznatky zís-
kané z učebnic všech ctihodných profesorů zakládání, pěstování i hospodářské úpravy
lesů není možno ověřit a doplnit novými zcela svobodně, bez nutnosti respektovat meze
stanovené právě právními předpisy upravujícími hospodaření v lesích. S určitou mírou
nadsázky lze konstatovat, že postupem profesní kariéry se u řady profesních lesníků vůči
lesnímu právu vyvine vztah téměř paternalistický, kdy ochota angažovat se v záležitos-
tech lesnické legislativy násobně překračuje ochotu a zájem angažovat se ve záležitos-
tech jiných právních předpisů, které se lidského života (včetně lesnického) dotýkají při-
nejmenším stejně významně – předpisů o rodině, předpisů daňových či předpisů o dů-
chodovém zabezpečení.

To však není jediná zvláštnost, která charakterizuje vztah lesnictva jako komunity spo-
jené odborným vzděláním a zaměřením k lesnímu zákonodárství. V málokterém jiném
odvětví se názory reprezentantů určité odborné profese na obsah a podobu právních
předpisů v tak širokém rozsahu kryjí s názory jejich hlavních adresátů. Co je tím myšle-
no? Názory praktikujících lesníků na lesní právo v zásadě shodují s názory vlastníků lesů,
jimž především jsou práva a povinnosti zakotvené do lesnické legislativy určeny. Tato
skutečnost má jistě své věcné základy v tom, že nejméně na 60 % rozlohy lesů v České
republice, tedy u lesů ve vlastnictví státu, jsou to lesníci odborníci, kdo vykonává sou-
časně veškerá práva a povinnosti vlastníka lesa. To však nic nemění na tom, že jde
o zvláštnost, která v jiných oborech je k vidění málokdy nebo není k vidění vůbec – názo-
ry profesních ochránců přírody na obsah ochranných předpisů je jen zřídka v souladu
s představami vlastníků pozemků, jimž především je právo v ochraně přírody a krajiny
určeno, názory lékařů na obsah zákona o péči o zdraví lidu se ne vždy kryje s názory
pacientů a názor stavitelů na obsah stavebního zákona je jen v malé míře totožný
s názorem stavebníků, kteří by se možná nejraději obešli zcela bez právní úpravy.

Snad je možné formulovat hypotézu, že hlavním pojítkem, které lze mezi názory a zá-
jmy lesníků a vlastníků lesů (ať se obě skupiny přímo kryjí či nikoliv) nalézt, je zájem,
aby hospodaření v lesích bylo při veškerém a nepochybně existujícím respektu
k významu mimoprodukčních funkcí lesů činností přinejmenším rentabilní. Rentabilita
hospodaření v lesích je existenčním zájmem vlastníků lesů i lesníků - je dokonce možno
říci, že bez rentability v lesním hospodářství není existence celého lesnického stavu dlou-
hodobě udržitelná.

Celá řada společenských skupin, mnohdy i velmi vlivných, ovšem učinila z veřejného
zájmu na plnění mimoprodukčních funkcí lesů předmět uctívání téměř náboženského.
Akcent na službu tomuto veřejnému zájmu v posledních letech dokonce vyústil do stavu,
kdy je každý, kdo uvažuje o tom, že les nejen že má, ale i může sloužit i zájmům jiným
včetně zájmu vlastníků lesa, a tyto úvahy formuluje navenek, skupinami novodobých
ekologů označen za téměř veřejného nepřítel; snaha o zohlednění ekonomických sou-
vislostí při hospodaření v lesích je pak považována za kacířské stigma. Bohužel není vý-
jimkou, že toto velmi primitivní a tudíž i lákavé myšlenkové schéma používají i orgány
veřejné správy při aplikaci dnes již velmi početné skupiny právních předpisů upravujících
nakládání s lesem.

To, že lesnictvo a vlastníci lesů pravidelně poukazují na to, že lesy plní vedle funkcí mi-
moprodukčních též funkci produkční, však jistě není projevem touhy a snahy nedělat nic
jiného, než těžit dříví – vyjádření o „dřevožroutech“ jsou v této souvislosti spíše ukázkou

obhroublosti doby, v níž byla vyslovena, než trefnou zkratkou. Cílem přeci je zachování lesního hospodářství jako ekonomicky životaschopného odvětví. Je-li pak jediným spolehlivým zdrojem finančních prostředků v lesním hospodářství v dnešní České republice je právě těžba dříví, nejsou poukazy na tuto skutečnost projevem přehlížení veřejného zájmu, nýbrž hledáním rovnováhy.

Právě v tom je hlavní rozdíl mezi dnes moderním a obávám se, že ve společnosti i převažujícím ekologickým lesnickým názíráním na lesnickou legislativu. Zatímco první skupina jakoby přistupovala k lesnické legislativě s názorem „les musí plnit mimoprodukční funkce, vše ostatní není důležité a nemusí se na to brát zřetel“, druhá skupina vychází ze závěru, že les musí plnit všechny funkce a pokud má produkční funkce ustoupit do pozadí za účelem podpory funkcí mimoprodukčních, je nutno vznikající ekonomickou ztrátu finančně kompenzovat s cílem uchovat rovnováhu mezi zájmy veřejnými a zájmem soukromým. Jinak řečeno, zatímco pro první skupinu jsou ekonomické důsledky pravidel zakotvených do lesnické legislativy zcela nevýznamné, druhá skupina vychází z přesvědčení, že posouzení ekonomických důsledků právní úpravy musí být naopak součástí úvodní analýzy přijatelnosti právní úpravy.

Střet mezi oběma koncepcemi ovlivňuje vývoj lesního práva v posledních letech velmi výrazně a nic nenasvědčuje tomu, že se v dohledné době dočkáme změny. Naopak lze očekávat, že popsany střet podobu tuzemského lesního práva nejen ovlivní, ale zásadně předurčí. K tomu ostatně dochází již nyní, kdy lze hovořit dokonce o ofenzivě představitelů ekologického přístupu - za příklad mohou posloužit „Stanovisko českých vědců“ či „Zelený manifest“ nejmenované vládní politické strany a další dobové proklamace, jejichž společným jmenovatelem je důrazné dožadování se zásadních a rychlých změn druhového složení českých lesů, jejich prostorové struktury a celkového způsobu hospodaření (včetně absolutního zákazu holosečí), posílení státní správy při současném hrobovém mlčení k otázce, kdo ponese náklady s těmito změnami spojené.

Pokud by podobná jednostranná vyjádření zaznívala před pěti, čtyřmi či třemi lety, položila by pouze základy zajímavé a vzrušené polemiky. Zaznívaj-li dnes, znamená to pro budoucí ekonomickou životaschopnost lesnického oboru a tím i pro trvale udržitelné hospodaření v lesích významné nebezpečí. Proč? Usnesením vlády ČR č. 963/2005 byl zrušen předchozí úkol uložený usnesením č. 9/2004 ministerstvu zemědělství a ministerstvu životního prostředí „připravit do 31. 12. 2005 novelu zákona o lesích“. Ministru zemědělství byl uložen úkol nový - ve spolupráci s ministrem životního prostředí připravit do 31. 12. 2006 věcný záměr nového zákona o lesích, který bude vycházet z potřeby zajištění rovnováhy zájmů sociálních, kulturních, hospodářských a zájmů ochrany přírody. Obsah téměř celého českého lesního práva se tedy v dohledné době stane předmětem politické diskuse a vše, co dnes známe a na co jsme si od roku 1996 zvykli může zanedlouho vypadat zcela jinak.

Jaké mají vlastníci lesů a lesníci možnosti prosadit do věcného záměru nového lesního zákona své představy? Hodnotíme-li reálně politickou sílu lesnického stavu v polovině lhůty vyhrazené pro přípravu nového zákona, je výchozí situace výjimečně nepříznivá:

- v rámci ministerstva zemědělství, dlouhodobě považovaného za mateřský sektor lesního hospodářství, se lesnická problematika ocitá na stále vzdálenějším okraji zájmu a není vyloučeno, že její závažnost bude v dohledné době hodnocena shodně, jako např. u včelařství či chovu kozešinových zvířat;
- v rámci ministerstva životního prostředí je lesní hospodářství považováno za integrální ovšem nepříliš významnou součást ochrany přírody;
- politické strany mající vyhlídky na úspěch v nadcházejících parlamentních volbách reaguje na nástup Strany zelených přijetím programových dodatků s obsahem přejímajícím ekologická myšlenková schémata;
- hospodaření v lesích a činnost lesních hospodářů vůbec je veřejností vnímána spíše jako obtížně slučitelná nebo neslučitelná s požadavky ochrany přírody;
- systém financování lesního hospodářství včetně financování mimoprodukčních funkcí lesů z vnitrostátních zdrojů je po přijetí zákona č. 1/2005 Sb. v troskách;

- financování lesního hospodářství ze zdrojů EU je v ČR podvázáno formální náročností, která patří k nejvyšším v celé Unii.

Za tohoto stavu je vysoce pravděpodobné, že požadavky nelesnických zájmových skupin na přechod k nákladově náročnějším způsobům hospodaření v lesích se současným tlakem na snižování výnosů a posílení role státní správy budou prosazeny, aniž by však byl vytvořen odpovídající systém financování.

Nechtější-li vlastníci lesů a lesníci v procesu přípravy nového pilíře tuzemské lesnické legislativy zůstat pouze diváky je klíčové, aby jasně a zřetelně a pokud možno společně formulovali alespoň základní principy, na nichž má nový lesní zákon spočívat, a tyto principy pak společně prosazovali. Autor tohoto příspěvku je přesvědčen, že mezi zmíněné základní principy by měly patřit:

- „Zajištění rovnováhy zájmů sociálních, kulturních, hospodářských a zájmů ochrany přírody“ formulovaný v samotném vládním zadání
- „Obhospodařování lesů trvale udržitelným způsobem, při omezování administrativních zásahů státu na nevyhnutelné minimum, při motivačním působení státní lesnické politiky na podporu veřejných zájmů a při zvyšování odpovědnosti vlastníků lesů za svůj majetek.“; Tento princip vyplývá ze schváleného Národního lesnického programu I
- princip subsidiarity (veřejná moc by měla používat mocenských nástrojů jen v případech a potud, pokud žádoucího výsledku nemůže být dosaženo úsilím vlastníka lesa),
- princip proporcionality (zahrnující princip způsobilosti naplnění účelu, princip potřeby a princip přiměřenosti),
- princip zlevnění výkonu státní správy (zahrnující požadavek na odstranění stávající dvoukolejnosti státní správy lesů),
- princip stability (ponechání osvědčených institutů dosavadních právních úprav)
- princip neutrální kompatibility se zahraničními úpravami (lesní zákon nesmí pro české lesnictví založit konkurenční nevýhodu ve srovnání s jinými státy EU a celého Evropského hospodářského prostoru) a
- princip vytvoření mechanismu poskytování úhrad za službu veřejnému zájmu zahrnující i poskytování úhrad za mimoprodukční funkce lesů.

Je jistě možné, že řada kolegů bude uvedený výčet považovat za neúplný; může se stát, že s některými principy se jiní kolegové neztotožní. To ovšem není tak podstatné. Podstatné je, aby lesnictvo jednotný názor na filozofii nového lesního zákona vůbec vyslovilo, byť by to měla být jedna věta, a aby pak využilo všech svých bohužel stále omezenějších politických možností k tomu, aby se tento jednotný názor do věcného záměru rovněž prosadil. Zkušenost ukazuje, že stovky sebelépe myšlených připomínek a představ, budou-li mít dílčí charakter, mohou v legislativním procesu lesníkům přinést stejně hubený výsledek, jako úplná pasivita.

PRODUKČNÍ FUNKCE LESŮ

Vladimír Simanov

Vznik lesnictví byl reakcí na stav, kdy prostou exploatací přirozených lesů již nebylo možno pokrýt potřeby početně narůstajícího lidstva, neboť tempo těžeb dříví předstihovalo možnosti přirozené obnovy lesů, kterým tak hrozil zánik. Cílem lesnictví proto bylo vytvořit dlouhodobou rovnováhu mezi produkční funkcí lesů a spotřebou dříví – tedy v soudobé terminologii – dosažení trvale udržitelného rozvoje. Toho naši předchůdci dosáhli aktivní ochranou přírodních zdrojů, nebo též v soudobé terminologii, cíleným managementem přírodních zdrojů. Lesnictví tedy vzniklo v dialektické jednotě využívání i ochrany přírodních zdrojů – lesů.

Lesnictví bylo vždy hospodářskou činností, jejímž základním principem je samofinancování, což znamená, že tržbami za dříví, ostatní komodity a služby jsou kryty veškeré náklady na lesnická opatření. Protože si společnost brzy uvědomila, že lesy poskytují mimo ryze produkčních funkcí i další obtížně ocenitelné služby, které mohou být těžko hrazené individuálními platbami, přistoupila k tomu, že na lesnické činnosti různou formou přispívá. Tyto příspěvky činí jen část nákladů na lesnické činnosti, a to jen těch, které jsou spojeny s udržením či zvýšením úrovně plnění společenské poptávky. Bylo by omylem se domnívat, že společnost je a bude ochotna vlastníkům lesa platit lesnická opatření konaná s cílem plnění produkční funkce lesů. Lze tedy velmi zjednodušeně říci, že les musí být chráněn aby mohl produkovat (nejen dříví), a produkovat musí, aby mohl být chráněn.

Důležitým faktem je, že lesník zpravidla není vlastníkem lesa. Znamená to, že lesnictví není činností závislou pouze na osobním lesníkově rozhodování, ale je službou ve prospěch vlastníka lesa, resp. je na přání vlastníka lesa hledáním cest k co nejvyššímu zisku z lesní půdy, ale bez devastace přírodního prostředí. Lesník proto musí být ekonomem i ochráncem přírody, ale obě tyto složky musí být v jeho osobnosti v rovnováze, protože převážení kterékoliv z obou nevede k cíli.

V České republice v období převážně státního vlastnictví lesů nevytvářel stát jako vlastník nijak extrémní tlak na hospodářský výsledek, což vedlo k oslabení vnímání produkční funkce lesů a naopak to přispívalo k posílení „ochranářských tendencí“. Tento „český pohled“ na lesnictví nevybočuje ze středoevropského nazírání, které je ovlivněno tím, že 40 % světových lesů leží na území rozvinutých zemí, majících jen 20 % světové populace, zatímco 60 % světových lesů je na území rozvojových zemí, ve kterých žije 80 % světové populace. V bohatých zemích tedy není tlak na produkční funkce lesů tak silný, což ale současně znamená, že evropské představy o přísně přírodě blízkém hospodaření v lesích, vyloučení introdukce a šlechtění lesních dřevin a totálním nadřazení jiných funkcí lesa funkci produkční jsou nejen ve světovém měřítku nereálné, ale dostávají se do střetu i s představami „fyzických vlastníků“ lesů v Evropě o způsobech hospodaření v lesích.

Tržby z lesního hospodářství musí pokrýt všechny jeho náklady i režijní výdaje, a na pravo legitimním požadavkem je přiměřený podnikatelský (vlastnický) zisk. Prodej dříví je proto zcela zásadní podmínkou existence lesního hospodářství. Jinak řečeno, stálý koloběh života lesa od založení nového porostu, přes jeho výchovu až k obnovní těžbě, je podmíněn přísunem peněz za vytěžené a prodané dříví.

Tato realita je obsažena i v helsinské deklaraci H1, týkající se trvale udržitelného rozvoje, ve které se svět sjednotil v názoru, že lesy je nutné obhospodařovat a využívat tak, aby byla zachována jejich biodiverzita, produktivnost, regenerační potenciál, vitalita a schopnost plnit současně i budoucí požadavky ekologické, ekonomické a sociální. Řešením takového zadání může být jen funkčně integrované lesní hospodářství, které je kompromisem přijatým k zabezpečení rozumné spotřeby dřeva, ekologické stability krajiny a potřeby zisku z lesní půdy. Jinak řečeno, jedná se o zajištění dostatečné ochrany lesních ekosystémů v hospodářsky využívaném lese, při splnění požadavků vlastníka lesa na přiměřený zisk.

Současné období je v České republice schizofrenické, protože se mimoprodukční význam lesů významově klade před produkci dříví (vyřazováním dalších a dalších území z produkce, rozšiřováním podmínek omezujících hospodaření atd.), což však nemůže nic změnit na skutečnosti, že tržby za dříví jsou, a zůstanou dominantním zdrojem pro samofinancování provozu lesního hospodářství.

Produkční základna lesů v ČR se sice teoreticky stále rozšiřuje, protože proti 2 369 tis. ha lesní půdy v roce 1920 je současná výměra lesů 2 646 tis. ha, a nynější zásoby 658 mil. m³ b.k. jsou více než dvojnásobné oproti roku 1930 (kdy byly 307 mil. m³ b.k.). Zvýšení zásob je v menší míře ovlivněno nárůstem výměry lesů, a v míře větší neodtěžováním přírůstu, který je v současné době využíván asi na 75 %. Možnost zvýšení objemu těžeb je však otázkou skladby a dostupnosti zásob dříví.

Průměrná doba obmýtlí se za 80 let od roku 1920 do roku 2004 zvýšila o 22,1 roku, tj. o ¼ (z 93,4 let na 115 let). To znamená zvýšení výměry přestárlých porostů se sníženou kvalitou dříví, a pravděpodobně i to, že významná část zásob je prakticky těžebně nedostupná, protože je lokalizována v chráněných územích.

Soudobé údaje o kategorizaci lesů sice udávají 75 % jejich plochy v kategorii lesů hospodářských, ale protože do této kategorie byly přesunuty lesy pod vlivem imisí, které byly do roku 1996 zařazeny v kategorii lesů zvláštního určení, je pro posouzení skutečné využitelnosti zásob dříví použitelnější údaj z roku 1996, podle kterého bylo v kategorii lesů hospodářských 61 % výměry lesů. Znamená to, že na téměř 40% výměry lesů jsou těžby dříví omezeny buď z důvodů ochrany přírody, nebo z důvodů snížené produkce následkem dlouhodobého působení imisí.

Republikový přehled o normalitě věkových tříd signalizuje, že dosud realizované obnovní těžby byly příliš nízké, následkem čehož nevzniklo dostatek ohnisek obnovy, a výsledkem je, že lesy ve věku do 60 let jsou v podnormálních výměrách, a naopak lesy starší jsou zastoupeny nadnormálně. Nízké zastoupení mladých porostů vytváří mimo jiné nepříznivé předpoklady pro vyrovnanost těžeb v budoucnu.

Prodloužení průměrného věku porostů a neodtěžování přírůstu nemohlo zůstat bez vlivu na zdravotní stav lesů a nárůst nahodilých těžeb, což vytvořilo začarovaný kruh: vyšší nahodilé těžby → nižší zbytek do etátu realizovatelný v těžbách obnovních a výchovných → další zhoršení zdravotního stavu přestárlých porostů → další nárůst podílu nahodilých těžeb → nižší zbytek do etátu realizovatelný v těžbách obnovních a výchovných, atd.

Začarovaný kruh nebyl přetnut zvýšením obnovních těžeb, ale příčina jeho vzniku byla „nalezena“ ve špatném lesnickém obhospodařování, způsobujícím vysoký podíl nahodilých těžeb. Přitom bohužel uniklo pozornosti, že pokud není etát stanoven ve výši blízké přírůstu, musí při nárůstu zásob nutně narůstat podíl nahodilých těžeb na etátu, protože nahodilá těžba je svým způsobem péčí o zdravotní stav zásoby. Za hlavního „pachatele“ vysokého podílu nahodilých těžeb byla považována nevhodná druhová skladba, a proto bylo započato s její změnou. Zatímco ještě v roce 1950 bylo zastoupení jehličnatých dřevin 85,8 %, pokleslo do roku 2004 na 75,5 % (tj. o 10,3%), a naopak podíl listnatých dřevin se za stejné období zvýšil z 12,5 % na 23,4 % (tj. o 10,9 %). Zastoupení listnatých dřevin se tedy za uvedené období zvýšilo na dvojnásobek. Za pozornost stojí, že se četnost výskytu, ani objemy nahodilých těžeb v důsledku tak zásadní změny druhové skladby nesnížily. To může znamenat, že je význam druhové skladby z hlediska jejího vlivu na četnost a objem nahodilých těžeb přeceňován.

Zastoupení smrku se od roku 1950 snížilo o 6,8 % s odůvodněním, že je příliš vysoké. Přitom ale v šesti Přírodních lesních oblastech (PLO) je zastoupení smrku nižší než cílové, a v dalších šesti se od cílového příliš neliší (rozdíl do 5 %). Direktivní, či nediferencované plošné snižování zastoupení smrku tedy ne zcela respektuje českou lesnickou typologii.

Vzhledem k tomu, že zásahy zvenčí snižují rentabilitu lesního hospodářství, je možno vlastní lesnická opatření, která způsobují totéž, považovat za svým způsobem profesní selhání. Lesník není ochráncem přírody z povolání, ale je lesním hospodářem, jehož povinností je les hospodářsky využívat v souladu s přírodou. Současný stav se však již blíží pasivní ochraně přírody, jdoucí proti hospodářským zájmům vlastníka lesa.

Zásadní problém spočívá v tom, že by lesní hospodář měl aktivně hledat způsoby, jak lesnickými opatřeními omezit známé negativní vlastnosti hospodářských lesů (stanovením přiměřené doby obmýtí, pěstebními modely a technikou pěstění lesů) a ne les přibližovat přirozeným lesům, nebo pralesům, a to bez ohledu na hospodářský výsledek.

Každý zásah do hospodářského využívání lesů má vážné důsledky nejen pro současnost i do budoucnosti. Je hrubou chybou se domnívat, že pokud české lesní hospodářství nenabídne zpracovatelům dříví nic jiného než listnaté dřeviny, že ti se s tím „budou muset“ vyrovnat. To mohlo snad do určité míry fungovat v řízené ekonomice při uzavřeném trhu, systému bilančních gescí a merkantelismu. Při globálním trhu platí diktát odběratele. Snad stačí pohled na to, že nynější největší pilařské provozy v ČR (patřící nadnárodním firmám) neřežou žádnou jinou dřevinu než smrk. A pokud je současný stav takový, že v ČR se spotřebovává listnaté kulatiny jen 9,3 % objemu jehličnaté kulatiny, a listnaté vlákniny 4,5 % z objemu jehličnaté vlákniny, pak je naprosto zjevné, že pokud obchodně požadované dřeviny nenabídne český vlastník lesa, udělá to velmi rád vlastník lesa odjinud. Komu se to nezdá pravděpodobné, nechť se podívá na zásoby dřeva v jednotlivých evropských státech, jejich lesnatosti, dosavadní podíly těžeb na přírůstu, a případně i na rozsah hospodářských omezení, které jsou v těchto státech kladeny lesnímu hospodářství.

Změna druhové skladby nezhoršuje pouze perspektivy odbytu surového dříví v budoucnu, ale zatěžuje vlastníky lesů již v současnosti, protože pěstování listnáčů je finančně nákladnější a pracnější než jehličnanů, a objemy produkce dříví i jeho zpeněžení zůstávají daleko za jehličnany. Každé procento zastoupení listnáčů v České republice tak stojí vlastníky lesů na zvýšených nákladech 22 milionů Kč, a na snížení tržeb za dříví 1,5 mil. Kč ročně.

Hlavní soudobé problémy českých vlastníků lesa lze formulovat následovně:

- dříví se těží méně než přirůstá, což je paradoxem při špatné důchodové situaci vlastníků lesů
- zásoby dříví jsou „zablokovány“ v lesích, ve kterých bylo možné zajistit ochranu přírody při běžném lesnickém hospodaření
- těžbou nevzniká dostatek holin pro obnovu porostů
- přestárlé porosty mají sníženou vitalitu, a proto je v nich vyšší podíl nahodilých těžeb
- přednostní zpracování nahodilých těžeb neumožňuje (při nízkém etátu) dostatečné těžby v přestárlých porostech a dostatečně intenzivní výchovné zásahy v předmýtních porostech
- dřevinná skladba je měněna
- bez dostatečného respektování české lesnické typologie
- bez ohledu na ekonomickou realitu
- aniž byly vyčerpány lesnické možnosti omezení nevhodných vlastností hospodářských lesů

Východiskem pro řešení těchto problémů může být zvýšení celkového objemu těžeb. Obtíže však lze očekávat jak v odporu laické veřejnosti, tak části lesníků, a v neschopnosti trhu vstřebat zvýšení objemu těžeb bez snížení cen dříví. Pro zabránění poklesu cen dříví na trhu je třeba nejdříve stimulovat poptávku po dříví (zvýšená produkce celulózy v ČR, dřevostavby, energetické využití dříví), a odpor proti zvyšování těžeb lze zmírnit jen trpělivým vysvětlováním zdánlivě paradoxního faktu – že zlepšení zdravotního stavu lesů lze docílit zvýšením těžeb dříví.

V zásadě jediným schůdným řešením je skutečně funkčně integrované lesní hospodářství, takové, jaké měla na mysli Evropská rada na zasedání Goteborgu v roce 2001 při formulování Hlavních zásad společné zemědělské politiky, tržní politiky a politiky rozvoje venkova: „Silná hospodářská výkonnost musí jít ruku v ruce s udržitelným využíváním přírodních zdrojů.“

Lesnictví bylo, je, a musí zůstat hospodářskou činností. Jeho transformace na ochranu přírody s přibližováním hospodářských lesů lesům blízkým přírodě, a to bez respektování základních ekonomických pravidel je sebevraždou.

ROLE A POSTAVENÍ STÁTNÍHO VLASTNICTVÍ LESA

Jan Svoboda

Státní vlastnictví lesa se historickým vývojem stalo jednou z forem vlastnictví lesa, které civilizované demokratické společnosti uznávají za zcela legitimní. Počátky vzniku můžeme hledat v majetku panovnických rodů, které představovaly stát, ale tato éra nemá pro náš problém již dnes praktický význam.

Význam nabývá státní vlastnictví teprve v době, kdy stát vědomě přebírá odpovědnost za existenci lesů a posléze za jejich kvalitu, hodnotu či jak nazveme význam lesa pro společnost. A v této éře se společnost v současnosti nachází.

Nespočet konferencí na všech možných úrovních v posledních desetiletích konstatoval nenahraditelnou roli, jakou hraje les v systému přírodního prostředí a procesů, umožňujících život na naší planetě bez ohledu na zeměpisnou šířku. Vlády se zavazují k ochraně nejenom prosté existence lesů, ale již také k obhospodařování na principu trvale udržitelného rozvoje.

Tyto závazky mají jedno vážné úskalí. Stát se zavazuje, že bude nějakým specifickým způsobem zasahovat do majetkových práv vlastníků lesů, což lze chápat jako zásah do Listiny základních práv a svobod, dokumentu, jehož prioritní a výsadní postavení v legislativním systému demokratických společností si sotva někdo dovolí zpochybnit. Jak z této zdánlivě slepé uličky uniknout.

Dostáváme se k jednomu ze základních problémů lesnické legislativy, který u nás není bohužel dořešen. Tím je nezbytná diferenciací druhů vlastnictví. Historicky lesnická politika včetně legislativy kategorizovala lesy podle vlastnictví na lesy soukromé, lesy obecní a společenstevní a lesy státní. K tomuto dělení byl velice pragmatický důvod. Tímto důvodem byla diametrálně odlišná povaha vlastníka nejenom z titulu právní podstaty, ale také z jeho vztahu k majetku z pohledu rozhodovacích pravomocí a zvláště odpovědnosti a důsledků, které z této odpovědnosti plynou.

Soukromé lesy

Soukromý vlastník lesa má plnou rozhodovací pravomoc a nese zcela a nedělitelně důsledky svých rozhodnutí k tíži či ve prospěch svého soukromého majetku.

Obecní a společenstevní lesy

Rozhodovací pravomoc má zastupitelstvo obce, města, případně představenstvo. Odpovědnost sice rovněž, nastává jistý problém s vymahatelností odpovědnosti kolektivního orgánu. Důsledky nese obec, město, společnost

U společenstevních lesů existuje problém s možným úpadkem společnosti a s převodem závazků společnosti z titulu lesního zákona. To není dosud dořešeno. Za rizikovou skupinu je třeba považovat vlastnictví lesa obchodními společnostmi, kde je riziku úpadku, mnohdy dokonce řízeného či kalkulovaného, největší.

Státní lesy

Rozhodovací pravomoc má státní administrativní v rámci legislativně zakotvených pravomocí. Většinou ji vykonává pověřené ministerstvo prostřednictvím účelových organizací. Je poměrně složitá kontrolní a zpětná vazba mezi statutem podniku a výkonným administrativním aparátem. Pravomoc administrativy není v relaci s vlastnickou odpovědností státu a reálnými dopady na veřejnost – občany.

Za největší problém je třeba považovat formulaci společenské objednávky reálné existence této kategorie. Ta je dána úrovní společenského vědomí a poznání o možnostech a rozsahu činností, resp. funkcí, které tato kategorie poskytuje vlastníkov, tj. veřejnosti, v rámci své činnosti.

Jaká je role státních lesů jako vlastnické kategorie

Základní teze praví, že stát je povinen zajistit trvale udržitelný rozvoj ve všech lesích na území státu. V první řadě by měl zvládnout tuto roli ve svých vlastních lesích. Následně potom v lesích jiných vlastnických kategorií. Vycházejí z této teze, je zřejmé, že by stát měl mít především jasno v základních principech a následně formách a metodách, jakými lze v lesích trvale udržitelný rozvoj dosáhnout. Pokud by měl v nich jasno a dokázal je aplikovat ve svých lesích, potom by měla tato vlastnická kategorie fungovat jako modelový příklad pro nakládání s lesem. Přitom musíme vycházet opět z diferenciaci druhů vlastnictví a motivace druhů vlastníků. Nesporně stát si může jako prioritu stanovit trvale udržitelný rozvoj a tento princip aplikovat direktivní cestou ve svých lesích na své náklady a rizika. Uplatnění v jiných kategoriích již může pouze motivovat nebo direktivně uplatňovat za náhradu, pokud má vlastník jinou představu.

Máme – li definován základní předmět činnosti, tedy trvale udržitelný rozvoj, měli bychom mít také jasno v obsahové náplni tohoto pojmu. Nemohu se trvale ubránit pocitu, že pojmu trvale udržitelný rozvoj je systematicky podsouván obsah ekologický, chcete –li biologický. Les je ale ekosystém, který má rovněž a dnes bohužel především rozměr ekonomický. Tomuto rozměru je v chápání pojmu trvale udržitelný rozvoj věnována minimální až žádná pozornost navzdory nepopíratelně obecně známému a uznávanému faktu, že ekonomický přínos dřevoprodukční funkce lesa je jediným zdrojem financování všech aktivit, spojených s lesním hospodářstvím a jeho společenskými aktivitami. Považuji proto za zásadní, ujasnit si ekonomický význam lesa v kategorii státního vlastnictví. Z toho pohledu potom odvodit hospodářské metody a postupy při nakládání s lesem jako s majetkem v ekonomickém slova smyslu. S jeho správou a zejména s hospodářským využíváním. Řešení této problematiky bohužel souvisí s dalším zásadním problémem současného českého lesního hospodářství.

Tím je současné postavení lesů ve vlastnictví státu.

Tato vlastnická kategorie prošla v naší zemi svým dlouholetým vývojem a stejně jako politická situace se měnily názory na charakter státního vlastnictví lesů. Za vznik státního vlastnictví lesů můžeme považovat rok 1923, kdy vznikl státní podnik Československé státní statky a lesy. Do vínku dostal povinnost hospodařit s nově nabytým státním lesním majetkem v českých zemích, ale také na Slovensku a zejména na Podkarpatské Rusi. Dostáváme se k roli, kterou tento podnik měl plnit : hospodaření ve státních lesích mělo být vzorem pro všechny ostatní vlastnické kategorie lesů : jak soukromé tak obecní. Proto byl podnik budován na soukromopodnikatelských obchodních principech a po vzoru velkých soukromých lesních podniků. Splnit tento úkol nebylo vážným problémem v českých zemích, podstatně složitější to bylo na Slovensku a zejména na Podkarpatské Rusi, kde tyto principy byly zcela nové jak pro technický personál tak zejména pro téměř bezprizorní dělnictvo. Spolu se sociálními dopady investic do cestní a železniční dopravy je kultivace pracovně právních vztahů v těchto zemích dodnes nedoceneným přínosem. Lze odpovědně konstatovat, že rok 1938 zastihl Státní lesy po patnácti letech v pozici naprosto konsolidovaného podniku.

Pomineme-li protektorát, rozšířilo se pole působnosti Státních lesů o další významné konfiskované lesní komplexy po roce 1945. Toto rozšíření nemělo lesnický pragmatický význam, byl to pouze dopad politické reality. Stát, již v roce 1945 fakticky komunistický, využil stávající funkční systém ke správě nově nabytého majetku. Jeho role se změnila na zásobování národního hospodářství dřevem. Tato role nabyla na významu ještě více po roce 1948, kdy se Státní lesy zcela integrovaly do systému národních podniků a socialistického plánovacího a hospodářského systému. V souvislosti s tím nelze pominout

i dopady změn systému státní správy, která učinila ze Státních lesů prodlouženou ruku státní správy zejména ve věci státního dohledu nad tzv. socializací malolesů.

Nelze pominout období let 1952 až 1955 s jeho tragickým rozdělení na Státní správu lesního hospodářství a podniky Lesního průmyslu. Tento často přetřásaný a dnes již bohužel téměř zapomenutý sovětský experiment by měl být v naší historii stálou připomínkou důsledků nezodpovědného odklonu od českých lesnických zkušeností a tradic. Není to pouhá nostalgie, ale tvrdá a zejména tvrdě zaplacená zkušenost. Jestliže každého lesníka dokáže přivést na pokraj zoufalství pohled na třicetiletý, sněhovou kalamitou zničený porost, který sám v minulosti zakládal, oč méně tragický je pohled na zničený funkční správní systém, v němž celý život pracoval a v němž nacházel uplatnění a seberealizaci. Dnes, po padesáti letech, bychom měli alespoň symbolicky vzdát dík lesníkům, kteří navzdory komunismu v jeho nejtvrdší podobě prosadili v roce 1955 návrat do původní podoby Státních lesů a k jejich starým osvědčeným principům.

Tento historický exkurs ukončím krátkou zmínkou o šedesátých a následných letech. Role státního vlastnictví lesů se ve své podstatě nezměnila, stejně tak, jako jejich postavení. Okrajové spektrum národního hospodářství, zajišťující dodávky dřeva pro vlastní spotřebu národního hospodářství a stále významnější role zdroje devizových prostředků pro stále upadající a zaostávající průmysl. Podniky, snažící se plnit státní plán a přitom si zachovat lesnickou tvář se schizofrenní pozicí lesního personálu. Státem tolerovaná imisní devastace lesů, téměř beznadějná sysifovská práce na obnově pohraničních lesů. Tak bych viděl roli a postavení státních lesů v tomto období.

Konec korunuje dílo, z tohoto pohledu bychom měli vidět lesní hospodářství konce komunistické éry. Všichni si pamatujeme Pivoňkou deklaraci. Po mnoha letech a po mnoha významných událostech ji její autoři považují za stále aktuální. Nemohu s tím souhlasit. Zejména z pozice zástupce stavovské lesnické organizace. Směšování politických aktů s akty odborně lesnickými, spolu s absencí objektivní analýzy jako základní metody myšlení. Není-li objektivní analýza, nemohou být ani objektivní řešení problémů a nastane situace, že místo skutečných problémů se řeší buď pseudoproblémy, nebo se vytvářejí problémy nové.

Důsledkem tohoto nesystémového postupu je současná situace ve státních lesích.

Jaká je současná postavení státního vlastnictví lesů. V roce 1990 byly Státní lesy na-prosto nezaslouženě postaveny do pozice přísluhovače totalitního režimu. Státní vlastnictví bylo dehonestováno ničím nepodloženou tezí o tom, že „stát je obecně nejhorší hospodář“, že „Státní vlastnictví lesů v ČR je na poměry v „demokratické“ Evropě nepřiměřeně vysoké“. Navzdory těmto přístupům se nepodařilo najít dostatečnou politickou podporu ani odbornou argumentaci pro privatizaci státního lesního majetku. Nebudu rozebírat ideje holdingových akciových společností a dlouhodobých pronájmů státních lesů těmto společnostem. Podstatná je realita a výsledná praxe státního lesního hospodářství.

Nepovažuji za účelné, zabývat se na tomto fóru kvalifikovaných a informovaných lesníků současnou praxí státních lesů. Jako axiom je asi třeba brát současný systém správy a hospodaření ve státních lesích. Ten je dán státní administrativou a dnes již máme patnáctileté zkušenosti s jeho fungováním. Jako roli však v tomto systému reálně státní lesy hrají.

Oficiálně stále onu stejnou. Trvale udržitelný rozvoj státních lesních ekosystémů. Méně oficiální role je podle mého názoru „pouze“ role odborného a finančního garanta systému. Z odborného hlediska garantují státu odbornou úroveň lesnických opatření a zásad trvale udržitelného rozvoje, k němuž se stát i na mezinárodním poli stále hrdě hlásí. Z finančního hlediska garantují, že ufinancují veškeré potřebné činnosti, které jsou jim systémem ukládány k zajištění odborné úrovně. S touto neoficiální rolí koresponduje faktické postavení státních lesů. Od roku 1990 byly lesy ve vlastnictví státu politicky předurčeny k roli vhodného prostředí pro podnikání soukromých subjektů. Lze to doložit na schvalování vzniku s.p. Lesy ČR. Tehdejší program odvětví LH předpokládal, že práce pro Lesy ČR budou vykonávat pouze akciové společnosti, vzniklé z privatizovaných lesních

závodů. Proti této koncepci se postavil tehdejší ministr pro ochranu hospodářské soutěže pan Bělehradek a svůj souhlas se vznikem LČR podmínil možností uplatnění i jiných soukromých subjektů (sro, fyzické osoby) na pracích pro státní podnik. Bohužel dodnes je hospodaření LČR zásadně ovlivňováno stanovisky ÚOHS. Kladu si často otázku, proč se v tomto případě striktně neprosazuje rovnost všech druhů vlastnictví, tak jak se v minulosti prosazovala při tvorbě lesního zákona. Má-li se podnik chovat ekonomicky, musí mít pro své podnikání určitou volnost. Výběrová řízení na systém uměle vykonstruovaných objemů tento prostor významně zužují. Opět se vracíme k systému.

Otázkou ryze ekonomickou je, jak ještě dlouho může tento systém fungovat.. Ve svém kalkulačním vzorci pro výpočet smluvních cen dříví a prací kalkulují LČR s podnikatelským ziskem dodavatelských subjektů a tento zisk podnikatelům reálně platí. Od roku 1992, to je již čtrnáct let. Jestliže by státní podnik Lesy ČR po celou dobu pracoval stejně efektivně jako soukromí partneři LČR, tak po celou tuto dobu by nedosahoval žádného zisku z provozovaných činností, neboť se jej systémově zříká ve prospěch svých obchodních partnerů. Lze si tedy důvodně položit otázku : Je to podnikatelský přístup?

Z předneseného je doufám zřejmé, že současný systém hospodaření ve státních lesích sice splňuje svoji základní roli, jeho činnost je však díky systému provázena systémovými problémy, které jednak zpochybňují schopnost podniku tuto roli splnit, jednak zpochybňují odbornou erudici veškerého personálu podniku. Navíc zadávají podněty ke spekulacím o korupci na nejružnějších úrovních takovým způsobem, že je není možno věrohodným způsobem vyvrátit.

Od roku 1990 se bráníme cizím vzorům a radám. Počínaje rakouskými a bavorskými expertizami ve věci transformace LH a systému LČR. Byl odmítnut návrat do systému roku 1938 jako posledního roku existence demokratického podnikatelského a správního systému s argumentací pana Rybníčka, že se vracíme do Evropy roku 1992. Kupodivu se nebráníme rakouskému vzoru státní akciové společnosti, s níž mělo vedení p. Olivy velice těsné kontakty. Poněkud menší frekvence kontaktů je s Bavorskými státními lesy. Podle mých zkušeností asi proto, že systém správy a hospodaření v Bavorských státních lesích, ale i v některých dalších spolkových zemích, je nyní až podezřele podobný systému a organizaci Československých státních lesů do roku 1992. Myslím, že nastala doba, abychom se začali vážně a odpovědně zabývat naší vlastní historií, vlastními zkušenostmi a tradicemi. Považuji za téměř ostudné, jestliže naši němečtí sousedé naše principy dokáží převzít a zcela převrátit svoje lesnické tradice, my svoláváme mezinárodní sympozia, abychom se od nich učili to, co jsme již téměř zapomněli. Za další téměř ostudnou považuji skutečnost, že již čtrnáct let šperkujeme problematický systém s neurčitým cílem, zatímco naši předkové v minulosti lesnický nedávné dokázali po pěti! letech v roce 1955 přesvědčit nedemokratickou KSČ o nutnosti zrušit Lesní průmysl a vrátit se k systému Státních lesů. Mnozí jistě namítnou, že to bylo účelové. Odpovím. Není dnes situace již natolik vážná, abychom se stejně účelově navrátili opět k osvědčeným a prověřeným metodám. Jestliže byly tyto metody aplikovatelné v nedemokratických podmínkách, oč účinnější by mohly být v prostředí demokratickém.

Závěrem si nemohu odpustit vzpomínku na jednoho z mých „učebních pánů“. Nám, tehdy mladým technikům na Rozvojovém lesním závodě, aplikujícím nejnovější technologie komplexních čet (věřím, že i tato stránka historie je dosud v živé paměti) říkal: „Až jednou budete muset začít pořádně pracovat, už to nikdo z vás nebude umět“. Od té doby mám strach ze zapomnění všeho dobrého, čím české lesnictví přispělo k pozvednutí této profese. Rád bych, kdyby tyto pocity se mnou sdílelo co nejvíce kolegů.

VZTAH LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ A OCHRANY PŘÍRODY

Stanislav Vacek

Ochrana přírody a péče o les ve zvláště chráněných územích se stala společným úkolem lesního hospodářství a orgánů ochrany přírody, který tyto dvě profese většinou sblížuje, ale někdy i rozděluje. Společným cílem je zdravá a stabilní krajina, v níž jsou diferencovaně a racionálně využívány přírodní zdroje podle zásad trvalé udržitelnosti. Současně však v pluralitě názorů, jakými cestami k tomuto cíli dospět, vyvstává řada konfliktů. Vzniká napětí na různých úrovních společnosti jak v oblasti teorie a koncepcí, tak i při praktické realizaci zásad a principů ochrany přírody. Jejich zrcadlení je možno dlouhodobě sledovat například ve sdělovacích prostředcích v „boji“ o strategii managementu v Národním parku Šumava.

V lesích se zvýšeným zájmem ochrany přírody v ČR, především pak v „maloplošných“ zvláště chráněných územích („m“ZCHÚ), v I. zónách CHKO a v I. i II. zónách národních parků, pouhé uplatňování systémů trvale udržitelného obhospodařování lesů nestačí (VACEK, PODRÁZSKÝ 2000a). Posláním těchto území je totiž uchování přírodních hodnot nebo zlepšování současného stavu jejich antropogenně ovlivněného prostředí pomocí diferencované přírodě blízké péče či přírodě blízkého managementu lesních ekosystémů (cf. MOUCHA 1999). Ten maximálně využívá spontánních procesů a podle jejich stavu postupně omezuje cílevědomé vklady přídatných energií do biologických procesů. Na rozdíl od trvale udržitelného obhospodařování lesů přírodě blízké způsoby péče kladou značný důraz na autochtonnost porostů, tj. nejen na druhovou, ale i ekotypovou skladbu, dále i na přirozenou věkovou a prostorovou strukturu při plnění celého spektra mimoprodukčních funkcí (VACEK 1999a).

Diferenciace přírodě blízké péče o lesní ekosystémy vychází ze stanovištních podmínek, skladby porostů (druhové, genetické, věkové a prostorové), jejich odolnostního potenciálu a provozních možností s ohledem na plnění mimoprodukčních funkcí (VACEK, PODRÁZSKÝ, SOUČEK 1998). Určitým modelem proto jsou zbytky přírodních a přirozených lesů, které jsou posledními homeostatickými články středoevropské krajiny, se značnou biodiverzitou a ekologickou stabilitou. Přírodě blízký les se tak stal nenahraditelnou složkou ekologické infrastruktury naší krajiny a tomu by měla odpovídat především jeho struktura, zdravotní stav a systémy polyfunkčního obhospodařování či péče o lesní ekosystémy.

Rozdílné pohledy lesníků a ochranářů jsou především na přirozenou druhovou a ekotypovou skladbu porostů, resp. na jejich autochtonnost versus používání geograficky nepůvodních dřevin, na ponechávání částí lesů samovolnému vývoji (na velikost tzv. bezzásahových území, na podíl dospělých stromů na dožití z hlediska udržení biodiverzity), na škody zvěří i na nezbytnou míru a způsoby zpřístupňování porostů. Aby bylo možné některé tyto názorové rozdíly objasnit, tak je nezbytné alespoň v základech pojednat o trvale udržitelném obhospodařování lesů a o péči o lesní ekosystémy v území se zvláštním statutem ochrany přírody. Též je potřebné se zmínit o možných směrech přiblížení se k přírodě blízkým lesním ekosystémům.

Principy trvale udržitelné péče o lesní ekosystémy

Stěžejní prvky trvale udržitelného obhospodařování v našich převážně kulturních lesích jsou:

- hospodaření s lesem jako ekosystémem, tj. přechod od výlučné péče o lesní dřeviny a jejich porosty na péči o celé lesní ekosystémy,
- přestavba (přeměny, převody, rekonstrukce) poškozených a chřadnoucích lesů,

- vytvoření optimální struktury lesních ekosystémů (druhové, ekotypové, prostorové, věkové) diferencovaně podle stanovištních poměrů a cílů hospodaření,
- diferencovaný přechod od plošného ke skupinovitému až individuálnímu způsobu hospodaření,
- využívání a podpora spontánních procesů, zejména pak přirozené obnovy, kompetice i dalších principů autoregulace,
- podpora a tvorba pružných víceúčelových způsobů obhospodařování, a to diferencovaně podle funkčního poslání a možností lesních ekosystémů s cílem dosažení jejich funkční vyrovnanosti,
- volba ekologicky odůvodněných obnovních a těžebně dopravních technologií, využívajících mechanizační prostředky minimálně poškozující přírodní prostředí v návaznosti na terénní klasifikaci a technologickou typizaci lesních pozemků,
- zpřístupnění horských lesů ekologicky a ekonomicky odůvodněnou dopravní sítí v návaznosti na terénní klasifikaci a technologickou typizaci horských lesních pozemků.

Tyto stěžejní prvky trvale udržitelného obhospodařování lesů platí pro lesy ČR obecně, ale jejich důležitost se výrazně zvyšuje v chráněných územích, které jsou přirozeným útočištěm řady ohrožených druhů rostlin a živočichů (VACEK, BALCAR 1992).

Přírodě blízký les

Přírodě blízký les je les:

- s víceméně přirozenou druhovou skladbou, tzn. že jsou v něm zastoupeny alespoň hlavní dřeviny z přirozené druhové skladby, tj. základní edifikátory,
- se značnou biologickou rozmanitostí celého ekosystému, tzn. nejen dřevinné složky, ale i bylinného a mechového patra, hub, půdních mikroorganismů, fauny atd.,
- vitální úměrně růstové či vývojové fázi, tj. les zdravý,
- dobře plní produkční funkci, tj. produkci dřeva, lesních plodů, zvěřiny atd.,
- dobře plní ekologické a environmentální (mimoprodukční) funkce, zejména pak funkci půdoochrannou, vodoochrannou, vzduchochrannou, rekreační, zdravotní, přírodoochrannou a vědeckou,
- přiměřeně plní funkce socioekonomické.

Kritéria hodnocení přírodě blízkého lesa

Kritéria hodnocení přírodě blízkého lesa jsou výchozí charakteristiky, které je nutné zvažovat především při stanovování cílů polyfunkčního využívání lesů v daných porostních a stanovištních podmínkách.

A Obecná

K návrhu obecných kritérií je třeba poznamenat že:

- musí zahrnovat princip autentičnosti a prvek dynamiky,
- les je nutné posuzovat jako ekosystém,
- základním modelem pro posouzení variability přírodě blízkého lesa, a to jak v prostoru, tak i v čase je původní, respektive přírodní lesní ekosystém.

B Teoretická

Z teoretických kritérií jsou nejdůležitější:

- ekologická stabilita, kterou se rozumí schopnost lesního ekosystému uchovávat se v podmínkách působení vnějších faktorů,
- biodiverzita, kterou se rozumí pestrost vnitrodruhová i mezidruhová a celková rozmanitost ekosystému,
- produktivita ekosystému, která je výsledkem toku a dynamiky faktorů jako je tepelná energie, světlo, voda a živiny v lesních ekosystémech. Poměr těchto faktorů ur-

čuje, zda se produktivita ekosystému bude zvyšovat, zachovávat nebo snižovat. Těmto tendencím do určité míry odpovídá i plnění funkcí ekologických a environmentálních.

C Praktická

Z praktických kritérií jsou pro hodnocení přírodě blízkého lesa podstatná:

- druhová skladba dřevinné složky ekosystému, která je základním předpokladem pro deklaraci přírodě blízkého lesa. Z hlediska druhové diverzity lesa o splnění kritérií druhového složení lze uvažovat v případě, kdy jsou hlavní dřeviny přítomny v množství, zdravotním stavu a stádiu schopném zajistit jejich zdárný vývoj, tj. produkci a reprodukci včetně plnění mimoprodukčních funkcí lesa.
- věková struktura lesních porostů, kterou je nutno posuzovat na větších lesních celcích, a to minimálně na úrovni oddělení. Hospodářskými opatřeními směřovat minimálně k normalitě lesa a postupně až k přirozené věkové struktuře.
- prostorová struktura lesních porostů, kterou lze posuzovat podobně jako věkovou strukturu a v rámci možností ji postupně směřovat k přirozené textuře lesa,
- zdravotní stav a vitalita lesních porostů, které lze obecně posuzovat z hlediska potenciálních možností plnění produkčních i mimoprodukčních funkcí lesů.

Cílenými opatřeními je potřebné zlepšovat zdravotní stav a vitalitu porostů, jejich regenerační kapacitu a přizpůsobivost nepříznivým zátěžím, tzn. zvyšovat ekologickou stabilitu lesa (VACEK 2001a).

Cíle managementu v lesích se zvýšeným zájmem ochrany přírody

Ponechání lesa samovolnému či přírodnímu vývoji je dlouhodobým cílem v I. zónách národních parků, v NPR a ve vybraných částech PR. Ochrana přírody v těchto typech ekosystémů víceméně cíleně směřuje k lesu vyvíjejícímu se v přírodní, tj. spontánní dynamice. Přitom se opírá o strategii ekologicky založeného zacházení s lesem, která je podrobně formulovaná v plánech péče o tato území. Ve všech „m“ZCHÚ je však převážně střednědobým cílem ochrany přírody vytvářet lesy s požadovaným funkčním potenciálem, zajišťujícím plnění všech ekologických i produkčních funkcí lesa na ně kladených. Les však může trvale poskytovat jen tolik užitků na kolik stačí jeho přirozený funkční potenciál. Proto musí lesnická praxe směřovat k posilování stability, vitality, regeneračních schopností, odolnosti lesních ekosystémů vůči stresům a jejich přizpůsobivosti ke změnám konfigurace stanovištních faktorů působením imisí a klimatických extrémů (VACEK, PODRÁZSKÝ 2000b, VACEK 2003).

Základem lesnických rozhodování v tomto směru zůstává diferenciací podle konkrétních stanovištních a porostních poměrů. Z nich lze odhadnout, jaká budou stanoviště a porosty v měnících se globálních ekologických poměrech. Vychází se přitom zejména z charakteru SLT, stupňů přirozenosti lesních porostů, popř. i stupňů poškození porostů. Přitom obecnou lesnickou i ochranářskou strategií je polyfunkční management. Obecně je možno konstatovat, že přírodě blízkými postupy lze o lesy v územích se zvýšeným zájmem ochrany přírody pečovat dlouhodobě nejefektivněji..

Směry přiblížení k přírodě blízkému lesu

Směry přiblížení k přírodě blízkému lesu nejsou vázány na žádné hospodářské schéma, na žádný úzce vymezený postup. V zásadě je možný clonný, skupinovitý, do určité míry i násečný a výběrný postup. Jde tedy o pružný způsob hospodaření na ekologických základech, vyhovující daným růstovým podmínkám a sledující dodržování základních principů, zajišťujících ekologickou stabilitu a biodiverzitu, tj. ekologickou trvalost a vývojovou vyrovnanost lesních ekosystémů (cf. VACEK 1999b).

Z obecného hlediska se jedná zejména o:

- přechod od výlučné péče o lesní dřeviny a jejich porosty na péči o celé lesní ekosystémy,

- postupnou přestavbu (přeměna, převod, rekonstrukce) chřadnoucích lesů. U většiny našich lesů je k tomuto účelu nejen vhodný, ale i provozně reálný přechod od holosečně obhospodařovaného lesa na les obhospodařovaný podrostním způsobem s využitím výběrných principů.
- vytvoření optimální struktury lesních ekosystémů (druhové, genetické, prostorové, věkové) diferencovaně podle stanovištních poměrů a cílů hospodaření,
- přechod od plošného ke skupinovitému až individuálnímu způsobu hospodaření,
- postupné upouštění od věku, jako základního kritéria obnovní těžby a diferencované zavedení dalších kritérií jako např. cílová tloušťka, hodnotový přírůst, kvalita koruny a ovlivnění růstového prostředí porostu,
- uplatňování relativně dlouhé obnovní doby v závislosti na ekologické valenci dřevin, porostních i stanovištních podmínkách a cílech managementu,
- snaha o postupnou minimalizaci přídavné energie v procesu růstu lesa,
- využívání a podpora spontánních procesů, zejména pak přirozené obnovy (spontánní i řízené), kompetice (přirozené redukce náletů a nárostů, vyvětvování atd.) i dalších principů autoregulace jako je např. směna hlavních edifikátorů,
- vymezení nejnižší hospodářské jednotky podle přírodně prostorových jednotek (porostních typů),
- podpora a tvorba pružných polyfunkčních způsobů managementu, a to diferencovaně podle funkčního poslání a možností lesních ekosystémů s cílem dosažení jejich produkční a funkční vyrovnanosti.

K hlavním principům managementu přírodě blízkého lesa tedy náleží především:

- způsoby respektující zákonitosti přirozeného vývoje,
- tvorba druhově, prostorově a věkově skupinovitě smíšeného lesa,
- udržovat či zvyšovat biodiverzitu podporou druhové rozmanitosti (ponechávání neškodících dřevin v lesních porostech, odumřelého dřeva a doupných stromů atd.), a to včetně celého spektra genových zdrojů dřevin původních porostů,
- snižovat stavy zvěře na úroveň, umožňující přirozenou obnovu všech dřevin bez nutnosti jejich ochrany proti škodám zvěří,
- aplikace hospodářského způsobu podrostního, násečného a výběrného, které jsou obecně považovány za přírodě blízké modely hospodaření,
- používat šetrné technologie a přípravky nepoškozující nebo minimálně poškozující přírodní prostředí.

Obnova a výchova lesních porostů

Základní strategií péče o lesní ekosystémy ČR je trvale udržitelný management s cílem vytvoření ekologicky stabilního, druhově, ekotypově, prostorově a věkově diferencovaného lesa, schopného nepřetržitě plnit všechny ekologické, environmentální a produkční funkce lesa. Takto obhospodařované lesy jsou zdrojem trvale obnovitelné dřevní suroviny, zvěřiny, lesních plodů, hub i dalších produktů. Zároveň tyto lesní ekosystémy poskytují vhodné prostředí pro rozvoj biodiverzity v nich žijících nižších i vyšších druhů rostlin a živočichů i četných mikroorganismů. Dále zabezpečují ochranu klimatu, resp. ovzduší, vody a půdy i poskytují významné účinky rekreační, zdravotní, naučné a estetické.

Pro trvalé plnění funkcí lesů jsou hledány a vytvářeny přírodě blízké způsoby péče, které nepřetržitost a relativní vyrovnanost všech funkcí lesa umožňují. Rozhodujícím prostředkem strategie trvale udržitelné péče o lesní ekosystémy, zejména pak obnovy, ale i výchovy, je diferenciací podle stanovištních a porostních podmínek.

Zásady obnovy lesních porostů

Obnovní postupy, směřující k tvorbě cílového lesa, vycházejí ze stěžejních principů trvale udržitelné péče o lesní ekosystémy. V současné době to znamená především rozsáhlou přeměnu monokulturního hospodaření v lesích na diferencované maloplošné obhospodařování s důrazem na přírodě blízké formy. Při jejich aplikaci jde zejména o změnu druhové, věkové a prostorové skladby, maximálně možné využívání přirozené obnovy i ostatních principů autoregulace. Za takovýto model péče je ve stávajícím období přestavby lesů považován zejména hospodářský způsob podrostití, násečný a jen na některých stanovištích i způsob maloplošný holosečný a výběrný. Tyto způsoby ve svém důsledku vedou k vytvoření diferencovaného skupinovitě smíšeného lesa. Tento les je vždy ekologicky stabilnější, produkčně vyrovnanější a funkčně efektivnější než např. nyní převažující smrkové monokultury, které vznikly jako důsledek holosečného hospodaření v minulosti. Obnovní těžby se umísťují do porostů, které dosáhly počátku obnovní doby stanovené v lesním hospodářském plánu. Přednostně jsou těžby realizovány v porostech, v nichž je nutno vytvářet východiska obnovy, v porostech vyžadujících přípravu na přirozenou obnovu a v porostech, ve kterých odložením obnovního zásahu může dojít ke zhoršení podmínek pro obnovu, k poškození náletů, ke ztrátě na produkci či znehodnocení ekonomicky efektivního dřeva. V porostech, v nichž není provedení zásahu v daném čase ekonomicky rentabilní a porosty jsou schopny plnit ekologické a environmentální funkce lesa, se obnovní těžby většinou nerealizují. Obecným cílem obnovy je dosažení vyváženosti mezi možnou optimální produkcí obnovovaného porostu a zdárným vývojem následného porostu při minimalizaci nákladů na jeho založení. Z tohoto hlediska se stanoví postup obnovy v daném prostoru a čase diferencovaně podle stanovištních a porostních poměrů. Rozhodujícími kritérii jsou přitom charakter stanoviště (vyjádřený zejména souborem lesních typů a expozicí), dřevinná skladba, rozloha, zakmenění a věk porostu, hodnotový přírůst, zdravotní stav - resp. odolnostní potenciál porostu a technologická dostupnost porostu.

Zásady výchovy lesních porostů

Základní zásadou účinné výchovy lesních porostů je aplikace takových výchovných postupů, které odpovídají požadavkům a nárokům jednotlivých dřevin. Cílem lesního managementu v tomto směru je vytvoření stabilního lesního porostu.

Výchova spočívá v odstraňování některých stromů, čímž se upravuje dřevinná a prostorová skladba a mění se prostředí v porostu, zejména režim světla, tepla a vláh. Výchovný zásah má vliv na stav půdy, zdravotní stav porostu a zvyšuje jeho mechanickou stabilitu. Pro zajištění co největší mechanické stability porostu je třeba dosáhnout štíhlostního kvocientu 80 a nižšího prostřednictvím dlouhodobě volných korun. Za kritickou mez naléhavosti zásahu je považován štíhlostní kvocient 120 – 140 (podle dřeviny a stanoviště). Mechanická stabilita rozhoduje zejména o životnosti smrkových porostů. Z hlediska biodiverzity je výchovný zásah považován za naléhavý, je-li ohrožen růst a další vývoj v porostu zastoupených melioračních a zpevňujících dřevin i ostatních autochtonních dřevin, zvyšujících druhovou rozmanitost porostu.

Pro dosažení ekologicky stabilního porostu je potřebné uvolnění jedinců určujících zdárný budoucí vývoj porostu. Cílem výchovy je i vytváření přírodě blízké skladby lesa s dostatečnou působností přírodních procesů – autoregulace. Dobře a včas provedená výchova velké části stávajících monokulturních, často velmi labilních porostů, je rozhodující cestou k dosažení tohoto cíle. Nárosty vzniklé přirozenou obnovou je výhodné ponechat delší dobu (podle nároků jednotlivých dřevin) pod clonou mateřského porostu, čímž se podporuje jejich přirozená selekce. Teprve až po osamostatnění nárostů se provádí zásahy, upravující druhovou skladbu, popř. zásahy sanitární.

Síla a interval výchovných zásahů úzce souvisí s pěstební intenzitou jako mírou nezbytných vkladů práce (tj. finančních prostředků) do lesa. Intenzita výchovných zásahů (tj. síla a frekvence zásahů) je v mladých porostech proto volena s ohledem na stabilitu, biodiverzitu a kvalitu porostu. Obvykle je potřebné provádět výchovné zásahy v jedné porostní skupině během platnosti lesního hospodářského plánu (tj. 10 let) 1 – 2 krát. Inten-

zita výchovných zásahů ve starších porostech je rovněž přizpůsobována růstovým podmínkám a stavu lesních porostů. Na stanovištních s nízkou stabilitou, vysokým ohrožením větrem a nadprůměrnou produkcí se volí nižší síla a častější interval výchovných zásahů. Na ekotopech s vysokou stabilitou, nízkým ohrožením a průměrnou až podprůměrnou produkcí se aplikuje vyšší síla zásahů a delší interval mezi zásahy.

Záchrana a obnova biodiverzity lesních ekosystémů

Záchranu a obnovu původní biodiverzity jako základní požadavek obnovy stability lesních ekosystémů v ČR většinou nelze ponechat pouze na přírodních procesech. Přírodní procesy je nutné usměrňovat nebo urychlovat vnášením chybějících stanovištně vhodných druhů místního původu s ohledem na změny půdního prostředí a s nimi souvisící změny kompetičních vztahů. Důvodem pro lidskou intervenci je především nastartování či posílení autoregulačních procesů na dostatečnou úroveň. V minulosti totiž došlo k destrukci původní biodiverzity lesních ekosystémů jež byla způsobená zejména hospodařením v posledních 4 stoletích, stávající imisně ekologickou situací i globálními klimatickými změnami. Je nutné pokračovat i v bránění šíření invazních geograficky nepůvodních druhů rostlin. Za důležitý prvek zvyšování biodiverzity a stability lesních ekosystémů je považováno ponechávání souší a tlejícího dřeva.

Obnova biodiverzity lesních ekosystémů se opírá především o důslednou podporu přírodních procesů a v případě umělé obnovy o využívání reprodukčního materiálu původem z autochtonních populací lesních dřevin. Současné omezené genové zdroje lesních dřevin a zásadně změněná biodiverzita lesních ekosystémů (včetně genetické skladby lesních porostů) nedovolí provést obnovu přírodě blízkých ekosystémů jednorázově, resp. v průběhu jedné generace lesa na celé ploše lesů v ČR.

Autochtonní populace lesních dřevin v podmínkách ČR byly většinou identifikovány na základě historického průzkumu, doplněného o studium znaků morfologické proměnlivosti a izoenzymových analýz.

Plánování a realizace pěstebních opatření v lesích „m“ZCHÚ

Při plánování pěstebních opatření v lesích „m“ZCHÚ, kde není nebo je nedostatečně zpracován plán péče, bychom měli uplatňovat následující základní zásady přírodě blízkého managementu či péče:

- Revidujeme předepsané obnovní těžby tak, aby respektovaly specifické cíle managementu a biologické potřeby přeměny, směřující k přírodě blízkému lesu. Nezbytným opatřením přitom je zastavení schematických obnovních sečí s geometrickým půdorysem a snaha o tvorbu přírodě blízké prostorové i časové úpravy lesa.
- Bez ohledu na stanovený hospodářský způsob začneme uplatňovat výběrné principy, a to zejména:
 - důslednou péči o porostní zásobu s využitím přírůstových schopností jednotlivých stromů,
 - mobilizaci přírodních procesů, především pak autoregulace kontinuálním využíváním přirozené obnovy a samovolnou redukcí hustoty přirozených nárostů v zástinu,
 - nepřetržitou produkci dřeva (vyrovnanost porostní zásoby – uplatňování teorie nulového přírůstu) na plochách, které lze rámcově definovat pomocí minimálního areálu. Ten se podle jednotlivých typů lesních ekosystémů a konkrétních stanovištních a porostních poměrů pohybuje v rozmezí ca 25 – 185 ha (cf. VA-CEK 2001b, 2003),
 - úsilím o přírodě blízké a vitální porosty diferencovaně podle stanovištních a porostních podmínek včetně vývojových stadií a fází.

Rozvinuté podrostití hospodaření s uplatněním výběrných principů v „m“ZCHÚ lze jen přechodně chápat jako cílový stav, výhledově pak jako nástroj převodu. Postupně se hranice mezi podrostitím a výběrným způsobem, v průběhu extrémně dlouhé obnovní doby, sta-

ne nezřetelnou a tudíž i rozlišování výchovných a mýtních těžeb při vyznačování zásahů odpadne.

Uplatnění podrostoního nebo výběrového způsobu není pro pěstební plánování podstatné tím spíše, že jde vesměs o převody. Volba těchto způsobů hospodaření je dána především dopravně technickými možnostmi vyklizení vytěžené hmoty. Často obtížné terénní poměry v „m“ZCHÚ a jejich nedokonalé zpřístupnění si vynucují přísné ohledy na vnitřní prostorovou úpravu porostů a tím i podrostoní způsob. Zařizovatelsky se jedná o uplatnění závazného předpisu výchovných zásahů do 40 let věku, rozdíly v metodice odvození těžeb, otázku dimenze cílových stromů apod.

- Diferencovaně podle zonace, charakteru SLT a stupňů přirozenosti lesních porostů stanovíme minimální počet stromů, které budou předrženy do věku dožití a jejich dřevo ponecháno v porostu. Odumřelé dřevo, ať již stojící či ležící je totiž významným kritériem pro biologickou rozmanitost. Podle podmínek prostředí porostů je potřebné po hektaru ponechat 5 – 30 stromů silných dimenzí na dožití. Bereme přitom v úvahu veškerá sanitární hlediska. Tyto stromy je možné ponechávat buď jednotlivě nebo v malých hloučcích.
- Těžební zásahy vyznačujeme do výše biologických potřeb porostu převážně individuálním výběrem s cílem postupně přibližovat ekosystém předpokládanému přírodnímu stavu z hlediska druhové a ekotypové skladby, prostorové a věkové struktury. Výběr stromů uskutečňujeme pokud možno ve všech tloušťkových stupních tak, aby se přírůst koncentroval na cílové jedince. Přitom je nutná zejména péče:
 - o biodiverzitu porostů s cílem přibližovat se přirozené druhové skladbě (často je přitom nezbytná redukce geograficky nepůvodních dřevin),
 - o individuální mechanickou stabilitu stromů hlavní úrovně (princip maximální péče o korunu),
 - o kvalitu porostní zásoby a zralostní výběr cílových stromů.

Takto uplatňovaný pěstební výběr by měl vést k plynulé přirozené obnově dřevin, zajistit přirozenou redukci počtu jedinců v nárostech a v dolní porostní etáži.

- Obnovní těžbu provádíme vždy ve prospěch existující obnovy. Pouze pro rozvíjení obnovy světlomilných dřevin (dubu, borovice, modřínu), záměrně prosvětlujeme dospělé porosty individuálním zralostním výběrem.
- Plochy mlazín o výměře nad 0,25 ha vznikají jen jako následek nahodilých těžeb. Mezery způsobené abiotickými a biotickými škodlivými činiteli využíváme jako východiska obnovy pro vnášení dřevin přirozené druhové skladby (přirozeně nebo uměle).
- Nárosty jsou ponechány v co nejdéle trvajícím clonném rozmístění přiměřeném biologickým vlastnostem dřevin. Chybějící dřeviny přirozené skladby doplňujeme podsábkami nebo podsíjemi.

Podle druhově specifické schopnosti dřevin úspěšně odrůstat v zástínu tak vznikají velmi rozmanité porostní struktury. Podoba výběrného lesa je cílem pouze v porostech stinných dřevin. Cílové struktury porostů směsí slunných a stinných dřevin jsou mnohem rozmanitější: různá stanoviště a dřeviny vyžadují rozmanité struktury. Odlišná vývojová stadia však nemají být při usměrňovaném přírodním vývoji lesa plošně oddělená, ale prolínat se v téže jednotce rozdělení lesa skupinovitě vedle sebe nebo nad sebou tak, aby se vyrovnané hodnoty dřevních zásob udržovaly už na plochách odpovídajících výměře minimálního areálu (25 – 185 ha).

- Stavby spárkaté zvěře je nutné udržovat na úrovni, která umožňuje plynulé odrůstání všech stanovišti odpovídajících dřevin, keřů a bylin (myslivecké hospodaření v pojetí ekologicky únosných škod). Pokud tomu tak není je potřebné jednotlivá „m“ZCHÚ účinně oplotit. Předpokladem úspěšného usměrňování přírodního vývoje lesa je totiž spontánní obnova a odrůstání stanovišti odpovídajících dřevin, což je v současných podmínkách často znemožněno neúnosně vysokými stavby spárkaté zvěře (cf. VAČEK, SOUČEK 1995, VACEK, PODRÁZSKÝ, SOUČEK 1997, ZATLOUKAL 1995).

- Na lesní dopravní síť pohlížíme jako na základní prvek systému těžby a dopravy dříví maximálně šetrného k lesním ekosystémům. Rozsah zpevněných lesních cest omezujeme na nutné minimum. Rozčleněním porostů na pracovní pole minimalizujeme délku transportu vytěženého dříví porostem. Veškeré těžební práce co nejvíce koncentrujeme do zimního období, kdy jsou lesní ekosystémy méně citlivé na poškození (cf. MÍCHAL 1999).

Možné přístupy k tvorbě přírodě blízkého lesa

Lesem, se kterým se nejčastěji setkáváme je pasečný les v podobě lesa věkových tříd. Tato podoba lesa je dlouhodobě formována holosečným způsobem. Pro holosečný les platí vědomé navozování situace „katastrofického“ rozpadu, přičemž dřevo je vytěženo. Les se nachází téměř trvale ve stadiu dorůstání. Těžebně-dopravními technologiemi je často narušen povrch půdy a humifikace. Místo sukcese je nová generace lesa založena umělou obnovou a musí být po určitou dobu zajišťována za cenu dalšího energetického vnosu. Při tom dřeviny přirozených sukcesních stadií, které by jinak přispěly k rovnováze biochemických cyklů, jsou často bohužel jako hospodářsky nežádoucí odstraňovány.

Na opačném konci spektra lesních ekosystémů stojí výběrný les. O výběrné struktuře, resp. o výběrném lese hovoříme tehdy, když celý nadzemní produkční prostor (nahore vymezený nejvyššími stromy) je vyplněn jedinci stinných dřevin nebo jen jedné dřeviny. Dynamika lesa přitom rámcově kopíruje malý vývojový cyklus, avšak výběrnými pěstebními zásahy se předchází fázi rozpadu, fázi stárnutí se dá průchod jen do dopěstování cílových stromů. Jejich dimenze přitom vychází z charakteru stanovištních a porostních poměrů. Těžbou se tak navozuje stav, který by měl být mezi fází zralosti a zmlazováním. Tak se při principiálním zachování dřevinné složky ekosystému jednorázově sníží akumulační úroveň biomasy, přičemž procesy tvorby a odbourávání biomasy v podstatě zůstávají stále provázány. Fáze rozpadu plně nastává jen v územích ponechaných samovolnému vývoji a v ostatních částech porostů jen na zanedbatelné ploše.

Porozumět výběrnému lesu, jeho fungování a užitkům, které nám může poskytnout, znamená si uvědomit, že je to les obhospodařovaný, i když strukturu výběrného lesa můžeme pomístně najít též v přírodním lese. Výběrný les je přitom přírodě nejbližším hospodářským útvarem - není však myslitelný bez systematických zásahů při respektování zásad výběrného principu. Pěstebně opuštěný výběrný les by mohl ještě nějaký čas fungovat, spíše by však ztroskotal na nedostatečné obnově, která by musela být zajištěna pasečnými postupy nebo ponechána přirozené dynamice (TESAŘ 1999).

Rozsáhlejší ukázky výběrného lesa v českých zemích nemáme. Ovšem tvářnost výběrného lesa byla inspirující pro generace lesníků a řada z nich cílevědomě usilovala o převod pasečného lesa na výběrný. V 50. a 60. letech byla učiněna řada pokusů o převod pasečného lesa na výběrný. Z tohoto úsilí, za nímž stojí především H. Konias, B. Polanský, V. Zakopal, se však zachovaly jen útržky, které si tím spíše zaslouží důkladnou analýzu a pokračování (SOUČEK 2001).

Již dnes můžeme říci, že v lesích je střednědobým nástrojem přestavby těchto ekosystémů obhospodařování podrostním způsobem. Dosažení přestavby lesa za pomoci tohoto postupu též znamená vysoce odborný, dlouhodobě důsledný a trpělivý přístup k danému území, avšak riziko zklamání je podstatně menší než u převodu na výběrný les. Ostatně většina uskutečňovaných převodů na výběrný les v příznivých případech v podrostní les vyústila.

Přitom se jedná o řadu možných forem pasečného lesa s uplatňováním výběrných principů, nikoliv tedy jen o používání výběrných sečí. I tento přístup může vyhovět ekologické opodstatněnosti a zajistit dostatečnou pružnost systému. Důležité je přitom dosažení takové textury lesa, v níž dobře probíhají procesy autoregulace. Pouhá textura porostů nemůže být cílem pěstebních opatření, ale pouze prostředkem ke startování procesů autoregulace. Efektivní je taková struktura porostů, která optimálně odpovídá funkčnímu požadavku na les. Velmi zjednodušeně můžeme tvářnost lesa v prvním kroku popsat podle vrstevnatostí. Dobře odlišitelné jsou čtyři struktury: jednovrstvá, dvou nebo vícevrstvá, podrostní a výběrná. Žádnou strukturu nelze jednoznačně přiřadit přírodnímu

nebo kulturnímu lesu. I v přírodním lese se setkáme s výrazně jednovrstvou strukturou, např. ve stadiu optima v bučině. Jednovrstvá struktura však v lese věkových tříd převládá. To má důsledky pro růstové děje, obnovu lesa a jeho ekologickou stabilitu. V lese se produkce stále hromadí a lesní hospodářství i ochrana přírody musí předejít kolapsu tím, že musí les v relativně krátké době obnovit.

Pěstební technika pasečného lesa, který je charakteristický velkým časovým podílem stadia dorůstání z celé produkční doby, předchází výchovnými zásahy přírodnímu procesu vyřazování jedinců z nedostatku prostoru a světla. Stačí na to většinou slabé nebo mírné podúrovňové probírky. Teprve počínaje silnou probírkou je tento proces uměle urychlen.

Jinak je tomu při úrovňových probírkách, při kterých se střetávají dvě kritéria. Zatímco kvalita kmene je přírodě naprosto cizím kritériem, vitalita je veskrze přírodním výběrovým kritériem. Pěstební intervence je však, v lesích se zvýšeným zájmem ochrany přírody, z různých důvodů často uplatňována i tam, kde se nepojí vysoká vitalita a s vysokou jakostí stromů. S tímto jevem se však v přírodním lese nesetkáme. Vytínání úrovňových a nadúrovňových stromů s technologickými nedostatky kmene, které snižují jejich zhodnocení, absolutně není přírodě blízké opatření. Jsou to totiž jedinci, kteří by se s vysokou pravděpodobností prosadili až do nejpokročilejších vývojových stadií. Naproti tomu jedinci podporovaní odstraněním výše uvedených stromů by pravděpodobně v dalším vývoji zanikli.

Plány péče pro „m“ZCHÚ

Výše popsaná diferenciacie přírodě blízké péče je základem tvorby plánů péče. Plány péče je povinné zpracovávat pro národní přírodní rezervace, přírodní rezervace, národní přírodní památky a přírodní památky.

Plán péče je uceleným souborem provozně reálných preventivních a nápravných optimalizačních opatření k úpravě porostních i stanovištních poměrů lesního ekosystému, ve prospěch předmětu ochrany, s cílem nastolení autoregulačních procesů. Je závazným podkladem pro tvorbu LHP, tj. dokumentem, ve kterém by s potřebnou podrobností a srozumitelností měly být pro uživatele formulovány veškeré známé požadavky významné pro péči o „m“ZCHÚ a pro naplňování jejich poslání. Pokud je zapotřebí zabezpečit „m“ZCHÚ před škodlivými vlivy z okolí, zpracovávají se i pro jejich ochranná pásma (VACEK 1999a).

Náležitosti plánu péče o vybraná ZCHÚ jsou uvedeny v § 38, odst. 3 zák. č. 114/1992 Sb. ve znění pozdějších předpisů:

- základní identifikační údaje chráněného území,
- motiv ochrany a celková charakteristika území se zvláštním zřetelem na hlavní předmět ochrany,
- rozbor současného stavu lesních porostů a zhodnocení dosavadního vývoje chráněného území,
- negativní vlivy současnosti, možnosti dalšího ohrožení a opatření k jejich odstranění,
- návrh způsobu řízení vývoje chráněného území - rámcové směrnice způsobu řízení vývoje podle SLT, popř. HS,
- seznam návrhů péče o les dle jednotlivých porostních skupin,
- způsob stabilizace a vyznačení hranic chráněného území,
- návrh opatření na řešení ostatních činností vztahujících se k chráněnému území (vědecko-výzkumná a osvětová činnost apod.),
- předběžné finanční vyčíslení nákladů na realizaci plánu péče.

Pro zpracování plánů péče je v současnosti závazná Směrnice MŽP č.j. M/100856/04, kterou se stanoví závazný postup zpracování a schvalování plánů péče o NPR, PR, NPP, PP a jejich ochranná pásma.

Závěr

- Naši teoretickou představu potenciálních přírodních lesů, vyplývající především z lesnické typologie, dokreslují fragmenty původních či přirozených lesních ekosystémů. Péče o ně je společným cílem lesníků a orgánů ochrany přírody.
- Přírodě blízké lesní porosty, které jsou cílem racionálního polyfunkčního hospodaření v lesích na ekologickém základě, se od původních či přírodních lesů budou vždy, a to zejména z ekonomických důvodů odlišovat. Míra této odchylky bude i do budoucna převážně záviset i na růstových podmínkách daného stanoviště.
- Přírodě blízký management v lesích poskytuje i možnost spojení ekologických zájmů s ekonomickými aspekty trvalé produkce, včetně funkčního zajištění cílů veřejného zájmu v lesích.
- Pro naplnění vize přírodě blízkého managementu lesů je nezbytné zejména:
 - optimální využívání autoregulace v procesu obhospodařování lesů s minimálním uplatněním přídavné energie,
 - obnova ekologické mnohotvárnosti, druhové diverzity, vitality a regeneračních schopností lesních porostů,
 - zajištění komplexní ochrany biotopů a nejen flóry a fauny, ale i půdy, vody a ovzduší.
- K naplňování vize přírodě blízkého managementu v lesích „m“ ZCHÚ nám slouží plány péče.
- Při respektování výše uvedených principů přírodě blízkého managementu v lesích se zvýšeným statutem ochrany přírody by mohlo dojít ke sblížení cest jak ke společnému cíli lesníků a orgánů ochrany přírody v těchto územích dospět.

Literatura

- MÍČHAL, I. (1999): *Principy hospodaření v biocentrech SES na lesní půdě*. In: *Přírodě blízké hospodaření v lesích chráněných krajinných oblastí*. Průhonice, Ed. P. Moucha, SCHKO ČR 1999, s. 47 – 53.
- MOUCHA, P. (1999): *Zásady začleňování lesů v chráněných krajinných oblastech do zón odstupňované ochrany přírody a krajiny a principy hospodaření v nich*. In: *Přírodě blízké hospodaření v lesích chráněných krajinných oblastí*. Průhonice, Ed. P. Moucha, SCHKO ČR, 1999, s. 41 - 45.
- SOUČEK, J. (2001): *Výsledek převodů na výběrný les započatých H. Koniase*. In: *Odkaz opočenského lesního hospodářství Huga Koniase*. Opočno, Eds. J. Souček, V. Tesař, *Pro Silva Bohemica 2001*, s. 18 – 25.
- TESAŘ, V. (1999): *Přírodě blízké způsoby hospodaření v lesích*. In: *Přírodě blízké způsoby hospodaření v lesích chráněných krajinných oblastí*. Průhonice 30. 3. 1999. Ed. P. Moucha. Praha, SCHKO ČR, s. 31 – 40.
- VACEK, S. – BALCAR, V. (1992): *Příspěvek k ekologii lesních dřevin v Krkonoších*. In: *Studium horských lesních ekosystémů a jejich poškození v České republice*. Ed. K. Matějka. České Budějovice, Ústav krajinné ekologie ČSAV 1992, s. 91 – 96.
- VACEK, S., PODRÁZSKÝ, V., SOUČEK, J. (1998): *Management NPR a PR v CHKO Orlické hory*. Příspěvky ze semináře "Příroda Orlických hor a jejich podhůří" část 2., 5, č. 3, s. 117 – 132.
- VACEK, S. (1999a): *Příprava a tvorba plánu péče pro maloplošná zvláště chráněná území*. In: *Přírodě blízké hospodaření v lesích chráněných krajinných oblastí*. Průhonice 30.3. Ed. P. Moucha. Praha, SCHKO ČR, ČLS 1999, s. 85 – 97.
- VACEK, S. (1999b): *Přírodě blízký les, kritéria jeho hodnocení a cesty k jeho přiblížení s ohledem na problematiku habrových doubrav*. In: *Vybrané problémy ochrany přírody a krajiny s ohledem na Český kras*. Svatý Jan pod Skalou 26. 10. 1999. Ed. V. Švihla. Svatý Jan pod Skalou, SCHKO Český kras, ČAZV 1999, s. 7 – 13.
- VACEK, S., PODRÁZSKÝ, V. (2000a) : *Přírodě blízké lesy - cíle a prostředky lesnického managementu v NP Šumava*. In: *Monitoring, výzkum a management ekosystémů Národního parku Šumava*. Sborník z celostátní konference. Kostelec nad Černými lesy, 1. a 2. prosince 1999, Ed. V. Podrázský, Kostelec nad Černými lesy, Lesnická práce 2000a, s. 100 – 102.
- VACEK, S., PODRÁZSKÝ, V. (2000b): *Trendy a prioritní úkoly v lesích chráněných území*. In: *Monitoring, výzkum a management ekosystémů Národního parku Šumava*. Sborník z celostátní konference. Kostelec nad Černými lesy, 27. a 28. listopadu 2000. Ed. V. Podrázský, Praha, Česká zemědělská univerzita 2000, s. 153 – 155.
- VACEK, S. (2001): *Ekologická a ekonomická kritéria pro rozhodování o ponechání lesů ve zvláště chráněných územích spontánním procesům včetně posouzení rizik a ekonomických aspektů. Úkol 1.1 projektu Výzkum a management lesních ekosystémů ve zvláště chráněných územích*. Závěrečná zpráva pro MŽP. Opočno, VULHM – VS 2001b, 29 s.
- VACEK, S. (2001): *Lesy ve zvláště chráněných územích, kritéria jejich hodnocení a zásady přírodě blízké péče*. In: *Simon et al.: Stanovení limitů a posouzení rizik využívání produkční funkce lesů ve zvláště chráněných územích podle kategorií ochrany*. Závěrečná zpráva pro MŽP. Brno, MZLU - LDF 2001a, s. 12 – 28.
- VACEK, S.: *Minimum area of forest left to spontaneous development in protected areas*. *Journal of Forest Science*, 49, 2003, č. 8, s. 349 – 358.
- VACEK S. - SOUČEK J. (1995): *Poškození lesů Krkonoš jelení zvěří a jejich řešení*. - In: *Škody zvěří a jejich řešení*, MZLU, Brno, p. 109-112.
- VACEK, S. - PODRÁZSKÝ, V. - SOUČEK, J. (1997): *Dynamika poškození smrkových a bukových porostů v CHKO Orlické hory*. VII. Analýza změn v NPR Bukačka a NPR Trčkov. In: *Příroda*. Sborník prací z ochrany přírody. Sv. 11 *Monitoring vybraných přirozených společenstev a populačních rostlinných indikátorů v České republice IV*. Ed. L. Kirschnerová, Praha, Agentura ochrany přírody a krajiny ČR, s. 183 - 199.
- ZATLOUKAL V. (1995): *Lesní hospodářství a myslivost*. - In: *Škody zvěří a jejich řešení*. MZLU, Brno, p. 17-23.

KAM BUDE SMĚŘOVAT NÁRODNÍ PARK ŠUMAVA

Radomír Mrkva

Hned úvodem se omlouvám za obsáhlost příspěvku, ve kterém se snažím popsat vývoj „kauzy Šumava“ alespoň v nedávné době. Ta je pro mnohé již nesrozumitelná a pro obsáhlost problému, různá a často si protiřečící stanoviska se v ní už začínáme špatně orientovat. Pozornost proto chci obrátit na postižení jádra problému, neboť tím je úporná snaha o prosazení dvou různých představ o cílech ochrany přírody nejen v NPŠ. V neposlední řadě chci poukázat na to, že z této kauzy vyplývají také určité znepokojivé signály pro lesníky.

Je až s podivem, kolik bylo vynaloženo energie na prosazení „změny směřování“ Národního parku Šumava (NPŠ) a na druhé straně úsilí na vyvracení zjednodušeného vidění smyslu a poslání ochrany přírody na území NPŠ. Vývoj této kauzy, její postupování do médií i proniknutí do Státní správy a nakonec uplatnění přímo v managementu parku by mohl být předmětem hluboké sociologické studie. Je až nepochopitelné, jak může demagogicky prosazovaná ideologie nebo názor určité skupiny lidí ovlivnit nejen blíže nezasvěcenou společnost, ale i vědeckou, či odbornou komunitu, kde by měla platit zásada nestranného poměřování faktů, argumentace oponentury a shody na vytríbených závěrech. Bohužel tou vědou, kde to nepochybně platí je asi fyzika nebo medicína, ale není tomu tak v případě ekologie nebo ochrana přírody. Tyto obory jsou tak zpopularizované, že průměrný občan má pocit, že přírodě rozumí stejně jako univerzitní profesor, ví co je ekologické, jak se má ekologicky stravovat, jak se chovat a pokládá svůj názor za zasvěcený, ne-li vědecký.

Jak známo, vše začalo „ochranářským“ tažením NNO Duha proti asanaci kůrovcových stromů a s tím spojenou ostrou mediální kampaní. Vždyť problém byl zdánlivě tak jednoznačný: Lesnicko – dřevařská loby (dřevožrouti), „skupiny lidí, jimž jde evidentně o vlastní ekonomické či politické zisky“ (Prach, 2005), chtějí kácet kůrovci napadené stromy v místech, kdy by „příroda“ měla být absolutně chráněna. Aniž by se tento problém rozumně posoudil a zaujalo se odborné stanovisko, byl takový názor patrně přijat MŽP a pak již následovalo odvolání ředitele NPŠ, změna řídicího managementu Správy a teprve pak se začala formulovat „nová vize“ ochrany přírody na území NPŠ. Protože podstatu tohoto vidění lze zjednodušeně spatřovat v naplnění hesla „**nechme přírodu přírodě**“, což v případě NPŠ znamená, že převládající dřevina smrk zde bude ponechána k zahubení lýkožroutem, zvedla se vlna odporu nejen lesnických odborníků a zasvěcených přírodovědců, ale také obyvatel zdejšího regionu.

Není ani možné vypočíst všechny vynaložené aktivity a prezentovat stovky stran textů, které se problémem NPŠ a v širším kontextu způsobem zajištění ochrany přírody v národních parcích zabývaly. V nedávné minulosti to byly „velké“ počiny typu mezinárodní konference „Aktivní ochrana lesa jako základ ochrany šumavské přírody“, Vimperk 9. a 10. 4. 1997, celostátní konference „Kůrovcová kalamita – střet názorů“, Písek, 28. a 29. 8. 1997 nebo celostátní konference „Monitoring, výzkum a management ekosystémů NPŠ“, Kostelec n. Č. lesy, 1. a 2. 12. 1999. Vypracována byla rozsáhlá studie k projektu MŽP: Vinš, B. ed. „Ochrana přírody a péče o les v NPŠ, Praha 1999 a mimo to jen já sám jsem publikoval více než 15 odborných článků k této problematice. Problému se ujala také ČAV a bylo uspořádáno např. diskusní odpoledne o problémech NPŠ (19. 6. 2003). O nic méně četné jsou aktivity současné, které budou zmíněny dále.

Nové směřování NPŠ ?

Jak známo, na počátku roku 2004 nastoupil nový ředitel Ing. Alois Pavlíčko a začalo se usilovat o „nové směřování“ NPŠ. Iniciativu v tom směru začalo vyvíjet MŽP s tím, že NPŠ se stane modelovým příkladem také pro ostatní NP a ukázkou koncepce ochrany přírody, která by měla být na těchto územích obecně uplatněna. . Není tajemstvím, že toto „nové směřování“ vycházelo z názorů uplatňovaných hnutím Duha, převzatých posléze MŽP a dále rozpracovávaných novým vedením Správy NPŠ. Očekávalo by se, že tzv. „nové směřování“ se vůči dřívějším propracovaným a v Plánu péče zakotveným (dosud stále platným) zásadám kvalifikovaně vylíší. , resp. vysvětlí, jaký cíl se vlastně nyní sleduje, v čem je přístup nový, či staré směřování špatné. Jak známo, v roce 2002 navštívila park mise IUCN, jejíž závěr vyzněl v tom smyslu, že se doporučuje dosavadní roztržštěné 1. zóny arondovat do větší, tzv. jádrové zóny, v níž se ponechají ekosystémy samoregulačnímu vývoji. Je třeba zmínit, že šlo o **doporučení**, při čemž nebyla určena jak velikost této zóny, tak ani čas pro dosažení takového stavu. Pro naši stranu z toho vyplynul úkol, vytvořit alespoň koncepci pro dosažení takového cíle a harmonogram potřebných kroků.

Na tuto zprávu se odvolává dokument „**Strategie dalšího postupu MŽP ... ve věci NPŠ**“ ze dne 28. 04. 2004, MŽP, jenž proklamuje potřebu široké diskuse mezi odbornou veřejností a zájmovými organizacemi (NNO) o cílech (krátkodobých i dlouhodobých) a dosažení shody mezi zájmy ochrany přírody a zájmy obyvatel i regionu Jihočeského kraje. Dokument také vyhláší potřebu trvale udržitelného rozvoje obcí, jejich postavení v NPŠ a jako cíl klade **dopracovat a předložit nový zákon o NPŠ**. Dlouhodobé a krátkodobé cíle, obsažené v tomto materiálu, vycházejí ze zřizovacího dokumentu NPŠ (nařízení vlády ČR č. 163/1991 Sb.) a snad jen více zdůrazňují problém chybějící celistvosti 1. zóny. Jedním dechem se však připomíná potřeba přesně specifikovat možná rizika, která plynou z rozšíření „bezzásahovosti“ (rozuměj, z kalamitního rozmnožení lýkožrouta smrkového) a upozorňuje, že za negativní dopady bude třeba nést zodpovědnost. Navrhuje se stanovit kritéria pro zařazování území do jednotlivých zón (termín květen 2004), provést revizi stávající zonace (termín září 2004) a návrh zonace projednat se zástupci veřejné správy, odbornou veřejností a NNO (termín prosinec 2004). Dále vyčlenit území pro umělé vnášení původních dřevin (červen 2004) a doporučuje se monitoring vývoje ekosystémů a porovnání, která z cest (aktivní management nebo bezzásahový režim či jejich kombinace) povedou k cílovému stavu. Nicméně bez ohledu na předchozí limity se **za cíl se klade do pěti let dosáhnout 30% „bezzásahového území“** (termín červen 2008). Dále se zadává provést analýzu platného plánu péče (říjen 2004) a na základě nové metodiky vypracovat návrh na jeho změnu.

Hodnotíme li zpětně tento dokument, je možno ho označit za rozumné stanovisko a vhodný podklad pro další jednání, zejména pokud jde o rychlost rozšíření 1. zóny. Aniž bychom ale předbíhali, je třeba již na tomto místě konstatovat, že **dosud nebyl splněn ani jediný úkol**, obsažený v tomto dokumentu.

Iniciativy obcí a regionů

Na základě uvedeného materiálu vznikl ve spolupráci se zástupci obcí velmi podobný dokument „**O Šumavě společně**“ (I) ze dne 30. 09. 2004, s víceméně stejným obsahem a snad ještě více zdůrazněným harmonogramem. Protože ani v tomto případě nebyly termíny dodrženy, vznikla tripartitní pracovní skupina pro Šumavu a to ze zástupců MŽP, Správy NPŠ, obcí a krajských úřadů, která po jednání dne 12. 09. 2005 vydala další společné prohlášení „**O Šumavě společně**“ (II). Zdůrazňuje se v něm potřeba sladit požadavky ochrany přírody s oprávněnými požadavky obyvatel. Poukazuje se na to, že relativně malé území přirozeného rázu (1. zóny) je třeba v rámci veřejného zájmu rozšířit, resp. spojit, ale jeho rozloha by měla být v konečné podobě konsensem. Požaduje se aby byl zachován typický ráz šumavské krajiny, reprezentovaný horskými lesy, rašeliništi, jezery a loukami. Důrazně se připomíná, že s tím se ale neslučuje prosazovaná ideová platforma tzv. „krásy divoké přírody“ v podobě uhynulého lesa, provázeného ale také např. holinami ve 2. zónách, které by vznikly po asanaci šířícího se kůrovce. Poukazuje se na to, že právě 2. zóna, obhospodařovaná „přírodě blízkým“ způsobem, by měla eko-

logicky stabilizovat nejcennější, zvláště chráněná území. Pokud jde o samotnou zonaci, pak se poukazuje na potřebu novelizace územních plánů obcí a krajů, neboť ty jsou vyšší právní normou než zonace a plán péče NPŠ. Také v tomto případě je připojen harmonogram s termíny. Tak se např. znovu poukazuje na potřebu vypracovat seriózní rozbor výsledků působení NPŠ za uplynulých 15 let (prosinec 2005), vytvořit transparentní koncepci péče o ekosystémy včetně opatření proti kůrovci (prosinec 2005), zpracovat návrh zásad péče o území NP a možná rizika. K tomu připravit návrh změn zonace podle metodického návrhu MŽP a vylišit dočasně i trvale „bezzásahová“ území (prosinec 2005). Dále byly stanoveny úkoly se vzdálenějšími termíny: vylišit „bezzásahová“ území do roku 2030 a zpracovat zásady pro vytvoření územních plánů rozvoje, projednat je s kraji a posléze upravit takové plány jednotlivých obcí i krajů a zahájit práci na návrhu zákona o NPŠ (vesměs do června 2006).

Dá se říci, že formulovaná zadání, počínaje prvním dokumentem MŽP vcelku vystihla, jaké podklady pro případnou změnu směřování NPŠ by bylo třeba vypracovat a z čeho vycházet. Bohužel, pro všechny harmonogramy je příslovečné, že **zadání nebyla do současné doby konsistentně a v požadovaných termínech splněna**. Zvláště se postrádá zhodnocení předchozího managementu NPŠ, srovnávací analýza a monitoring řízeného a bezzásadového managementu a zhodnocení možných rizik po jeho případném zavedení. Navíc schází zasvěcená diskuse o navrhovaných změnách na základě podkladů, které by předložila Správa. Pokud byly nějaké materiály vypracovány, např. k zonaci, resp. k vymezení tzv. bezzásahové zóny, pak šlo o fragmenty tabulek nebo grafy či mapky, bez komentářů a ve značně opožděných termínech. Rozhodně pak takové dokumenty nebyly předloženy k veřejné diskusi.

Představa Správy NPŠ a MŽP o nové koncepci

Aniž by byly vyhotoveny podklady, z nichž by mělo vycházet „nové směřování“, předložily MŽP a Správa NPŠ dokument: **Vize, poslání, strategické cíle NPŠ**, který se považuje za vrcholný koncepční materiál, který se Správa NPŠ snaží opakovaně schválit Radou NPŠ. V první verzi byl předložen v květnu 2005 a po neschválení Radou, se opakovaně projednával při měsíčních zasedáních Výkonném výboru rady NPŠ, v Regionální radě a na Radě NPŠ 14. listopadu a 13. prosince 2005. Byl sice schválen ve Vědecké sekci (sestavené na návrh ředitele z „vybraných“ členů, ale celou Radou NPŠ dosud neprošel. Při tom musí být navrhované změny, např. zonace NP, podle zák. 114/92 Sb., §20 dohodnuty se zástupci obcí, jejichž katastrálních území se úpravy týkají. Podobně musí být projednány např. návštěvní řád, plán péče o národní park a další dokumenty.

V současné době nebyla ve Výkonném výboru Rady a v Regionální radě schválena již čtvrtá verze (popravdě řečeno nijak odlišná od té původní), takže neangažovaný pozorovatel může tento stav považovat přinejmenším za podivný. Tím spíše, že se prakticky na každém měsíčním jednání Výkonného výboru Rady NPŠ tento dokument nebo jeho dílčí části opakovaně projednávaly. S tvrdostí sobě vlastní však Správa NPŠ své „Vize ...“ předkládá stále a stále, naposled a opět neúspěšně při jednání regionální sekce Rady koncem března 2006. Následné hodnocení tohoto dokumentu se může zdát subjektivní a negativistické, ale vycházejme z toho, že jde o materiál, který by měl být vzorovým pro ostatní Národní parky u nás a měl by tudíž obsahovat „novou filozofii“ ochrany přírody.

Dokument „Vize, poslání a strategické cíle NPŠ“

Jak již bylo řečeno, jde o materiál, který byl a stále ještě je předmětem složitých jednání s obcemi a krajskými úřady a dosud nebyl schválen. Správa NPŠ (MŽP) ho uvádí tak, že „představuje základ pro pochopení nového směřování péče o území a že se jedná o strategický dokument, který je k připomínkování“. Skutečně, při projednávání v orgánech Rady a také např. v expertní skupině pro Šumavu, ustavené Krajskými úřady byl vznesen velký počet připomínek, koncepčních i věcných, které se však do dalších verzí (tzv. „diskusní“ a následně i „finální“ v září, další pak v říjnu), v zásadě nepromítly. Byl dokonce **vytvořen alternativní materiál, předložený Výkonným výborem Rady,**

který měl naznačit jinou představu a jiný možný způsob zpracování tak závažného dokumentu, avšak ani ten nebyl zohledněn.

Hodnotíme-li tedy Vize ..., pak je tento „strategický materiál“ relativně velmi strohý nejen co do objemu (mimo slovníček pojmů má 5 stran a zde skutečné strategické cíle OP jsou uvedeny v 10 bodech a na 47 krátkých řádcích), ale bohužel i co do obsahu. **Nové směřování** definuje vizi NPŠ tak, že „NPŠ chrání jedinečnou horskou přírodu v území s atraktivními kulturními rysy, umožňuje nerušený vývoj tohoto území a jeho poznávání. Chce být přátelským místem pro setkávání lidí s divokou přírodní krásou“. Jak je patrné, jde o nijak objevnou a novou představu, s níž lze vcelku souhlasit, která ale popravdě neakceptuje dikci zákona o ochraně přírody a krajiny č. 114/92 Sb. a to jak v obecné části, tak v části věnované Národním parkům (§ 15). **Pominut je obecně požadovaný princip uchování ekologické stability, uchování přírodního bohatství, ochrany rostlin a živočichů a biotopů, bez jejichž zachování je jejich ochrana nemyslitelná.** Oproti tomu „Vize“ spatřuje poslání NPŠ v tom, „že chrání typické ekosystémy středoevropské horské krajiny..., a **ochraňuje přirozené přírodní procesy (??)...**“.

Z pohledu definování „nového směřování“ je ale nejvýznamnější část dokumentu „Strategické cíle...“ a zde bod. 1 „Bude usilováno o naplnění standardu kategorie II dle IUCN“. K tomu lze podotknout, že obavy, vyjadřované opakovaně hnutím Duha, MŽP a nyní také Správou, že NPŠ by mohl být dokonce i za současného stavu vyloučen z II. kategorie jsou zavádějící, neboť požadavek na vytvoření tzv. jádrové zóny se sice uplatňuje, ale není termínován a nakonec není závazně stanovena ani velikost tohoto území. V bodě 2 se proklamuje snaha zjednodušit zonaci, s čímž lze souhlasit, avšak nejproblémovější je obsah bodu 3. a v něm obsažený požadavek „Vymezí se 30% území k ponechání přirozeným procesům v rozsáhlejších komplexních blocích“ a uchová se druhová bohatost vytipovaných klíčových populací ohrožených a vzácných druhů a stanoví se pro ně optimální management. V dalších bodech se řeší vztahy s regionem, návštěvníky, otázky vědy a výzkum atd., které nejsou až tak problematické.

Součástí poslední verze (říjen) je příloha „Strategické cíle Správy NP a CHKO Šumava do roku 2010 včetně kroků k jejich dosažení“, kde se údajně rozpracovávají jednotlivé body Vizí Formulace mnohdy ale obsahují banální klišé a slovní spojení, které pak představují „neuchopitelné“ úkoly. Např. „ujasníme si a zveřejníme dlouhodobě neměnné definice mezinárodního standardu“ Nebo „pojmenujeme rizika i přínosy vyplývající z ponechání území přirozenému přírodnímu (??) vývoji“. Konstatování „Stanovíme kritéria pro ponechání území přirozeným přírodním procesům(??)“ pak nepůsobí vůbec věrohodně, když z jiných podkladů MŽP a Správy NPŠ a nakonec ze zadání plyne, že toto „bezzásahové“ území o ploše 19 598 ha je již vlastně na mapách vymezeno a je provedena jeho inventarizace.

Je nemožné popsat všemožné aktivity, diskusi, vyjádření a argumentaci, která provází „kauzu NPŠ“ a to jen třeba v minulém roce. O Vizí ... a pochopitelně o širších souvislostech, dopadů prosazovaného managementu na přírodu i obyvatele, se jednalo nejen na všech zasedáních Výkonného výboru Rady, na jednáních Rady, na zasedáních expertní skupiny NUTS II. Navíc jen v roce 2005 proběhlo k problematice NPŠ: 1) Slyšení v Senátu Parlamentu ČR, 2) Třístranná jednání a kulatý stůl s obcemi, 3) Semináře České lesnické společnosti a skupiny „Šumava 21“, 4) Byly napsány žádosti o nápravu: předsedovi vlády panu Paroubkovi, předsedovi senátu panu Pithardovi, ministru Ambrozkovi a to nejen od obcí, ale také např. z lesnické fakulty MZLU v Brně a sneseno nespočet názorů a argumentů na stovkách stran.

To vše se vlastně týkalo jediné napsané věty ve Vizí ...: Vymezíme 30 % území NPŠ jako potenciál k ponechání samovolným přírodním procesům..., pomineme - li některé další nekonsistentní a útržkovité produkty Správy NPŠ o zonaci, rozsahu „bezzásahové zóny“ a rychlosti jejího zavedení. Odhlédneme - li od verbální argumentace a podpory „nového směřování“ ve dvou nebo třech člancích epigonů tohoto směřování v odborných časopisech, pak zásadní příčinou konfliktu je absurdně to, že tzv. „**nové směřování**“ **nebylo vlastně vůbec transparentněji popsáno, vědecky zdůvodněno a obhájeno.** Byla sice vyhlášena diskuse, ale na náměty a připomínky jak MŽP, tak Správa NPŠ nereagovaly, neformulovaly komplexněji svůj postoj a nepřistoupily na věcnou a odbornou diskusi.

Naopak připomínky flagrantně ignorovaly, pokud nepoužily i nechvalně známé totalitní praktiky, jako je např. pozměnění nebo nepublikování textů jiných názorů (časopis Šumava), administrativní ovlivňování komunikace, účelové personální úpravy, např. složení členů vědecké sekce Rady NPŠ apod. Hlavní překážkou schválení „Vize ...“ však byla **neschopnost Správy NPŠ splnit zadané úkoly a zpracovat např. podklady, z nichž teprve mohl nový management NPŠ vycházet.**

Názorové podhoubí a některé představy o změně přístupu k ochraně přírody, které se nepochybně chtěly uplatnit proto musíme hledat jinde. V předchozích akcích Duhy proti asanaci kůrovce, v novinových článcích, televizních pořadech a vůbec v dlouhodobě vedené mediální kampani. Tzv. „nový“ přístup k ochraně přírody objevíme také v několika publikovaných článcích (Reflex, č. 1, 2005), věnovaných konceptu „divočiny“, jež je nevyřčeným hlavním ideovým základem nového směru v ochraně přírody, který se snaží uplatnit Duha, MŽP a následně Správa NPŠ.

Divočina – nový směr v ochraně přírody?

Dá se říci, že fenomén divočiny u nás uvedl a šířeji o něm pojednal Míchal (2002). Na tomto místě lze pouze zkratkovitě uvést, že termín divočina (volná nespoutaná příroda, příroda pro přírodu samu) vznikl v severní Americe z etických, utilitárních a přírodovědných důvodů. Souvisí úzce s vyhlášením rozsáhlých národních parků (Yosemitské údolí - 3093 km², založen roku 1864, Yelowston - 8855 km², založen roku 1872) a to na územích prakticky nedotčených kolonizací a díky ochraně, ani následnou civilizací. Taková území a zde se nacházející nejrůznější původní, tj. přírodní ekosystémy zaručovaly, že se udrží v homeostatickém stavu a že zde bude moci nerušeně probíhat přírodní evoluce. Taková **divočina přírodního (amerického) typu** se stala pro Američany předmětem národní pýchy a synonymem svobody.

V Evropě je situace jiná, když zdejší krajina a příroda je prakticky všude, někde méně, někde silněji, poznamenána lidskými aktivitami. Jsou zde nepůvodní a proto nestabilní a snadno degradující ekosystémy bez schopnosti autoregulace, což se týká také ekosystémů lesních. A tak je třeba přiznat, že americká koncepce ochrany divočiny je za takového stavu do Evropy nepřenosná (Míchal, 2002). Hlavně ale proto, že zde nemáme velká nedotčená území s původními ekosystémy. Ty je třeba znovu obnovit a to kdyby se na Šumavě podařilo, mohla by zde vzniknout jakási „minidivočina“ Amerického typu. Je ale pravdou, že v Evropě, kdysi prakticky zcela zalesněné, je stále ještě zakořeněn strach a obava z „divočiny“, která byla od neolitu vnímána jako nepřátelské prostředí. Zde můžeme hledat kořeny obliby kultivované krajiny, tendence vnášet jakýsi lidský řád do přírody, což s sebou přináší také zemědělské a lesnické využívání krajiny.

Dá se předpokládat, že to jsou proto psycho – emocionální motivy, které vedou k tomu, že se pojem divočina pokouší nyní uplatnit mnozí autoři a hnutí také v Evropě, jmenovitě zejména v Německu, u nás a na Slovensku. Tento trend je patrně umocněn také tím, že současní obyvatelé měst, využívající všech vymožeností civilizace a osvobození od nutnosti vydobýt si svoji existenci na přírodě, se v teple a blahobytu konzumní společnosti upínají k divočině emocionálně. Pro městského intelektuála se totiž stala divočina navíc symbolem svobody a etickým či filozofickým směrem a normou. O tom svědčí následující citáty: „Mít, či nemít divočinu je především stav mysli a rozhodnutí srdce“ (Vančura, 2005) nebo „Divočina má v sobě cosi ozdravného pro všechny, kteří se ji oddají. Člověk je v království divočiny vítán jako návštěvník, nikoliv jako její uživatel. Pod pojem divočiny můžeme zahrnout třeba i trhlínu ve zdi nebo vrchol hlušiny, které rostliny i zvířata postupně dobývají“ (Weinzierl, 2005). Podobně tak: „Nechejme růst to, co roste - omezme zásahy člověka na to nejnutnější – příroda si to všechno zařídí sama“ (citovaný Louis de Roy, 2005) nebo „Divočinu můžeme začít obnovovat v lese stejně jako v centru města prostě tím, že vybrané plochy ponecháme svému osudu bez lidských zásahů (Bláha, 2005). Proto neudivuje, že cíl ochrany přírody a vize pro Bavorský národní park je formulován tezí: „Ponechejme přírodu přírodě..., dejme šanci divoké přírodě aby využila kůrovce jako činitele obnovy“ (Sinner, 2005).

Divočina evropského (emocionálního) typu

Problém je ale v tom, že výše popsané pojetí divočiny již nemá s tím Americkým nic společného. Předpokládá se totiž, že za divočinu lze považovat jakákoli chráněná společenstva organizmů, která vzniknou spontánně, za spolupůsobení „přirozených“ procesů.

V případě NPŠ nastínil vizi vzniku divočiny po rozpadu nepůvodních smrčín např. Prach, Jonášová (2005), nebereme – li v úvahu zcela emocionální příspěvky, např. Justa (2005) a dalších. Je jasné, že k takové VIZI... směřuje také současné vedení Správy NPŠ či MŽP, avšak v žádném ze svých dokumentů to otevřeně nepřiznalo. Usiluje však o její naplnění, i když způsobem spíše nenápadným, kdy méně informací znamená větší pravděpodobnost, že bude dosaženo souhlasu obcí se změnou zonace.

To ovšem neznamená, že odmítnutí „divočiny“ jako možného předmětu ochrany přírody na chráněných územích by muselo být absolutní. **Naopak jako žádoucí „divočinu“ bychom mohli označit stav autochtonních klimaxových lesních společenstev v režimu samoregulace**, který je vlastně cílem na všech našich zvláště chráněných územích. Předmětem ochrany, pokud bude takové zadání, mohou být ale také přírodní procesy, např. procesy sukcese a obnovy vegetace, v jakýchkoli ekosystémech. Například bychom mohli nastolit a studovat „divočinu“ také např. na skládce odpadů, což může mít svůj smysl např. pro demonstraci biologického odbourávání škodlivých látek a dekompozici. Otázkou ale je, zda by byl takový případ hodný zákonné ochrany. Aplikace divočiny by také možná měla smysl pro ozelenění a revitalizace exploatovaných území, hald hlusiny nebo tzv. brownfields apod. Záleží pouze na dohodě, jaký cíl si ochrana přírody stanoví a zda takový cíl bude společensky přijatelný. Nikoho neudivuje, Úsměvný je příklad, který byl zmíněn na jednom jednání Rady. Sice, že divočinu a „divokou přírodu“ si mohou pražští intelektuálové nastolit např. v pražských Petřínských sadech a zde si sledovat přírodní procesy, což by samozřejmě mohlo být zajímavé a lze si dokonce představit takové vědecké zadání. Je možno ale úspěšně pochybovat, že by s takovým návrhem uspěli u pražského Magistrátního úřadu a proto nechtě se nediví, že obyvatelé Šumavy netouží žít v jakémsi skanzenu ve „zdivočelé přírodě“, kterou přijedou obdivovat „měšťáci“.

Středoevropské pojetí ochrany přírody a legislativa

V Evropě vznikla potřeba zachování a ochrany památek spíše z popudu estetického a tak se začaly chránit např. starobylé části lesa, „jako upomínka na zašlé časy“ (Chadt, 1914). Taková ochrana se vždy týkala jen menších území s původní dřevinnou skladbou, s dožívajícími a uhynulými starými stromy a s mlázím obnovujícího se lesa nového. Jedním z nejstarších takových počinů byl Žofínský prales, vyhlášený hrabětem Buquoyem (1838) a po něm byly vahlašovány i další podobné objekty na různých jiných místech panství šlechty. Vyjímečnou a minimálně v Evropském měřítku pozoruhodnou událostí bylo mapování a popis nejzachovalejší části Boubínského pralesa lesmistrem Johnem, který rovněž inicioval jeho ochranu, kterou vyhlásil J. A. Schwarzenberg (1858). Ochrana přírody a zvláště lesních ekosystémů se pak dále vyvíjela a i „nepřátelé“ lesníků musí přiznat, že její rozvoj byl hlavně dílem lesníků, jako byli např. Průcha, Zlatník, Jeník, Míchal a další. Při tom ale nikdy nepadla pochybnost, že v případě lesních ekosystémů by neměly být chráněny pouze lesy s původní skladbou dřevin a s takovým prostorovým a věkovým uspořádáním, které se co nejvíce blíží přirozenému stavu. To se pak také promítlo do naší legislativy (např. současné), neboť **za hlavní úkol ochrany přírody se považuje „udržet a obnovit přírodní rovnováhu v krajině (zachovat a zlepšit přírodní poměry), chránit rozmanitost forem života, přírodní hodnoty a při tom zohlednit hospodářské, sociální a kulturní potřeby obyvatel a regionální a místní poměry“** (viz §1 zák. č. 114/1992 Sb. v pozdějším znění). Konkrétně v případě NPŠ platí, že: *„Do 1. zóny (přísná přírodní) se zařazuje území s nejvýznamnějšími přírodními hodnotami v národním parku, zejména **přirozené nebo málo pozměněné ekosystémy** vhodné pro rychlou obnovu samořídících funkcí. Cílem je uchování či obnova samořídících funkcí ekosystémů ...“* (nař.vlády č.163/91, §4, 2). Podobně je *„cílem všech opatření v lesním hospodářství národního parku, **dosažení přirozené skladby porostů zcela odpovídající danému stanovišti** (§9, 1) a výslovně se připouští, že je možno „v lesních hospodářských plánech na území 1. zóny uplatnit jen pěstební a*

těžební zásahy dohodnuté s orgánem státní ochrany přírody, které zajišťují udržení nebo obnovu samořídících schopností lesního ekosystému“ (§9, 3).

Problém NPŠ a kritické hodnocení směřování k divočině, o které usiluje Správa

Dá se říci, že názor na cíle a způsob ochrany, diferencovaný management chráněných území apod. byl u nás bezproblémový až do doby, než byl vyhlášen, na naše poměry velkoryse pojatý NPŠ, s rozlohou více než 86 tis. ha, kde se nalézalo 137 maloplošných chráněných území (13% území) víceméně přirozeného charakteru a zároveň 22 obcí. Jak v zákoně, tak současně stále ještě platném plánu péče byla zakotvena zásada, že pokud jde o lesní společenstva, bude uplatněna strategie postupného rozšiřování mozaikovitých ohnisek původního lesa a to aktivním obnovným (adaptivním) managementem. To znamená podsadbami nebo sjiemi absentujících původních druhů dřevin, ochranou přirozeně se obnovujících semenáčů, prostorovou diverzifikací a to tak, aby se urychlila obnova odpovídajícího lesa klimaxového charakteru. Tento les zde byl před kolonizací Šumavy v naprosté většině (87% území) smíšený, s dominantním zastoupením buku, výraznou příměsí jedle a smrku a se zastoupením dalších, méně běžných druhů. Takový typ lesa se může obnovit (přirozeně i uměle) pouze pod ochranou starého lesa, neboť semenáče stínomilných dřevin jsou existenčně závislé na lesním mikroklima. **Proto se považuje za zásadně důležité, po určitou dobu udržet živý, byť bohužel smrkový les a nenechat ho zahubit kůrovcem.** V takovém případě, na zabuřenělých plochách mrtvého lesa, již totiž není šance stínomilný buk, jedli, ale i jiné dřeviny úspěšně obnovit. Pouze v nejvyšších polohách, na pouhých 13% území se nacházely v minulosti klimaxové smrčiny. Ale i v tomto případě, když všude v okolí se původně nacházely listnaté nebo smíšené lesy, nebylo uhynutí smrku patrně jednorázové. Místní populace kůrovců totiž nebyla silně posilována nálety z ohnisek v hospodářských smrčinách, jako je tomu nyní. Ostatně tomu nasvědčuje stav a hynutí jednotlivých stromů ve smrčinách např. v NPR v Jeseníkách, Beskydách apod.

Problém, o němž se nekonečně diskutuje je tudíž v tom, že i když podle současně platné legislativy, ustanovení stále dosud platného Plánu péče a také z pohledu např. lesnických odborníků, by mělo být cílem znovu obnovit na Šumavě původní lesní společenstva a ta pak ponechat samovolnému vývoji, snaží se oproti tomu některé NNO a hlavně Duha, potažmo MŽP a Správa NPŠ, prosadit „nové směřování“. To znamená dosáhnout divočiny (emocionálního typu), bez ohledu na výše uvedené výhrady a celou řadu předchozích a opakovaných námitek. Spor je tudíž jak o cíl ochrany přírody, tak o způsob, jak ho dosáhnout. Z tohoto pohledu je irelevantní dohadování zda „kácet či nekácet“ kůrovcem napadené stromy, neboť hlavním problémem je účelný a relativně rychlý způsob, jak dospět opět k lesu přirozeného charakteru, s původními dřevinami a prostorovou skladbou. Právě česká strana Šumavy je silně postižena druhovou změnou lesů, když díky velké spotřebě bukového dřeva pro výrobu dřevěného uhlí pro sklářství a hutnictví, jakož i vlivem pastvy se zdejší lesy měnily již od počátku kolonizace postupně na smrkové. Tento proces trval mnoho století a bylo by bláhové nyní změnu k původnímu stavu uspěchat a tzv. bezzásahovou zónu o plánované rozloze vyhlásit jen kvůli rychlému dosažení uceleného území.

Důvody, proč nedopustit rychlé nastolení „bezzásahového“ území

Rychlé nastolení bezzásahového režimu na výměře 19 587 ha, z nichž je přes 2 tis. ha rizikových čistých dospělých smrčín, mimo další 2,5 tis. ha porostů se zastoupením smrku do 50% lze považovat za riskantní a unáhlené z následujících důvodů:

- Nově vzniklé porosty budou v převážné míře opět pouze „umělé“ smrkové, málo věkově diferencované monokultury, v tomto případě jako důsledek aktivit „ekologických NNO“
- Přemnožený kůrvec bude migrovat mimo plánovaná bezzásahová území a způsobí hynutí smrčín bez ohledu na zóny nejen v NPŠ, ale také na území jiných vlastníků (v zahraničí)

- Při případných obranných zásazích proti přemnoženému lýkožroutu bude nutno vykácet napadené stromy na stovkách ha lesa ve 2. zónách, vzniknou holiny a naruší se ekologická stabilita krajiny
- Výrazně se zhorší vodohospodářské funkce lesa a mimo jiné se také výrazně změní krajinný ráz území, sníží jeho rekreační potenciál a ovlivní život místních obyvatel
- V nepřístupných plochách uhynulého lesa se v první fázi vytvoří travní buřeň, přemnoží drobní hlodavci a jelení zvěř, což znemožní doplňkové výsadby listnatých dřevin a ohrozí jejich odrůstání
- Strategie a propagovaný cíl je ve zjevném rozporu s ustanovením §15 ad 2, zák. č. 114/92 Sb. a sice, že využití NP „musí být podřízeno zachování a zlepšení přírodních poměrů a musí být v souladu s vědeckými a výchovnými cíli, sledovanými jejich vyhlášením“
- Tím, že v odumřelých smrčinách (a to i v nižších polohách) posléze vzniknou opět jen zapojené smrkové mlaziny, změní se na velkých plochách biotop celé řadě chráněných nebo ohrožených ptáků, potravně nebo hnízdně vázaných na staré stromy a strukturovaný les. Jde v první řadě o tetřeva hlušce, ohrožen bude také datlík tříprstý ale i sýc rousný, kulíšek nejmenší, puštík bělavý popřípadě další druhy, žijící ve starých doupných stromech.
- Srovnávání a argumentace s podobným přístupem v NP Bavorský les je nepochopitelnou skutečností, že tamní hynutí lesa po napadení kůrovcem se převážně týkalo pouze původních smrčin v nejvyšších polohách, kde lze takový rozpad spíše předpokládat. Je třeba ale zároveň připomenout, že „Bavorský pokus“ měl za následek uhynutí stovek ha smrkových lesů u nás, vznik nyní tolik kritizovaných holin a to i na plochách, kde by měly růst přirozené lesy ve směsi s bukem a jedlím. Z toho důvodu a s ohledem na tyto zkušenosti je také spekulativní aplikovat na místní poměry poznatky z Tater (Grodzki et al., 2006), navíc získané před větrnou kalamitou.
- Správa NPŠ za 2 roky svého působení dosud nebyla schopna kvalifikovaně splnit zadání, stanovená MŽP, orgány samosprávy a Rady NPŠ a nevytvořila kvalifikovaný podklad pro novou formulaci cílů a managementu NPŠ. Namísto toho silově a s účelovou argumentací opakovaně prosazuje okamžité rozšíření „bezzásahové zóny“.

Aktuality posledních dní

Dá se říci, že v posledních týdnech se dění akcelerovalo. Bylo to patrně způsobeno také tím, že se rozeběhlo správní řízení o návrhu Správy NPŠ na „nový způsob asanace lýkožrouta smrkového. Stručně popsáno, navrhuje se rozhodovat o asanaci kůrovcem napadených stromů jak v prvých, ale i druhých současných zónách v naprosté převaze pouze na základě rozhodnutí „pracovní skupiny“, ustanovené ředitelem. Způsob postupu při asanaci je mimo to rozlišen na režim A a B, který bude uplatňován na vytipovaných a vyznačených územích NPŠ, při čemž jsou zohledňovány jako bezzásahové také některé typologické jednotky, mezi něž se řadí ale také např. acidofilní smrčiny. Aniž bychom ještě dále podrobněji hodnotili návrh, dá se říci, že takové beprecedentní **rozhodnutí dříve nebo později, ale zcela jistě nastartuje gradaci lýkožrouta**. Tím spíše, že došlo k významným personálním změnám v lesnickém oddělení Správy a navíc je veškerá pravomoc o povolení asanace svěřena pouze „vedoucímu pracovní skupiny“ (?). Za této situace a také proto, že Správa flagrantně a dlouhodobě ignorovala vznesené připomínky Výkonného výboru a Regionální sekce, neplnila zadání a úkoly, které si dala sama nebo byly zadány MŽP, došlo k vytvoření Výboru obcí NPŠ a problémy začaly obce řešit politickou cestou. Např. na setkáních s ministrem Ambroskem a předsedou ČSL-DEU Kalouskem, což vyvolalo značnou nevoli u některých členů vědecké sekce. Obce vydaly tzv. „Desatero Výboru obcí NP Šumava“ ve kterém požadují mimo jiné zastavit veškeré kroky, které by vedly k rozpadu chráněných ekosystémů lesů, demokratické projednání cílů ochrany přírody a strategie, jak jich dosáhnout. Také ale např. rozpustit Radu NPŠ jako nefunkční orgán, jehož rozhodnutí nejsou navíc respektována a zlepšit komunikaci se Správou.

Je to absurdní, ale byli to nakonec vzdělaní zástupci obcí, kteří lépe porozuměli argumentům, kriticky oponujícím tzv. „novému směřování“, prosazování „ochrany procesů“ a „divočiny“ bez ohledu na to, v jakých ekosystémech si zaslouží ochrany. Vědecká sekce, jejíž členové byli voleni ředitelem a to tak, aby z větší části konvenovali s „novým směřováním“, bohužel nesplnila úlohu nestranného orgánu. Také pro pasivitu některých lesnických vzdělaných zástupců, kteří včas nepochopili, že záměrem většiny bylo silové a fanatické prosazení platformy divočiny, jak bylo vpředu popsáno.

Lesnický dovětek

Není žádným tajemstvím, že spor o Šumavu vlastně nastartovali stoupenci Duhy, přeneseně zástupci médií (Just) a zviditelnil se v pořadu Nedej se. Obtížné lze spekulovat, kde se nachází ideologické podhoubí, ale zřejmě je můžeme hledat v americkém pojetí divočiny, které se prostřednictvím aktivit hnutí Greenspace, přeneslo pomocí podobných organizací do Evropy a bylo zde s pochopením přijato intelektuálním prostředím, hledajícím únik z přetechnizovaného světa. Přitažlivé téma, zkratkovitě charakterizované „divočinou“ našlo i zde hodně zastánců a to také ve vědeckých kruzích a na univerzitách. Napomohlo tomu také zjednodušené nálepkování, použité v médiích. Univerzitně vzdělaní biologové se považovali v tomto sporu za zcela nadřazené lesníkům – dřevožroutům, kteří podle jejich mínění vidí v lese jen dřevo a jako technokrati nejsou schopni pochopit „vznešené cíle ochrany přírody“. Lesníci podle nich nerozumí procesům, jež probíhají v lesních ekosystémech a vlastně pro dřevo nevidí les. Marná byla snaha poukazovat na to, že vlastně u kolébky ochrany přírody stáli lesníci a oni to byli, kdo tento obor dále intenzivně rozvíjeli. Vše bylo zapomenuto.

Je třeba ale říci, že na takovém vidění lesníků se částečně sami podílíme. Je těžké spekulovat, zda to byly organizační změny v lesním hospodářství a Státní správě lesů, časté personální kotrmelce nebo snahy o co největší racionalizaci hospodaření a výnos z lesa. Skutečností je, že se z lesnictví posledních desetiletí pomalu, ale jistě vytrácí biologická stránka tohoto hospodaření a praktičtí lesníci se stávají hlavně jakýmsi cestujícími vykonavateli těžby a zalesňování, nyní také prodejci dřeva. Úvahy o biologické racionalizaci a o tom, jak čelit stupňujícímu se zhoršování zdravotního stavu lesů, se považují málem za svatokrádežné a zpochybňují se. Snahy o řešení a nalezení východiska pomocí aplikace tzv. přírodě blízkého hospodaření se vším všudy, rozvíjí pouze hrstka nadšenců (Metzl, Košulič, 2006), všeobecně považovaných za extravagantní skeptiky, před nimiž je třeba se mít spíše na pozoru. Lesnická elita a bohužel také lesnické školství je tak v zajetí tradic a vžitých představ o praktikovaném konservativním způsobu hospodaření, že ani nepostřehlo změny, které ohrožují produkční podstatu lesa. Natož aby byla brána v úvahu také možnost, že mimo jiné škodlivé vlivy a zejména změny klimatu, to může být také dosavadní praktikované hospodaření v lese, které se podílí na tomto stavu. Není pak divu, že s poukazy na špatný stav lesů a návrhy na nápravná opatření přicházejí univerzitně vzdělaní biologové. My pak hovoříme o „válce“ lesnického stavu proti biologům z univerzit a namísto toho, abychom problémy bez zaujetí začali analyzovat a aktivněji řešit, zaštiťujeme se svým „inženýrstvím“.

Bohužel je to ale tak, že lesy je nejprve třeba úspěšně a relativně levně založit či obnovovat, mít tuto obnovu zajištěnou, les pěstovat s minimálním vkladem energie a bez ohrožení fytofágy, využít jeho vitality k produkci a teprve až ta ochabuje nebo se začnou projevat příznaky chřadnutí, pak teprve les kácet. Při tom se musí vzít v úvahu, že v našich podmínkách je přirozeným hlavně biom listnatého, či smíšeného lesa se svou věkovou a prostorovou strukturou autochtonních dřevin, cyklem reprodukce a všemi procesy, které ho udržují v homeostatickém stavu trvalé existence. Pěstovat takový les, navíc s hospodářským a výnosovým efektem, je v naprosté převaze záležitostí biologickou a lesnickou a přes nejlépe míněné rady „oponentních biologů“ musíme potřebná opatření uplatnit nakonec my, lesníci. Měli bychom opustit zkostratělé myšlenky a konečně si uvědomit zodpovědnost, kterou máme, když zakládáme les, který by měl úspěšně růst, přezívat a poskytnout žádoucí užitek dalším generacím za 60, 80, 100 let (?).

SMYSL A STYL PRÁCE ORGÁNŮ STÁTNÍ SPRÁVY LESŮ

Jiří Staněk

Název přednášky neodpovídá zcela přesně jejímu obsahu. Jde totiž v podstatě o malé zamýšlení nad tím, co čeká orgány státní správy lesů v nejbližší době v souvislosti s nabytím účinnosti nového správního řádu, a jak to souvisí, resp. může nebo bude souviset s připravovaným novým lesním zákonem.

Nedávná reforma veřejné správy, jejímž jediným pro veřejnost viditelným efektem bylo, resp. je zrušení okresních úřadů, přinesla nepochybně státní správě více obtíží než přínosů. Ve státní správě lesů (a platí to i o státní správě myslivosti, resp. i jiných odvětví) má ztrojnásobení počtu orgánů státní správy prvního stupně za následek mimo jiné to, že na mnohých obecních úřadech obcí s rozšířenou působností vykonávají dnes státní správu lesů úředníci bez potřebné praxe a mnohdy i bez příslušného odborného (v daném případě – pokud možno - lesnického) vzdělání. Deficit odborného vzdělání a ještě více deficit odborné praxe nelze překlenout žádnou zkouškou zvláštní odborné způsobilosti, kterou jsou odborní zaměstnanci orgánů státní správy povinni skládat.

Nedostatečné vzdělání, praxe a zkušenosti mnohých odborných pracovníků orgánů státní správy v kombinaci s nepříliš zajímavým odměňováním mají za následek poměrně častou fluktuaci, a ta má dále logicky za následek nízkou úroveň výkonu státní správy. Nízká úroveň výkonu státní správy se pak dále negativně promítá do praxe s bezprostředním dopadem nejen na dané odvětví státní správy v obvodu územní působnosti správního orgánu, ale i na širokou veřejnost.

Dopady výkonu státní správy na veřejnost jsou u nás – bohužel – dlouhodobě obecně podceňovány. V našich současných podmínkách platí, že každý dělá, co se mu dovolí. A každý si tuto zásadu vysvětluje po svém. Jakmile občan, nebo jakýkoli jiný subjekt zjistí, že je v určitém ohledu benevolence, obvykle se jí snaží využít ve svůj prospěch. To má pak za následek, že např. vlastníci lesů často neplní povinnosti, které mají podle lesního zákona a že udělají jenom to, k čemu je příslušný orgán státní správy lesů donutí tím, že je upozorní na neplnění povinností s hrozbou uložení sankce.

Tento stav je umocněn často nekvalitním nebo i nekvalifikovaným výkonem činnosti některých odborných lesních hospodářů, z nichž mnozí nenavazují prakticky žádný kontakt s vlastníky lesů a pasivně vyčkávají, zda orgán státní správy lesů zjistí nebo nezjistí případné nedostatky v péči o les konkrétního vlastníka.

Odejďme však od naznačených obecných úvah k tomu, co nás zajímá, tedy k výkonu státní správy lesů.

Na úvod je třeba předeslat, že orgány státní správy plní v našich současných podmínkách v zásadě funkci dozorovou, kontrolní a sankční, přičemž všechny zmíněné funkce se realizují, resp. mají být realizovány činnostmi nařizovací, tedy ukládáním opatření ve všech případech, kdy jsou zjištěny nedostatky nebo protiprávní stav. Při výčtu těchto činností každého napadne absence funkce poradní, resp. konsultační.

Pokud jde o poradní nebo poradenskou činnost orgánů státní správy, pak je třeba objektivně přihlížet ke specifikům naší současné společnosti. V myslích našich občanů totiž stále není zažita zásada, že „neznalost zákona neomlouvá“. Tuto zásadu, respektovanou ve všech civilizovaných společnostech, zmiňuji na tomto místě proto, že se v činnosti orgánů státní správy často setkáváme s případy, kdy je třeba řešit mnohdy banální problémy, které by nevznikly, kdyby se konkrétní subjekt, v našem případě např. vlastník lesa choval tak, jak mu ukládá lesní zákon.

Pokud jde o orgány státní správy lesů, měli bychom jejich poradenskou činnost vůči vlastníkům lesů nebo i jiným subjektům posuzovat ve dvou rovinách.

V užším slova smyslu je určitá míra poradenské činnosti uložena jako povinnost všem orgánům státní správy obecně. Jde o správním řádem uloženou povinnost poskytnout dotčené osobě, např. tedy vlastníku lesa, přiměřené poučení o jejich právech a povinnostech, je-li to vzhledem k povaze úředního úkonu a k osobním poměrům dotčené osoby potřebné (§ 4 odst. 2 správního řádu).

Tato povinnost správních orgánů, která je ve správním řádu uvedena mezi základními zásadami činnosti správních orgánů a která je, resp. má být praktickým vyjádřením toho, že veřejná správa je službou veřejnosti (§ 4 odst. 1 správního řádu), je v současných podmínkách výkonu státní správy lesů naplňována obvykle jen formálně v rámci konkrétního správního řízení.

V širším slova smyslu by mělo jít o poradní nebo poradenskou činnost, směřovanou nejen vůči vlastníkům lesů, ale i vůči široké veřejnosti, jejímž cílem a náplní by mělo být vysvětlování lesního zákona a ostatních souvisejících právních předpisů, vyúsťující v aktivní prevenci, tedy předcházení porušování lesního zákona, ke kterému často z neznalosti předpisů dochází.

Těžiště výkonu takto pojaté poradenské činnosti by mělo být samozřejmě na orgánech státní správy lesů prvního stupně. Je však třeba připustit, že stávající rozsah věcné působnosti obecních úřadů obcí s rozšířenou působností tak, jak je vymezen v ustanovení § 48 lesního zákona, představuje v praxi plné vytížení zaměstnanců těchto správních orgánů, kterým pak nezůstává prakticky žádný prostor pro aktivní výkon poradenské činnosti.

V našich současných podmínkách by mělo být aktivní poradenství logickou součástí, resp. jednou z nejdůležitějších náplní činnosti odborných lesních hospodářů. Bylo by jistě optimální, kdyby odborní lesní hospodáři vyvíjeli aktivní poradenskou činnost nejen vůči vlastníkům lesů, kde jim tuto úlohu nepřímo ukládá § 37 odst. 1 lesního zákona, ale i vůči veřejnosti, nebo přinejmenším vůči všem subjektům, jejichž činnost se má jakkoli dotknout zájmů chráněných lesním zákonem.

Nedostatečné vymezení konkrétních povinností odborných lesních hospodářů je jedním ze známých a palčivých nedostatků stávajícího lesního zákona. Připravovaný nový lesní zákon musí samozřejmě tento vážný nedostatek napravit. Náprava by měla sestávat v úpravě, resp. doplnění několika důležitých zákonných ustanovení, a to:

- 1) v co nejpřesnějším vymezení práv a povinností odborných lesních hospodářů jak vůči vlastníkům lesů, tak i vůči orgánům státní správy lesů,
- 2) v redukci povinností drobných vlastníků lesů při hospodaření v jejich lesích,
- 3) v navazující redukci působností orgánů státní správy lesů prvního stupně.

Pokud jde o orgány státní správy lesů, ty jsou a do budoucna zůstanou důležitým prvkem v soustavě subjektů ovlivňujících úroveň lesního hospodářství. Je třeba se zamyslet nad tím, zda by odborná příprava zaměstnanců orgánů státní správy lesů neměla být do budoucna např. náplní specializovaného nastavbového studia na lesnické fakultě ať již v Praze, nebo v Brně. Studijní projekt takové odborné přípravy pro ty, kdo chtějí vykonávat státní správu myslivosti, je již na lesnické fakultě České zemědělské univerzity v Praze připraven. A jde-li to v odvětví myslivosti, proč ne také v odvětví lesního hospodářství, jehož celospolečenský význam je nesporný a v mnoha ohledech prioritní.

DOTACE DO LESNÍHO HOSPODÁŘSTVÍ

Zdeněk Petřík

Evropský parlament definitivně schválil 17. 5. 2006 unijní rozpočet na roky 2007 až 2013 a udělal tak definitivní tečku za dvouletými spory o jeho výši. Podle tohoto rozpočtu má Unie hospodařit s 862,4 miliardy Eur, což představuje 1,045 % hrubého národního důchodu Unie.

Česká republika by mohla v příštích 7-mi letech počítat s čistým příjmem z evropského rozpočtu až s 93 miliardami Kč ročně. Musí se však vylepšit čerpání evropských peněz.

Teprve po konečném rozdělení rozpočtu EU pro jednotlivé státy bude možné uzavřít i přípravné práce pro pravidla čerpání prostředků z EU. Dosud podle předběžných kalkulací se do lesního hospodářství a činností spojenými s lesy kalkulovalo s roční částkou blížící se 1 miliardě Kč, což je několikanásobně vyšší částka než byla určena pro lesy za celé období 2004 až 2006.

Dále uvádím výzvu z ledna 2006 k podávání žádosti o finanční pomoc pro opatření v lesním hospodářství. Aktuální údaje budou rozvedeny v odborném referátu.

Finanční pomoc na projekty Operačního programu rozvoj venkova a multifunkční zemědělství na období 2004 – 2006

O dotace do lesnictví prozatím požádalo 182 vlastníků nebo nájemců lesa v celkové hodnotě 182 milionů Kč. Částka představuje 50 % dotací určených pro lesnictví a stejné množství zbývá pro rok 2006. Bylo by dobré, aby tato částka byla vyčerpána, neboť se podle čerpání bude pohlížet při rozdělování finančních částek v dalším období pro roky 2007–2013. Což potvrzuje prohlášení britského premiéra ve smyslu, „proč přidávat dotace zemím střední Evropy, když nejsou schopny čerpat ani nynější sumy“ (HN z 29. 11. 2005). Doporučuji všem zájemcům o dotace, ozbrojit se trpělivostí a dosavadními zkušenostmi a zpracovat další žádosti o dotace do lesnictví ve vyhlášených termínech.

Situace v zemědělství a potravinářství je jiná, tam již bylo požádáno o téměř celou sumu dotací která je k dispozici.

Osmé kolo (první kolo roku 2006) - 6. 2. 2006 až 24. 2. 2006, 12.00 hod vyhlásilo MZe k podávání žádostí o podporu z OP Zemědělství pro titul 1.3.4 Zalesňování zemědělsky nevyužívaných půd:

Druh podpory: přímá nenávratná
Způsob financování: plné financování (sazbou na technickou jednotku)
Výše podpory: dle sazby

Tabulka: Podpora na zalesnění a na péči o založený porost

Položka	Sazba v Kč/ha
Listnaté dřeviny	92 000 / ha
Jehličnaté dřeviny	74 000 / ha
Péče o založený porost	12 000 / ha

Od 19. 7. 2005 je žádost možno rozšířit o další přijatelné výdaje spojené s přípravou projektu:

Přijatelné výdaje (výkony):

Náklady na technický a finanční odborný posudek, náklady na účetnictví

Jedná se pouze o projekt zalesnění, projekt k realizaci podnikatelského záměru, a hodnocení týkající se životního prostředí projektu za podmínky, že:

- náklady přímo souvisí s projektem a jsou nezbytné k jeho přípravě či realizaci,
- výdaj je přijatelný pouze od 1. 5. 2004 do podání žádosti o proplacení, v případě účetnictví pouze za období realizace projektu, tj. od podpisu Podmínek po podání žádosti o proplacení,
- maximální výše přijatelných výdajů je dána:
-

1.3.4.	Maximální výše přijatelných výdajů za tuto položku
Projekt (<i>Plán</i>) zalesnění	1 000 Kč za 1 zalesňovaný ha
Projekt (Žádost) k realizaci podnikatelského záměru	Do 20 000 Kč
Posudky a hodnocení týkající se životního prostředí	Do 0,5 % celkových přijatelných nákladů projektu

- náklady na účetnictví projektu se z celkových nákladů na účetnictví určí poměrem počtu zpracovávaných účetních položek. (platí od podpisu podmínek)

Všechny vyhlášené tituly

Osmé kolo (první kolo roku 2006) - 9. 1. 2006 – 27. 1. 2006, 12.00

- podopatření 1.1.1. Investice do zemědělského majetku a podpora mladým začínajícím zemědělcům, investiční záměry:
 - a) racionalizace a přestavba stávajících zařízení v chovu skotu, prasat, ovcí a koz
 - b) racionalizace a přestavba stávajících zařízení v chovu nosnic
 - c) zlepšení míst pro skladování kejdy a chlěvské mrvy
 - d) investice na rekonstrukce a technologie na skladování ovoce a zeleniny
- podopatření 1.1.2. Prohlubování diverzifikace zemědělských činností
- podopatření 1.3.4 Zalesňování zemědělsky nevyužívaných půd
- podopatření 2.1.3. Řízení a zajištění funkčnosti zemědělských vodních zdrojů
- podopatření 2.1.5. Diverzifikace zemědělských aktivit a aktivit blízkých zemědělství
- opatření 2.3. Rybářství

Deváté kolo (druhé kolo roku 2006) - 10. 4. 2006 – 26. 4. 2006, 12.00 hod

vyhlásilo MZe k podávání žádostí o podporu z OP Zemědělství pro tituly

- 1.3.1. – Obnova lesního potenciálu poškozeného přírodními kalamitami a požárem a zavádění příslušných ochranných preventivních opatření (protipovodňových)
- 1.3.2. – Investice do lesů
 - a) výstavba lesní dopravní sítě
 - b) výstavba zařízení upravující vodní režim
 - c) podpora návštěvnosti lesa
 - d) pořízení strojů užívaných v lesnictví a na údržbu cest a vodotečí
- 1.3.3. – Sdružování majitelů lesů (min. 10 vlastníků lesa s min. výměrou 150 ha)

V upravených podmínkách žádostí o podporu z OP Zemědělství došlo, po našich připomínkách, k zjednodušení některých příloh, především u nákupu strojů:

- není třeba předkládat výpis z katastru nemovitostí parcel vlastníka ale pouze jejich soupis v předepsaném formuláři
- nájemník nemusí mít podepsanou smlouvu min. na pět let s vlastníkem pozemků ale podepíše čestné prohlášení
- rozšiřování o další přijatelné výdaje spojené s přípravou projektu podobně jak je uvedeno u 1.3.4 (v jiných částkách u všech podopatření).

Všechny vyhlášené tituly

- opatření 1.2. Zlepšení zpracování zemědělských výrobků a jejich marketing
- opatření 1.3. Lesní hospodářství (kromě podopatření 1.3.4.)
- podopatření 2.1.2. Obnova potenciálu a zachování zemědělské krajiny
- podopatření 2.1.4. Rozvoj venkova (podopatření typu LEADER +), investiční záměr c) Osvojování schopností

Pravidla pro žadatele jsou v elektronické podobě k dispozici na internetových stránkách Ministerstva zemědělství www.mze.cz v záložce Dotace a programy / Operační program Zemědělství / Vše pro žadatele/ Pravidla pro žadatel z OP Zemědělství – opatření 1.3. – aktualizace schválené ministrem zemědělství 19. 7. 2005. Tištěná verze Pravidel pro žadatele je k dispozici jak na regionálních, tak i na centrálním pracovišti Státního zemědělského intervenčního fondu. Doplňuji, pro komplexnost, že lze požádat z Horizontálního plánu rozvoje venkova (HRDP) **4.0. – Lesnictví** o:

- zalesňování využívané zemědělské půdy
- založení porostů rychlerostoucích dřevin

Dotáční období 2007-2013

V letošním roce probíhají přípravy na další dotační období pro roky 2007-2013 v souladu s nařízením vlády (ES) č. 1698/2005 o podpoře pro rozvoj venkova z Evropského zemědělského fondu pro rozvoj venkova.

Pro základní představu kterých titulů spojených s lesnictví se to týká uvádím zkrácený přehled:

Evropský fond rozvoje venkova EAFRD na roky 2007–2013

Dotace do evropského fondu rozvoje venkova jsou závislé na prioritním rozhodnutí Evropské unie o uvolnění částky pro rozvoj venkova v rámci Evropské unie, dosud nedošlo k dohodě mezi jednotlivými zeměmi o uvolněném procentu z rozpočtu Evropské unie.

- V České republice v dnešních dnech probíhá národní diskuse o prioritách při rozvoji venkova a jejího součástí, zemědělství. Výsledkem je pořadí:
 - a) modernizace farem a konkurenceschopnost
 - b) změny struktury a krajiny
 - c) zlepšení kvality života ve venkovských oblastech

Harmonogram prací:

- předložení programu rozvoje venkova ČR do vlády 31. 1. 2006
- předložení programu rozvoje venkova ČR do evropské komise 30. 5. 2006

Lesnická opatření zahrnutá v programu EAFRD (Evropský fond rozvoje venkova):

- I.2.4. – Organizace výrobců
- I.3.1. – Technické vybavení pro finalizaci a tržní zhodnocení produktů v lesním hospodářství
- I.3.2. – Zvyšování hospodářské hodnoty lesů (hnojení, přirozená a umělá obnova, zajištění lesních porostů, prořezávky, probírky)
- I.3.3. – Lesnická technika
- I.3.4. – Lesnická infrastruktura
 - a) výstavba rekonstrukce lesní dopravní sítě
 - b) výstavba zařízení upravující vodní režim
 - c) celkové opravy ostatních infrastrukturních objektů a zařízení sloužících lesnímu hospodářství
- II.5.1. – První zalesňování zemědělské půdy (obhospodařované)
- II.5.2. – Založení porostů rychlerostoucích dřevin pro energetické využití
- II.6.0. – První zalesnění bývalých zemědělských půd
- II.7.1. – Ponechání samovolnému vývoji
- II.8.1. – Vytváření biotopů pro druhy vázané na staré stromy a tlející dřevo
- II.8.2. – Podpora diferenciacie struktury lesních porostů a zlepšování druhové skladby lesa (MZD)
- II.9. – Obnova lesního potenciálu poškozeného přírodními kalámitami a požárem a zavádění příslušných ochranných preventivních opatření (protipovodňových)
- II.10. – Neproduktivní investice – investice k usměrňování návštěvnosti lesa

MYSLIVOST A ŠKODY ZVĚŘÍ

Zastoupení chemických prvků a látek v kůře lesních dřevin a jejich vliv na poškození stromů spárkatou zvěří

Václav Malík

***Abstrakt:** Člověk by se měl v přírodě chovat tak, aby svou činností neohrozil existenci jiné živé bytosti. Z veřejného zájmu by se měl snažit a usilovat o zachování přírodního bohatství rostlin i živočichů, o zachování pestrého přírodního prostředí pro příští generace. Přesto však lidská snaha získat a dosáhnout maximální osobní zisk poznamenala les a vše živé v něm. Na člověku samotném teď leží zodpovědnost, aby křehkou rovnováhu v přírodě chránil.*

Historické počátky soudobých problémů

Myslivost je společensko - vědní obor, který prošel vedle člověka a jeho pohledu na přírodu velkým vývojem. Stav, v jakém se nachází nyní, je výsledkem mnoha změn v postoji člověka k ostatním živočišným a rostlinným druhům. Myslivost se vyvíjela od lovu zvěře pro obživu přes zábavu vrchnosti až po racionální činnost zaměřenou na chov a ochranu zvěře, spojenou s ochranou jejího životního prostředí. Lov znamená umělý selektivní výběr takových druhů zvěře a v takovém množství, aby zůstala v přírodě zachována rovnováha a docházelo k co možná nejmenším škodám na lesních porostech a zemědělských pozemcích.

Doba prvních změn ve vztahu člověka k přírodě nastala asi před 10 000 lety. V té době byli naši předci schopni chovat různá zvířata a pěstovat obilí. Tato změna způsobu života však znamenala založení polí a pastvin, jež byly získány pálením a klučením pralesů. Člověk začal přetvářet přírodu podle svých vlastních představ a potřeb. Hlavní změny, které stojí v pozadí dnešních problémů, s nimiž se v lesích potýkáme, se dají rozdělit do tří oddílů:

- 1) v 17. století začali naši předkové pěstovat les tak, aby pokryl stoupající spotřebu energie a stavebního dříví. Nejžádanější a z hlediska zpracování nejvhodnější se jevil smrk; dřevina se širokou ekologickou valencí, schopná růst na většině stanovišť od ryze horských oblastí až po nížinné lokality. Začaly se zakládat monokultury a nahrazovat původní smíšené lesy. Monokultury jsou logicky méně odolné vůči chorobám, rozličným škůdcům, větrným, sněhovým či vodním kalamitám než druhově pestré smíšené porosty. Omezení botanické pestrosti druhů znamenalo ve svém důsledku omezení potravní nabídky pro živočišné druhy, mezi něž patří i zvěř. Zvěř se pak z důvodu hledání náhradní potravní nabídky zaměřila na kulturní rostliny, začala poškozovat lesní porosty a zemědělské plodiny.
- 2) Na druhé straně člověk lovec a posléze myslivecký hospodář zcela změnil přírodní druhové zastoupení zvěře a její početnost, kdy některé druhy preferoval a choval, některé dokonce introdukoval (jelen sika, daněk, jelenec běloocasý, muflon, nové druhy bažantů apod.). Šelmy a dravci byli považováni za škodnou a mohli se lovit neomezeně. Do poloviny 19. století u nás prakticky zmizel vlk, rys, medvěd a divoká kočka. Člověk vyhubením všech velkých šelem na sebe převzal funkci predátora ve vztahu k veškeré vysoké zvěři u nás zastoupené. On jediný dnes může regulovat vztahy mezi druhy zvěře a rozhoduje o početnosti býložravců ve vztahu k lesu.
- 3) Velkoplošné zemědělské hospodaření a s ním spojené používání umělých hnojiv a pesticidů znamenalo pro řadu živočichů opravdovou pohromu. Nasazení výkonných mechanizačních prostředků za účelem maximalizace zisku zničilo původní biotopy řady drobných živočichů a zvěře. Drobná zvěř neunesla tlak moderního ze-

mědělského hospodaření a nevydržela zanášení neúměrně vysokého množství pesticidů a dalších cizorodých látek do ekosystému.

Přesto, že se v současnosti jeví zájmy lesního hospodářství a myslivosti jako protichůdné, je nutné zdůraznit, že do této polohy je problém stavěn buď z nepochopení nebo z úzce egoistických zájmů. Jediné dlouhodobě akceptovatelné řešení spočívá v dosažení ekologicky únosných stavů zvěře. Je to v zájmu lesa, zvěře i v zájmu celospolečenském (Zatloukal 1995). Je jistě ke škodě věci, že zvěř, zvláště pak spárkatá, nemá své jasné postavení a začlenění do lesního ekosystému.

Hustota lidské populace neúměrně stoupá, díky čemuž je na přírodu vyvíjen stále větší a větší tlak. Člověk přestává žít v souladu s ostatními živočišnými a rostlinnými druhy a stává se z něho bezohledný kořistník.

Nyní jsme si alespoň trochu nastínili problémy, se kterými se myslivost musí vypořádat - historické důvody, jež vedly na jedné straně ke zvyšování škod na lesních porostech páchaných spárkatou zvěří a důvody úbytku řady živočišných a rostlinných druhů. Nyní bychom se pokusili zaměřit na škody zvěří na lesních porostech a jejich možné řešení.

Škody zvěří

Co si vlastně představit pod pojmem škody způsobené zvěří se snažilo definovat několik autorů, pro představu uvádíme alespoň definici Pollanschütze (1995), který definuje škodu zvěří z hospodářského hlediska jako poškození, které způsobí zvěř na stromech a sazenicích s následným efektem ve snížení výnosu. Škoda v užším slova smyslu nastává až v době, kdy příroda sama nedokáže vyrovnat poškození, která jsou způsobena zvěří. Jako hospodářskou škodu je nadto třeba chápat náklady na ochranu proti škodám zvěří, nebo náklady na sanaci již vzniklých škod. Pfeffer (1961) definuje tzv. poškození stromu (porostu), což je chápáno jako újma fyziologická. Jde o jakékoli porušení zdárného vývoje dřeviny (porostu), mající za následek snížení dřevní produkce jak z hlediska kvantitativního, tak kvalitativního. Pod pojmem škoda definuje zmenšení užitné hodnoty. V ochraně lesa se tím rozumí poškození dřeviny nebo porostu z hlediska ekonomického.

Abychom mohli škodám zvěří úspěšně čelit, musíme nejdříve určit jejich původce, což v praxi nebývá tak jednoduché, jak se na první pohled může zdát. Určení skutečného druhu zvěře se provádí podle znaků na poškozených stromech, např. šířka řezáků, výška spodního okraje ohryzaného či oloupaného místa. Dalším ukazatelem pro zjištění původce škod jsou pobytové znaky (stopy, zálehy, trus). Zjišťování původce škod okusem je mnohem obtížnější a je proto nutné znát přesně dobu vzniku poškození. Okus způsobený spárkatou zvěří se pozná podle toho, že kruhovitá řezná plocha je nerovná, okraje jsou roztřepené, často s cary neúplně utrženého lýka (Forst, 1970).

Člověk svou činností krajinu do značné míry pozměnil. Změny v porostní skladbě dřevin vyvolaly ve svém důsledku ochuzení potravní nabídky pro zvěř. Ta si jako náhradní zdroj důležitých živin a minerálů našla různé lesní dřeviny. Myslivec by se měl zamyslet nad tím, zda nedokáže vhodnými opatřeními odklonit zájem jelení a dančí zvěře ohryzávat a jinak poškozovat stromy. Jedním z možných postupů je příkrmování zvěře. Příkrmovat zvěř v době strádání a nouze má v myslivosti dlouholetou tradici. Je doporučováno i ve starší myslivecké literatuře (Žalman 1949, Kostroň 1953, Javůrek 1955 a další). V souvislosti s problematikou škod na lesních porostech se velmi často poukazuje na nebezpečí, že pokud je krmení prováděno nesprávně, může to mít za následek zvýšenou intenzitu okusu a ohryzu lesních dřevin (Vodňanský 1997). V současné době se však také objevují názory, které nutnost a prospěšnost zimního příkrmování zpochybňují (Komárek, Kočíš a kol 1991, Vodňanský 1996, Hromas 1997 a další).

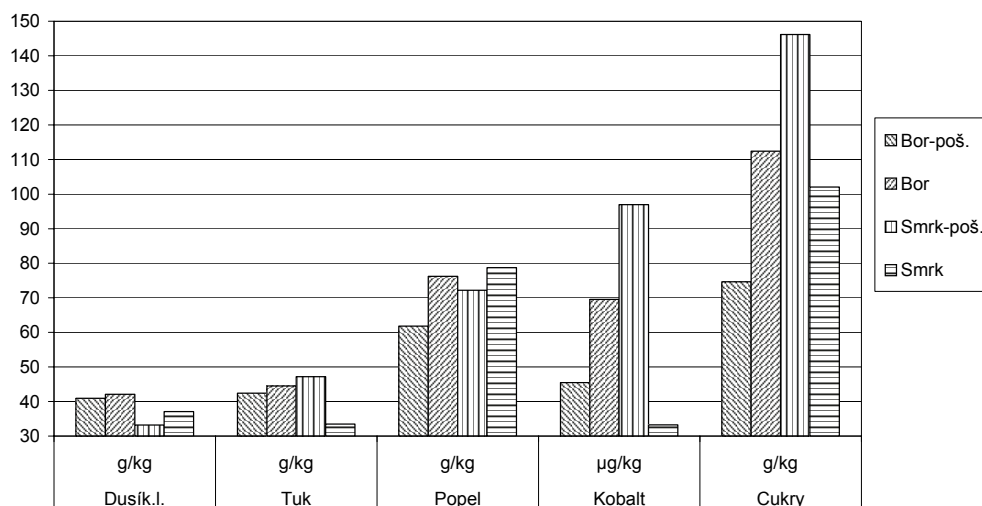
Při krmení je rozšířen nešvar, kdy se krmná řepa nebo brambory naváží na hromady, po určité době začne přijatá potrava kvasit a zvěř zažehná zažívací potíže zvýšeným příjmem hrubé vlákniny, jejímž náhradním zdrojem velmi často bývá kůra stromů.

Dalším možným faktorem, který omezuje škody na lesních porostech je vhodné umístění krmelišť. Jejich umístění musí být voleno tak, aby zvěř měla dostatek klidu a mohla po celou dobu zůstat v jejich blízkosti. Zvěř přijímá potravu v průběhu dne v častých a poměrně krátkých intervalech. Frekvence pastevních cyklů je proměnlivá na složení potravy

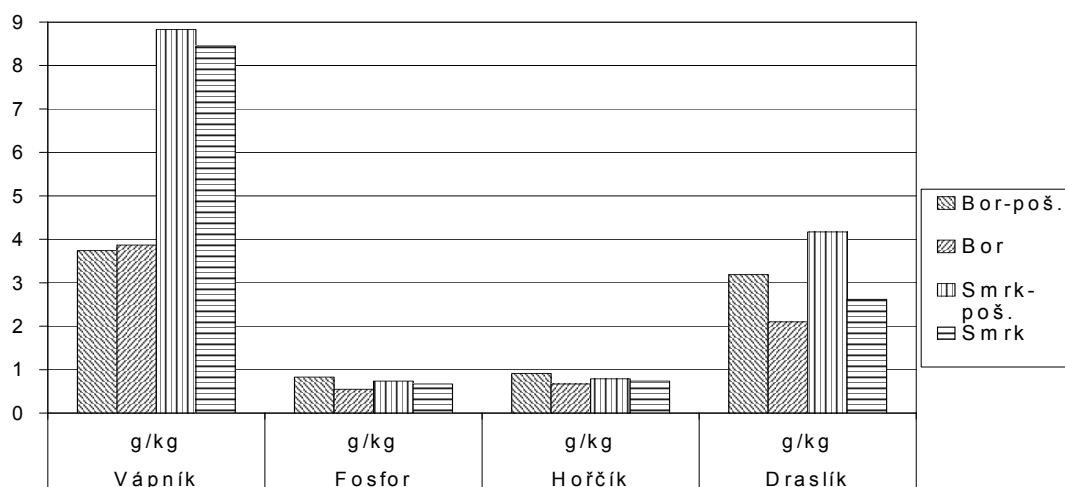
a ročním období. Pokud tedy zvolíme místo pro krmeliště špatně a zvěř nemá v okolí krmelišť potřebný klid, tráví většinu času v houštinách, a uvnitř porostů páchá velké škody okusem či ohryzem. Ke krmelištím se v tomto případě stahuje v noci. Dalším kritériem, které je nutné posoudit je stáří porostu a jeho druhové složení. (Okusem trpí hlavně buk, dub, jasan, javor, habr, jedle, smrk, méně borovice a modřín). Je známo, že zvěř často uplatňuje místní zálibu v dřevině vtroušené. Tomu se dá zabránit individuální mechanickou ochranou těchto dřevin. V blízkosti krmelišť je též velmi dobré mít plochy pro pasetvéni možnosti.

Změny v obsahu látek ve zdravé a ohryzem poškozené kůře smrku a borovice

Stromy poškozené ohryzem trpí rozličnými druhy hnilob a průnik infekce je často letální. Je zajímavé sledovat rozdíl v obsahu různých látek a prvků ve stromech zdravých a poškozených ohryzem (Grafy 1 a 2).

Graf 1: Grafické zobrazení rozdílů u vybraných látek a prvků v poškozené a nepoškozené kůře smrku a borovice ohryzem jelení a dančí zvěří

Graf 2: Grafické zobrazení rozdílů u vybraných látek a prvků v poškozené a nepoškozené kůře smrku a borovice ohryzem jelení a dančí zvěří

Pro porovnání obsahu vybraných látek a prvků ve smrkové a borové kůře poškozené ohryzem, bylo prováděno během dvouletého období v každé dřevině třináct chemických rozborů. Zároveň pro porovnání byl proveden stejný počet pokusů u vzorků kůry z nepoškozených stromů těchto dřevin.

Ze zjištěných údajů vyplývá, že poškozené borové porosty jsou bohatší na některé látky než nepoškozené. Jedná se o dusíkaté látky, kde je vyšší zastoupení o 11.15 g/kg, vlákninu, která má větší hodnotu o 12.55 g/kg, cukry mají větší hodnotu o 9.85 g/kg, fosfor o 0.17 g/kg, hořčíku je více u poškozených porostů o 0.21g/kg, draslíku více o 0.63 g/kg, sodíku více o 0.03 g/kg. Opačný poměr je u tuku, kde v poškozených porostech je méně o 6.84 g/kg, popel má nižší zastoupení o 3.8 g/kg, BNLV nižší zastoupení o 11.28 g/kg, vápníku je méně o 1.55g/kg, NO₃ je méně o 0.01 g/kg a kobaltu je méně o 0.02 g/kg.

U dřeviny smrk mají větší zastoupení v poškozené kůře tyto látky. Tuku je více o 3,74 g/kg, popelu je více o 4,67 g/kg, BNLV je více o 21,46 g/kg, cukru více o 1,6 g/kg, fosforu více o 0,05 g/kg, draslíku je více o 0,37 g/kg a sodík má stejné zastoupení jak u poškozených i nepoškozených vzorků -0,09 g/kg. Nižší zastoupení má naopak vláknina, kde je o 29,19 g/kg méně, dusíkatých látek je méně o 2,95 g/kg, vápníku méně o 1,73 g/kg, hořčíku je méně o 0,06 g/kg, NO₃ má menší zastoupení o 0.01 g/kg, stejný rozdíl je i u kobaltu 0.01 g/kg.

Při porovnání, které látky jsou zastoupené u obou poškozených dřevin, vyplývá, že pouze draslík, fosfor a cukry jsou u obou poškozených dřevin více zastoupené než u nepoškozených. Při opačném porovnání pouze vápník a kobalt jsou méně zastoupené u obou poškozených porostů.

Zdroje důležitých látek a prvků

Každý prvek má v životních pochodech zvířat svůj specifický účinek, svou specifickou funkci. Jednotlivé látky však nelze posuzovat odděleně, ale je třeba na ně nahlížet komplexně. Pro udržení acidobazické rovnováhy v organismu zvířete je rozhodující vztah mezi sodíkem, draslíkem a vápníkem. Pro lepší představu je v tabulce č. 1 zpracována chemická analýza obsahu látek a prvků ve smrkové a borové kůře a ve vybraných druzích přirozené potravy a krmiv. Výzkum byl zaměřen na dusíkaté látky, dusičnany NO₃, bezdusíkaté látky, tuky, popel, vlákninu a cukry. Z makroelementů se zkoumaly: vápník, fosfor, hořčík a draslík, z mikroelementů: kobalt.

Tabulka 1: Průměrné hodnoty látek a prvků smrkové a borové kůry a vybraných druhů přirozené potravy a krmiv – g/kg

Přirozená potrava Vybrané krmiva	Dus. látky	Tuk	Popel	Vláknina	BNLV	Ca	P	Mg	K	Na	Co	Cukry
	g/kg											
Borovice kůra	35,72	59,05	38,25	209,15	655,4	5,19	0,64	0,68	2,47	0,08	0,07	146,57
Smrk kůra	36,35	47,01	43,14	246,99	630,7	9,07	0,60	0,72	2,82	0,09	0,10	140,85
Borovice letorosty	75,60	45,70	51,30	272,20	555,2	1,11	1,60	0,92	5,76	0,04	0,07	117,70
Smrk letorosty	63,00	45,00	59,00	245,50	587,5	3,20	2,00	0,94	8,12	0,05	0,12	126,31
Tráva	111,80	13,90	14,90	232,70	492,6	6,89	2,68	1,20	7,49	0,26	0,21	21,18
Luční seno	102,96	23,40	74,88	315,19	477,4	6,32	2,81	1,98	17,32	0,35	0,08	23,40
Brambor	95,48	4,34	47,74	26,04	824,6	0,87	2,17	1,30	21,27	1,30	0,06	26,04
Řepa krmná	116,62	8,33	91,63	74,97	708,1	2,49	3,33	1,66	29,98	7,49	0,08	566,44
Kukuřice jádro	104,65	43,70	17,25	29,90	806,2	0,35	3,22	1,38	3,91	0,35	0,02	20,70
Pšenice jádro	144,90	21,85	21,85	31,05	780,9	0,69	4,02	1,49	4,33	0,34	0,07	26,45
Ostružina lupen	119,00	26,40	55,80	133,90	664,9	10,29	1,29	3,11	13,66	0,03	0,05	63,61
Malina lupen	113,50	20,70	51,20	203,40	611,2	10,65	1,74	3,40	11,20	0,10	0,07	109,07

Smrkové a borové letorosty jsou velice kvalitní přirozená potrava, obsahují mnoho potřebných látek a prvků pro výživu zvířete. Po zhodnocení všech vybraných látek a prvků z borové a smrkové kůry a porovnání těchto hodnot s vybranými druhy krmiv je fosfor, hořčík, draslík a sodík méně zastoupen v kůře smrku a borovice než ve vybraných druzích. Skupina látek a prvků – popel, vláknina, BNLV, vápník a kobalt mají srovnatelné

zastoupení. Cukry – zdroj energie, mají několikrát vyšší zastoupení v borové a smrkové kůře než ve vybraných druzích přirozené potravy a vybraných krmiv.

Za pomoci logitového modelu závislosti poškození na všech proměnných, vychází jako nejvýznamnější faktor pro poškozování stromů ohryzem daňčí a jelení zvěří přítomnost fosforu a vápníku v kůře stromu a dále z ročního období – zima a druh stromu – smrk (Malík 2000).

Shrnutí důvodů současně špatného stavu ve vztahu zvěř - les

Na neúměrně vysokém poškozování lesních porostů spárkatou zvěří mají vliv:

- Vysoké stavy spárkaté zvěře, které nejsou v souladu s normovanými stavy. Počty volně žijících přežvýkavců musí být vyrovnány s potravní nabídkou dané oblasti.
- Krmná zařízení umístěná v blízkosti kultur a mladších porostů jsou příčinou zvýšených škod v jejich bezprostředním okolí
- Nedostatečné a nekvalitní příkrmování v době nouze a strádání, krmít je vhodné podle potřeb okusovače (srnčí zvěř) a ostatních potravních specialistů (jelení, daňčí a mufloní zvěř).
- Stresovaná zvěř nemá dostatek klidu, aby mohla pravidelně vycházet na volné plochy (pastviny a louky) a přijímat potravu v pravidelných pastevních cyklech.
- Letorosty smrku a borovice jsou obsahem látek a prvků velmi kvalitní, energeticky bohatým krmivem
- Kůra smrku a borovice je svým chemickým složením, v zastoupení některých látek a prvků, srovnatelná s některými vybranými druhy kvalitních krmiv

Na základě zjištěných výsledků a dosavadních poznatků je možné doporučit následující zásady pro snížení a omezení škod spárkatou zvěří:

- Základní podmínkou je snížení stavů spárkaté zvěře na stavy normované, na takové stavy, aby dovolovaly zakládat nové kvalitní porosty přirozenou obnovou.
- Zlepšit úživnost honitby obnovením zvěřních políček, zlepšit stav pastevních ploch, vysazovat plodonosné listnáče na okraje pastevních ploch.
- Zvěř příkrmovat jádrem jen v době strádání k překonání kritického období. Nekrmit v kulturách a mladých porostech a ani v jejich blízkosti. Naopak krmením zvěř stahovat z těchto míst do starších porostů.
- Pro příkrmování využít borovou kůru, stromy vyznačené k těžbě pokácet, a ponechat pro ohryz. Aby nedošlo k znehodnocení dřeva je dobré kácet stromy v období podzim, zima. Těžbu provádět ve starších porostech, které bezprostředně nenavazují na kulturu a mladší porosty.
- Prořezávky v mladých borových porostech provádět jen v jarním a letním období. Při provádění prořezávek na podzim a v zimě stahuje čerstvě pokácená hmota jelení a daňčí zvěř k ohryzu, když je ležící hmota ohryzána, zvěř pokračuje v ohryzu stojících stromů. Toto se však nestává v porostech, které byly prořezány v jarních a letních měsících. Kůra velmi rychle zasychá a přestává být pro tuto zvěř atraktivní, následně pak nepoškozují stojící stromy.
- Odstřel provádět pravidelně během celé doby lovu. Zvýšený odstřel koncem roku zvěř stresuje, ta potom nevychází z mladých porostů, kde hledá ochranu a klid. V těchto místech vznikají okusem a ohryzem soustředěné škody.

Literatura:

Forst a kol., 1970: Ochrana lesů, SZN Praha, 432 s.

Hromas, J., 1997: Péče o zvěř. In: Vach, M a kol. Myslivost, Silvestris, Uhl. Janovice, s. 256-263

Javůrek, J., 1955: Myslivost, SZN, Praha, 355 s.

Komárek, V., Kočíš, J. a kol 1991: Biologické základy polovnej zveri, Příroda, Bratislava, 197 s.

Kostroň, K., 1953: Myslivost jako živočišná výroba, SZN, Praha, 459 s.

Malík, V., 2000: Potravní atraktivita vybraných lesních dřevin pro spárkatou zvěř Jindřichohradecka, dizertační práce, 175 s.

Pfeffer, a. a kol., 1961: Ochrana lesů, SZN, Praha, 838 s.

Pollanschütz, J., 1995: Bewertung von Verbiss und Fegeschäden. Hilfsmittel und Materialien. Mitteilungen der FBVA Wien, č. 169, s. 146

Vodňanský, M., 1996: Fyziologie výživy srnčí zvěře a zásady zimní péče o srnčí zvěř na základě

rakouských zkušeností. Sborník referátů konference Srnčí zvěř, s. 3-8

Vodňanský, M., 1997: Zimní krmení jelení a srnčí zvěře. Sborník referátů: Nové možnosti hospodáření se zvěří, Mariánské Lázně, s. 23-26

Zatloukal, V., 1995: Lesní hospodářství a myslivost. Sborník referátů z konference Škody zvěří a jejich řešení, MZLU Brno, s. 17-23

Žalman, J., 1950: Základy myslivosti. Rovnost, Brno, 568 s.

PŘEŽIJÍ MALÉ A STŘEDNÍ PILAŘSKÉ PROVOZY V ČESKÉ REPUBLICE?

František Příkaský
Petr Pražan

Rozvoj požezových kapacit v ČR

Po roce 1948 znárodněním průmyslu byla také pilařská výroba odtržena od vývoje západní Evropy. V ČR dlouhodobě nevznikaly žádné velké pilařské podniky s požezem nad 200 tis. m³/rok a většina výroby se soustředila na pilách s požezem 20 - 50 tis. m³ za rok. První kroky směrem k hromadné výrobě v tomto oboru byly učiněny v 70. letech 20. století (Ždírec, Vrbno pod Pradědem, Volary, Borohrádek), ale o masivním nástupu nových pilařských technologií vůbec nelze hovořit. Převažovala především klasická katrová technologie s velmi nízkým stupněm automatizace. Obdobný vývoj byl v 80. letech 20. století a vůbec u nás nelze mluvit o budování pilařských kapacit postupně několika generacemi jako v západních zemích.

V roce 1991 byly první malé pilařské provozy převedeny do soukromých rukou v malé privatizaci a postupně se začaly rozvíjet. Převážná většina středních pil však zůstala v uskupení bývalých, velkých, krajově organizovaných, centrálně řízených, dřevařských podniků. V jejich rámci pak byla formou velké privatizace převedena do soukromého vlastnictví.

Po té lze také datovat první vstup zahraničního kapitálu do tohoto odvětví v rámci pak již samostatné ČR. Šlo o investici firmy Schweighofer do pil ve Ždírci a později v Plané u Mariánských Lázní.

Je potřeba konstatovat, že první polovina 90. let 20. století byla poznamenána značným chaosem a také do té doby neznámým fenoménem platební neschopnosti. To samozřejmě přinášelo nemalé problémy nově vzniklým akciovým společnostem v transformaci lesního hospodaření na jejichž bedrech spočinul obchod se dřívím.

Později až po roce 2000 se realizovaly další investice do pilařského zpracování a to dalším rozvojem zkrachovalé pily v Ptení a v poslední době především největší zahraniční investice do pilnice v Paskově rakouskou firmou Mayr Melnhof.

V období posledních 4 let se velmi výrazně mění hlavně situace ve střední Evropě a v blízkosti našich hranic (Kodersdorf u severní hranice se SRN) - fa Klausner, Retz - blízko Znojma (Rakousko) - fa Maresch Holz) dochází k novým investicím do kapacit s velkým požezem. Tento vývoj je zároveň provázen významnou investiční aktivitou fa Javořice a.s. ve Ptení, dalším zvýšením požezové kapacity ve Ždírci nyní již novým vlastníkem, fa Stora Enso a novou velmi intenzivní výstavbou požezové kapacity v Chanovicích (u Horažďovic) německou firmou Haas Fertigungsbau.

Veškeré tyto aktivity samozřejmě vytvářejí určité pnutí na trhu s jehličnatou kůlatinou a jistě také proto některé investice zůstaly pouze v rovině úvah (Protivín, severní Čechy apod.). V době rozvoje velkých kapacit však zároveň dochází k likvidaci mnoha po dlouhá léta zavedených pil různých kapacit (např. Šumperk, Vrbno, Volary, Jirkov, Mar. Lázně, Vrchlabí, Letohrad, Jihlava apod.). Ve stejném období však zároveň vzniká řada především menších a velmi malých pil s celkově nezanedbatelným požezem.

Současný stav v požezu jehličnatých sortimentů v ČR

Současný stav existujících požezových kapacit zabývajících se zpracováním jehličnatých surovin lze více méně kvalifikovaným odhadem rozdělit takto:

Tabulka: Pořezové kapacity v ČR

Největší pily		Předpokládaný pořez kulatiny 2006	Předpokládaný pořez kulatiny 2007
místo	firma		
Ždírec	Stora Enso Timber	1.050	1.050 – 1.100
Paskov	Mayr Melnhof	750	1.000
Planá	Stora Enso Timber	600	600
Ptení	Javořice	450	600
Chanovice	Haas Fertigbau	300	450
CELKEM 5 pil		3.150	3.700

Velké pily		Pořez
místo	firma	
Lukavec	Dřevozpracující družstvo Lukavec	110
Velké Karlovice	MSK	100
Soběslav	Jihočeské dřevařské závody	80
Borohrádek	Prague Polyedr	80
Stará Ves	KATR a.s.	75
Horka u St. Paky	Jilos Horka	70
Tetčice	Pila Tetčice	50
Svitavy	Forest	50
Břeclav	Dendra	50
CELKEM 9 pil		680

Ostatní pily	Počet	Roční pořezová kapacita	Odhad ročního pořezu celkem
Střední	30	20 – 50 tis. m ³	1.000 tis. m ³
Malé	60	10 – 20 tis. m ³	750 tis. m ³
Nejmenší a mobilní	1.400 - 2.000	do 10 tis. m ³	1.000 tis. m ³

Z výše uvedeného přehledu vyplývá, že kvalifikovaným odhadem je v ČR pilařsky zpracováno cca 6,5 - 7 mil m³ jehličnatého dříví a z toho až 55 % zpracovávají střední a malé pily a jsou tedy stále zásadním zpracovatelem této suroviny. Velmi malých kapacit s pořezem do 10 tis. m³ za rok je sice velké množství (až 2.000 subjektů) avšak zpracují pouze 15 % pořezané suroviny.

Vývoj a rozložení požezových kapacit jehličnatých sortimentů v okolních pilařsky rozvinutých zemích

Okolní, pilařsky rozvinuté země byly, na rozdíl od ČR, ušetřeny experimentu znárodnění a opětovných nápravných privatizací. Rozložení požezu na jednotlivé velikostní kapacity je výrazně rozdílné - viz. tabulky.

Je však potřeba konstatovat, že vývoj v ČR se blíží okolním zemím a v dohledné době lze očekávat rozdělení požezu jako u rozvinutých, požezově vyspělých sousedů.

Určitý optimismus pro malé a střední pilnice přináší rozložení požezů u Švýcarska, kde ničím nenarušený vývoj nezamířil až tak jednoznačně k převažujícímu velkokapacitnímu zpracování.

Tabulka – Pořezové kapacity a jejich rozložení v jednotlivých zemích Německo (2004)

Požez v tis. m ³ kulatiny jehličnaté	Počet pil	Počet velkopil nad 100 tis. m ³ požezu	% podíl velkopil na požezu	Počet malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	% podíl malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	Počet velmi malých pil do 10 tis. m ³
31.000	2.465	62	65	470	28	1.930
VÝVOJOVÝ TREND V POSLEDNÍCH LETECH						
Nejmenších pil do 1 tis. m ³ dokonce přibýlo, největší úbytek pil je v kapacitě 10 – 100 tis. m ³ pil, rostou mírně velkopily (1,5 % / rok).						

Tabulka – Pořezové kapacity a jejich rozložení v jednotlivých zemích Rakousko (2003)

Požez v tis. m ³ kulatiny jehličnaté	Počet pil	Počet velkopil nad 100 tis. m ³ požezu	% podíl velkopil na požezu	Počet malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	% podíl malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	Počet velmi malých pil do 10 tis. m ³
16.500	1.550	35	86	200	13	1.300
VÝVOJOVÝ TREND V POSLEDNÍCH LETECH						
Podíl velkopil již nestoupá, neboť není již příliš kam. Celkový počet pil klesá, ale již ne zásadně, hlavně u kapacit 20 – 50 tis. m ³ .						

Tabulka – Pořezové kapacity a jejich rozložení v jednotlivých zemích Švýcarsko (2002)

Požez v tis. m ³ kulatiny jehličnaté	Počet pil	Počet velkopil nad 100 tis. m ³ požezu	% podíl velkopil na požezu	Počet malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	% podíl malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	Počet velmi malých pil do 10 tis. m ³
2.300	480	1-2	7-12	32	46	450
VÝVOJOVÝ TREND V POSLEDNÍCH LETECH						
Chystá se výstavba jedné velkopily (cca 600 tis. m ³ požez) což bude ¼ požezu celé země. Menších a středních pil ubývá, cca 2 % požezu ročně.						

Tabulka – Pořezové kapacity a jejich rozložení v jednotlivých zemích Česká republika (2006)

Požez v tis. m ³ kulatiny jehličnaté	Počet pil	Počet velkopil nad 100 tis. m ³ požezu	% podíl velkopil na požezu	Počet malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	% podíl malých a středních pil 10 – 100 tis. m ³	Počet velmi malých pil do 10 tis. m ³
6.500	1.500 - 2.000	5	45	100	37	1.400-2.000
VÝVOJOVÝ TREND V POSLEDNÍCH LETECH						
viz. přednáška						

Očekávaný vývoj v rozložení pořezových kapacit v ČR

Rozložení pořezů na jednotlivé velikosti pilařských kapacit ani v okolních zemích není jednoznačně identické. Každá země procházela z hlediska své polohy jiným vývojem. Velmi specifický je vývoj pořezových kapacit v Rakousku. Sama tato země je bohatá na zdroje a ještě v době existence železné opony dokázaly firmy zabývající se pořezem dovážet velké množství jehličnaté kulatiny z východu a rozvinout trh s řezivem především do Itálie ale i zámoří (Arábie, USA, Japonsko). U našich ostatních pilařsky rozvinutých sousedů tento vývoj probíhal také, avšak nebyl tak markantní.

Předpokládáme, že v tomto oboru u nás sehraje velmi důležitou úlohu situace na trhu s energiemi. Především stále stoupající cena ropných produktů se promítne do přepravních nákladů a velmi výrazně se sníží výhoda vysoce produktivních pořezových kapacit, neboť nízké pořezové náklady vyvažuje nutnost vynakládat vysoké prostředky, jak na přepravu hlavní vstupní suroviny, tak na přepravu svých výstupních produktů. Částečně samozřejmě bude docházet k synergii a vysokému stupni finalizace, ale těmito směry budou postupovat i menší zpracovatelé.

Při pohledu na rozložení pilařských provozů a jehličnatých porostů v ČR již nelze očekávat vznik dalších pilařských kapacit s pořezem více jak 500 tis. m³/rok právě z těchto důvodů. Naopak mohou nastat velké pohyby v kapacitách pořezu 20 - 100 tis. m³/rok s posunem k horní hranici pořezu na úkor těch menších. U pořezu 50 - 100 tis. m³/rok lze využít regionálních dodávek z menší vzdálenosti a výroba již může být natolik hromadná, aby bylo zajištěno efektivní využití vedlejších produktů, vybudovány sušárny pro sušení ve velké kapacitě za nízkých nákladů a i další zpracování umožnilo vyšší sériovost výroby.

Tím však samozřejmě nelze tvrdit, že pilařské kapacity s pořezem 10 - 50 tis. m³/rok jsou odsouzeny k zániku. Naopak právě místní trh (na ten se velkoproducenti většinou nesoustředí) a velká variabilita jejich výrobního programu jim dává značné šance. Budou však neustále pod velkým mzdovým tlakem svých zaměstnanců, tedy budou muset stejně jako ti větší a velcí věnovat velkou pozornost technologické inovaci. Velmi malí zpracovatelé tak jak ukazují příklady i z okolních zemí mají své stálé místo na trhu. Budou však stále zanikat a vznikat podle toho, jak se dokáží vyrovnat s poptávkou regionu a jaké si vybudují renomé u odběratelů.

Z pohledu dodavatelů dříví pro pilařské zpracování však tyto kapacity budou jen doplňující z důvodu zanedbatelných odběrů. Naopak malé a střední kapacity s pořezem 10 - 100 tis. m³/rok budou pro lesníky vždy významné a potřebné nejen jako protiváha diktátu velkopil, ale i jako tvůrci regionálních pracovních míst a tím i ti, kteří budou zdůrazňovat důležitost lesa pro oblastní rozvoj.

Jaké jsou největší problémy malých a středních pil v ČR?

Zásadním problémem středních a menších pilařských kapacit je v současné době jejich podkapitalizace. Z toho vyplývá i ztížená možnost postupně investovat do zvyšování produktivity práce a to především nákupem nových technologií, neboť v ČR nebyla kontinuita kumulace kapitálu, která by umožnila postupně nahrazovat pracovní síly strojním zařízením, tak jako tomu bylo u našich západních sousedů.

Dalším problémem je i fakt, že technologie v pilařském průmyslu nelze v mnoha případech ušít na míru potřebám menších a středních pil, neboť v obchodu se strojním zařízením pro tyto pily není tolik peněz, aby v nich docházelo k vývoji ve všech kapacitních segmentech.

V neposlední řadě je i problémem to, že regionálním pilám jsou často v cenách a odběru stanovovány takové obchodní a technické podmínky, že zhodnocení u dodavatelů je ještě větší, než u velkopil a tím dochází k tomu, že malé a střední pily platí často za surovinu více než velkopily a tím musí, pokud chtějí dále existovat, dosahovat ještě vyššího zhodnocení finální produkce.

Východiska a perspektivy malých a středních požezových kapacit

Malé a střední podniky mají šanci když si uvědomí, že:

1. musí být jiní než velcí producenti,
2. musí využívat lokální polohu a malou vzdálenost od zdrojů surovin, ale i od zákazníků a spotřebitelů,
3. budou finální produkt co nejvíce zhodnocovat (sušení, hoblování, výroba obalů, konstrukcí apod.),
4. musí vyrábět rychle a efektivně atypické rozměry v malých sériích,
5. musí mít dobrou platební morálku a dostatek finančních zdrojů,
6. pro odběratele budou vytvářet další služby (kompletace zakázek, obchod s dalšími produkty apod.),
7. technologickou inovaci musí provádět obezřetně po částech s ohledem na finanční zátěž
8. musí zvyšovat produktivitu práce,
9. zhodnotí veškerý odpad prodejem eventuelně vlastním využitím (kůra, odřezky, piliny apod.),
10. budou pružně reagovat na požadavky stavebních firem (krovy, stav. řezivo, podlahy apod.).